

Avropa Şurasının müqavilələr seriyası (CETS) № 201

“Uşaqların cinsi istismardan və cinsi sui-istifadədən müdafiəsi haqqında” Avropa Şurası Konvensiyasına dair İzahedici məruzə*

Lanzarote, 25.X.2007

I. Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi 12 iyul 2007-ci ildə nazirlərin müavinləri səviyyəsində keçirilmiş 1002-ci iclasında bu İzahedici məruzəni nəzərə almışdır. Konvensiya 25 oktyabr 2007-ci ildə Lanzarote (İspaniya) şəhərində Avropa Ədliyyə nazirlərinin 28-ci Konfransı münasibətilə imzalanmaq üçün açıq elan edilmişdir.

II. Bu İzahedici məruzənin mətni Konvensiyanın mötəbər şərhini təmin edən sənəd deyil, hərçənd ki orada yer alan müddələrin tətbiqini asanlaşdıracaq sənəd xarakteri daşıya bilər.

I. Giriş

a. Uşaqların cinsi istismarı və onların sui-istifadəsi və mötəbər beynəlxalq sənədlər

1. Cinsi istismar və cinsi sui-istifadə uşaqlara qarşı zorakılığın ən pis formalarından biridir. UNICEF- in məlumatına görə, hər il təxminən iki milyon uşaq “seks sənayesində” istifadə olunur. İnternetdə cinsi sui-istifadəyə məruz qalan təxminən on mindən iyirmi minədək uşağın bir milyondan çox təsvirləri yerləşdirilib.

2. Bu on mindən iyirmi minədək uşaqdan yalnız bir neçə yüzünün kimliyi müəyyən olunub. Qalanları anonimdir, onlar tərk edilmişlər və çox güman ki, hələ də zorakılığa məruz qalmaqdadırlar.

3. Avropada uşaqlara qarşı cinsi sui-istifadə hallarının ümumi sayı ilə bağlı statistik məlumat yoxdur, lakin hamıya məlumdur ki, polisə və sosial xidmətlərə bildirilən uşaqlara qarşı cinsi sui-istifadə hallarının sayı ilə faktiki hallar arasında ciddi uyğunsuzluq var. Həmçinin qəbul edilir ki, uşaqlar adətən cinsi sui-istifadəyə məruz qaldıqları barədə kiməsə danışmaqda həddindən artıq çətinliklər yaşayırlar, çünki çox vaxt yaxın sosial çevrələrindəki və ya ailələrindəki şəxslər tərəfindən zorakılığa məruz qalır və ya hədələnilir. Beləliklə, mövcud məlumatlar göstərir ki, Avropa Şurasına üzv ölkələrdə uşaqlara qarşı cinsi sui-istifadə hallarının əksəriyyəti ailə çərçivəsində, uşağa yaxın şəxslər və ya uşağın sosial çevrəsində olan şəxslər tərəfindən törədilir.

4. Uşaq hüquqları sahəsində, o cümlədən onların cinsi istismardan müdafiəsi sahəsində mövcud olan əsas beynəlxalq sənəd Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Uşaq hüquqları haqqında Konvensiyasıdır (bundan sonra "UHK", Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, 1989). O, uşaqları cinsi istismar və sui-istifadənin bütün formalarından, oğurlanmaqdan, satılmaqdan və insan alverindən, istismarın hər hansı digər formalarından və qəddar və ya qeyri-insani rəftardan qoruyur. UHK-nın

* Avropa İttifaqı haqqında Müqaviləyə və Avropa Birliyinin yaradılması haqqında Müqaviləyə dəyişiklik etmiş Lissabon Müqaviləsi 1 dekabr 2009-cu ildə qüvvəyə minmişdir. Nəticədə həmin tarixdən etibarən "Avropa Birliyinə" hər hansı istinad "Avropa İttifaqı" kimi oxunmalıdır.

müvafiq müddəaları, məsələn, 1, 11, 21 və 32-37-ci maddələri ümumi və geniş şəkildə ifadə edilmişdir.

5. UHK-nın 34-cü maddəsi iştirakçı dövlətlərdən uşaqları "cinsi istismarın və cinsi sui-istifadənin bütün formalarından", o cümlədən uşağın hər hansı qanunsuz cinsi fəaliyyətə sövq və ya məcbur edilməsindən, istismar məqsədilə fahişəlikdə və ya digər qanunsuz cinsi praktikada istifadə edilməsindən və istismar məqsədilə pornoqrafik tamaşalar və materiallarda istifadə edilməsindən qorumağı tələb edir.

6. Uşaqların cinsi istismarına gəlinə, xüsusi olaraq bu mövzuya toxunan yeganə universal müqavilə UHK-nın "Uşaq alveri, uşaq pornoqrafiyası və uşaq fahişəliyinə dair" Fakultativ Protokoludur (Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, 2000). Protokol uşaq alveri, uşaq fahişəliyi və uşaq pornoqrafiyası ilə bağlı əməlləri, o cümlədən belə əməlləri törətmək cəhdini, törədilməsinə yardım etməni və ya törədilməsində iştirak etməni kriminallaşdırır. O, cinayət ədliyyəsi proseslərində zərər çəkmiş uşağın müdafiəsi ilə bağlı minimum standartları müəyyən etsə də, uşaq yönümlü məhkəmə prosedurları kimi məsələləri geniş və təfərrüatlı şəkildə əhatə etmir. Protokol qurbanların kompensasiya tələb etmək hüququnu təmin edir. O, beynəlxalq əməkdaşlığın və yardımın gücləndirilməsini və ekstraterritorial qanunvericiliyin qəbulunu təşviq edir, lakin ikili cinayət məsuliyyəti prinsipinin tətbiqindən azad edilməni nəzərdə tutmur.

7. UHK-ya və onun Protokollarına riayət edilməsinə Uşaq Hüquqları Komitəsi nəzarət edir. O, Avropada uşaqların cinsi istismar və cinsi sui-istifadədən kifayət qədər müdafiə olunmadığı qənaətinə gəlib. Konkret olaraq, Komitə iştirakçı dövlətlərdə bu sahədə, xüsusilə uşaq alveri, "seks turizmi" və uşaq pornoqrafiyası ilə bağlı hərtərəfli milli cinayət qanunvericiliyinin olmadığını, cinsi əlaqəyə razılıq vermək üçün aydın şəkildə müəyyən edilmiş minimum yaş həddinin olmadığını və uşaqların internetdə sui-istifadədən müdafiəsinin olmadığını vurğulayır. Məsələn, o, dövlətlərə tövsiyə etmişdir ki, zərər çəkmiş uşaqların daha yaxşı müdafiəsini, o cümlədən onların şəxsi həyatın toxunulmazlığının (privacy) qorunmasını təmin etmək üçün uşaqlara həssaslıqla yanaşan araşdırma və məhkəmə proseduru çərçivəsində zərər çəkmiş uşaqlarla təkrar dindirmələr aparılmasından qaçınmaqla, cinayət barəsində məlumat vermənin və istintaq araşdırmasının aparılmasının effektiv sistemini formalaşdırsınlar.

8. Avropa Sosial Xartiyasının (ETS 035, Avropa Şurası, 1961-ci il, 1996-cı ildə yenidən baxılmışdır) 7-ci maddəsi uşaq və gənclərin məruz qaldıqları fiziki və mənəvi təhlükədən xüsusi müdafiə hüququna malik olmalarını nəzərdə tutur. Yenidən baxılmış Sosial Xartiyanın (ETS 163) 17-ci maddəsi uşaq və gənclərin müvafiq sosial, hüquqi və iqtisadi müdafiə hüququnu özündə ehtiva edir. 17-ci maddənin 1-ci bəndinin "b" yarım-bəndində deyilir ki, hökumətlər uşaq və gəncləri nəzarətsizlik, zorakılıq və istismardan qorumaq üçün nəzərdə tutulmuş bütün müvafiq və zəruri tədbirləri görməlidirlər.

9. Avropa Sosial Hüquqlar Komitəsi Xartiyanın müddəalarını uşaqların cinsi istismarın bütün formalarından, xüsusən də "seks sənayesinə" cəlb edilməkdən müdafiə hüququnu müəyyən edən müddəalar kimi şərh etmişdir. Komitə uşaq fahişəliyi, uşaq pornoqrafiyası və cinsi məqsədlər üçün uşaq alveri anlayışlarını müəyyən etmişdir. Əgər uşağın yaşı 18-dən azdırsa, bütün bu istismar formaları kriminallaşdırılmalıdır. Komitə həmçinin texnologiyaların inkişafını nəzərə alaraq, internet xidməti təminatçılarının yerləşdirilən materiallara nəzarət etmək və internetdəki fəaliyyətlər və qeydiyyat prosedurları üçün ən yaxşı monitoring sistemini təmin etmək üçün cavabdehlik daşımalarını istəyir.

10. Kibercinayətlər haqqında Konvensiyanın (ETS 185, Avropa Şurası, 2001) 9-cu maddəsində kompüter sistemi vasitəsilə uşaq pornoqrafiyasının yayılmasını kriminallaşdıran konkret müddəə var. O, "uşaq pornoqrafiyası" anlayışını özündə ehtiva edir və iştirakçı dövlətləri uşaq

pornoqrafiyasının istehsalı, təklif edilməsi/istifadə üçün təqdim edilməsi, yayılması/ötürülməsi, satın alınması və əldə edilməsini kriminallaşdırmağa çağırır. Bu Konvensiyada əksini tapmış mühüm prosessual və beynəlxalq əməkdaşlıq tədbirləri kompüter sistemi vasitəsilə törədilən digər cinayət əməllərinə və cinayət əməlinin elektron formada sübutlarının toplanmasına (məsələn, uşaqların cinsi istismarı və ya onlara qarşı cinsi sui-istifadə halında) şamil edilir.

11. 2005-ci ilin may ayında “İnsan alverinə qarşı mübarizə haqqında” Avropa Şurasının Konvensiyası (CETS 197) qəbul edilmişdir. Konvensiyanın 18 yaşına çatmamış qurbanlara xüsusi diqqət yönəldən 4-cü maddəsində insan alverinin anlayışı verilir. Konvensiya insan alveri qurbanları üçün sağlamlığın bərpası və düşünmə müddəti, eləcə də yaşayış icazəsi hüququ kimi bir sıra müdafiə mexanizmlərini özündə ehtiva edir. O, insan alverinin qurbanı olan uşaqlarla bağlı konkret müddəaları, məsələn, təhsil almaq hüququnu özündə ehtiva edir. Həmçinin istintaq zamanı və ondan sonra, habelə məhkəmə araşdırması zamanı qurbanların xüsusi müdafiə ilə təmin olunmasını nəzərdə tutur. Uşaqlara münasibətdə, qeyd olunur ki, onların ən üstün maraqları nəzərə alınmalıdır.

12. 2001-ci ildə Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi “Uşaqların cinsi istismardan müdafiəsinə dair” 16 sayılı Təvsiyəni (2001) qəbul etmişdir. Təvsiyədə uşaqların cinsi istismarına bərabər olan əməlləri, xüsusən uşaq fahişəliyini, uşaq pornoqrafiyasını və cinsi məqsədlər üçün uşaq alverini kriminallaşdırmağa çağırış edilir. Orada həmçinin nəzərdə tutulur ki, dövlətlər məhkəmə araşdırmaları zamanı cinsi istismar qurbanı olmuş uşaqlar üçün xüsusi tədbirlər nəzərdə tutmalı və məhkəmə prosesi boyu uşaqların hüquqlarının müdafiəsini təmin etməli, məhkəmə orqanları bu işlərə prioritet verməli, cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin axımı isə uşaq yetkinlik yaşına çatdıqda başlamalıdır. Həmçinin Təvsiyədə beynəlxalq əməkdaşlığın təkmilləşdirilməsinə və ikili cinayət məsuliyyəti tələbi olmadan ekstraterritorial yurisdiksiyanın qəbul edilməsinə və tətbiqinə çağırış edilir.

13. Avropa İttifaqı Şurası 2003-cü ildə “Uşaqların cinsi istismarı və uşaq pornoqrafiyası ilə mübarizəyə dair” Çərçivə Qərarını (2004/68/JHA) qəbul etmişdir ki, ona uyğun olaraq Üzv dövlətlər müəyyən davranışları kriminallaşdırmağa və bu cinayətlərə görə çəkilən maksimum cəzaların aşağı həddini müəyyən etməyə borcludurlar. Cinsi istismarla əlaqəli cinayətlər fahişəliklə və cinsi əlaqəyə məcburetmə üçün güc tətbindən/təhdiddən istifadə ilə və ya etibardan/səlahiyyətdən sui-istifadə ilə bağlıdır. Uşaq pornoqrafiyası ilə bağlı hüquqpozmalar kompüter sistemindən istifadə ilə bağlı olub-olmamasından asılı olmayaraq cinayət sayılır. Həmçinin yuxarıda qeyd olunan hüquqpozmalara təhrik, kömək, təşviq və cəhd etmə kriminallaşdırılmalıdır. Çərçivə qərarında deyilir ki, ekstraterritorial yurisdiksiya “*aut dedere aut judicare*” (“ya ekstradisiya et, ya da cinayət təqibini həyata keçir”) prinsipi əsasında müəyyən edilməli və qurbanlar cinayət prosesində xüsusilə həssas durumda olan şəxs hesab edilməlidir (Aİ-nin “Cinayət mühakimə icraatında qurbanların statusuna dair” 2001-ci il tarixli Çərçivə Qərarına istinadən).

14. 2001-ci ildə Avropa İttifaqının Şurası “Cinayət mühakimə icraatında qurbanların statusuna dair” Çərçivə Qərarını (2001/220/JHA) qəbul etmiş, orada cinayət qurbanları üçün xüsusi müdafiə tədbirləri müəyyən edilmişdir. Qurbanı açıq məhkəmə iclasında ifadə verməkdən qorumaq zərurəti yarandıqda, məhkəmə qurbanın bu məqsədə nail olmağa imkan verən şəkildə ifadə verə bilməsi barədə qərar qəbul edə bilər. Dövlətlər prosesdə iştirak edən və ya qurbanlarla işləyən personalı xüsusi təlim almağa, xüsusən ən həssas qruplarla iş üzrə təlim keçməyə təşviq etməlidirlər.

15. Bundan əlavə, Avropa İttifaqı Şurası “İnsan alverinə qarşı mübarizəyə dair” Çərçivə Qərarını (2002/629/JHA) qəbul etmişdir ki, bu da xüsusilə bu sahədə cinayət əməllərinə dair müddəaların uzlaşdırılmasını nəzərdə tutur.

16. "Uşaq əməyinin ən pis formalarının qadağan edilməsi və onların aradan qaldırılması üçün təcili tədbirlərə dair" Beynəlxalq Əmək Təşkilatı Konvensiyasının (1999) 3-cü maddəsində uşaq əməyinin ən pis formalarının anlayışına "fahişəliklə məşğul olmaq, pornoqrafik materialların hazırlanması, yaxud pornoqrafik tamaşalar üçün uşaqlardan istifadə etmə, onu cəlb etmə və ya təklif etmə" daxil edilmişdir.

17. 1996-cı ildə Stokholmda və 2001-ci ildə Yokohamada keçirilmiş uşaqların kommersiya məqsədli cinsi istismarına dair iki Ümumdünya Konqresini xüsusi qeyd etmək lazımdır, belə ki bu konqreslərin yekun sənədlərinin icrasında irəliləyişlərin monitorinqi Avropa Şurası tərəfindən aparılmışdır. Bu konqreslərdə "Stokholm bəyannaməsi və fəaliyyət gündəliyi" və "Yokohama qlobal öhdəlikləri" qəbul edilmişdir.

18. "Stokholm bəyannaməsi və fəaliyyət gündəliyi" dövlətlər və cəmiyyətin bütün təbəqələri arasında əməkdaşlığı təşviq edir və uşaqların kommersiya məqsədli cinsi istismarını və uşaqların cinsi istismarının digər formalarını kriminallaşdırmağa, habelə hüquqpozanları cəzalandırmağa dair tövsiyələri özündə ehtiva edir. Təqsirkarlar təkcə hüquqi sanksiyalara məruz qalmamalı, həm də onlara reabilitasiya imkanları təklif edilməlidir. "Bəyannamə və fəaliyyət gündəliyi" həmçinin dövlətlərə ekstraterritorial yurisdiksiyaya dair qanunvericilik qəbul etməyi tövsiyə edir. Orada uşaq yönümlü məhkəmə prosedurları üçün standartlar müəyyən edilir və qurbanların hüquqi yardım almaq və məhkəmə müdafiəsindən yararlanmaq hüquqları gücləndirilir. Orada milli fəaliyyət planlarının və milli koordinator vəzifələrinin yaradılmasına və tətbiqinə çağırış edilir. Bundan əlavə, orada qurbanların bütün sektorlarda, xüsusən də hüquq, sosial və səhiyyə sahələrində uşaqlara qayğı ilə yanaşan personala və dəstək xidmətlərinə çıxışının təmin edilməsi nəzərdə tutulur.

19. 2-ci Ümumdünya Konqresində qəbul edilmiş "Yokohama qlobal öhdəlikləri" "Stokholm bəyannaməsi və fəaliyyət gündəliyi"ni bir daha təsdiq etmişdir. Orada həmçinin bildirilir ki, bütün iştirakçılar yeni texnologiyaların neqativ aspektlərini, xüsusən də internetdə uşaq pornoqrafiyasını aradan qaldırmaq üçün adekvat tədbirlər görməlidirlər.

20. 2-ci Ümumdünya Konqresindən əvvəl Avropa Şurası Avropa və Mərkəzi Asiya ölkələri üçün hazırlıq iclası təşkil etmiş və orada "Budapeşt öhdəlikləri və fəaliyyət planı" qəbul edilmişdir. Bu sənəd milli və beynəlxalq hüquq-mühafizə orqanları arasında əməkdaşlıq şəbəkələrini gücləndirməyə və insan alverçilərinə münasibətdə beynəlxalq həbs orderlərinin verilməsini təşviq etməyə yönəlmişdir. Bu öhdəliklərin icrasının gedişini monitorinq etmək və vəzifələrinin yerinə yetirilməsində dövlətlərə dəstək göstərmək Avropa Şurasına həvalə edilmişdir.

21. Yokohamadakı konqresdən sonra 2005-ci ildə Lyublyanada növbəti iclas keçirilmişdir. Yokohamada keçirilmiş qərarların yerinə yetirilməsinin icmalına dair konfransın yekun sənədlərində Stokholm və Yokohamada götürülmüş öhdəliklərin yerinə yetirilməsində qabaqcıl təcrübələr vurğulanmış, əsas diqqət yeni və yaranmaqda olan problemlərə yönəldilmişdir. İşçi qruplarından biri diqqəti uşaq yönümlü məhkəmə proseslərinə yönəltdi, xüsusi olaraq bu məsələni həll etmək üçün yeni konvensiyanın hazırlanmasını tövsiyə etmişdir.

b. Avropa Şurasının fəaliyyəti

22. Avropa Şurası 15 ildən artıqdır ki, öz üzv dövlətlərinə uşaqların cinsi istismarı və onların cinsi sui-istifadəsi kimi dağıdıcı fenomenlə mübarizədə kömək etmək üçün səylər göstərir. O, xüsusi olaraq bu məsələlərlə bağlı bir sıra sənədlər hazırlayıb. Avropa Şurası 1996-cı ildə Stokholmda və 2001-ci ildə Yokohamada keçirilmiş uşaqların kommersiya məqsədli cinsi istismarına qarşı iki Ümumdünya Konqresində fəal iştirak etmişdir. 27 sentyabr 2002-ci ildə Avropa Şurasının Parlament Assambleyası "Uşaqların cinsi istismarı: sıfır dözümlülük" başlıqlı 1307 (2002) sayılı

Qətnamə qəbul etmişdir. Assambleya Avropa Şurasına üzv dövlətləri zərər çəkmiş uşaqların hüquqlarına və onların fikirlərinə üstünlük verən və cinayətkarlara ədalət mühakiməsindən yayınmaq üçün ən kiçik fürsət belə vermədən onları həbs etməyə yönələn prosedurlarla birlikdə cəzasızlıq probleminə dair dinamik siyasət qəbul etməyə çağırmışdır.

23. Avropa Şurasına üzv dövlətlərin uşaqların cinsi istismarına qarşı mübarizəyə siyasi sadiqliyi Dövlət və hökumət başçılarının İkinci Zirvə Toplantısında (Strasburq, noyabr, 1997-ci il) təsdiq edilmişdir. Bu Sammitdə qəbul edilmiş Fəaliyyət Planında üzv dövlətlərə çağırış edilir ki, qeyri-insani rəftardan əziyyət çəkən və ya belə bir risk altında olan uşaqların müdafiəsinə dair ümumi standartların təmin edilməsi məqsədi ilə uşaq istismarının bütün formalarının, o cümlədən pornoqrafik materialların istehsalı, satışı, marketinqi və saxlanması yolu ilə onların istismar edilməsinin qarşısının alınması üçün Avropa Şurası çərçivəsində əməkdaşlığı genişləndirməkdən ötrü milli qanunvericiliklərinə yenidən baxsınlar.

24. Avropa Şurasına üzv dövlətlərin dövlət və hökumət başçıları bu öhdəliyi 2005-ci ilin mayında Varşavada keçirilmiş Üçüncü Zirvə Toplantısında bir daha təsdiqləmişlər. Bu Sammitdə uşaqların bütün zorakılıq formalarından müdafiəsi Təşkilat çərçivəsində əsas prioritet elan edilmişdir. Tədbirlər Planında deyilir:

Biz uşaqlara qarşı zorakılığın bütün formalarının kökünü kəsmək üçün konkret tədbirlər görəcəyik. Buna görə də biz uşaqlara qarşı zorakılığın müxtəlif formalarının sosial, hüquqi, sağlamlıq və təhsil aspektləri ilə bağlı problemləri həll etmək üçün üç illik fəaliyyət proqramına başlamaq qərarına gəldik. Biz həmçinin uşaqların cinsi istismarına son qoymağa yönələn tədbirləri, o cümlədən lazım gəldikdə hüquqi sənədləri hazırlayacaq və vətəndaş cəmiyyətini də bu prosesə cəlb edəcəyik. Bu sahədə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə koordinasiya, xüsusən də Uşaq hüquqları haqqında Konvensiyanın “Uşaq alveri, uşaq fahişəliyinə və uşaq pornoqrafiyasına dair” Fakultativ Protokolunun icrası ilə bağlı fəaliyyətlərin əlaqələndirilməsi vacibdir.

25. Bu Fəaliyyət Planının ardınca Avropa Şurası “Avropanı uşaqlar üçün və uşaqlarla birlikdə quraq” adlı proqrama start verdi. Bu, Təşkilatın üzərinə qoyulan, uşaqların müxtəlif zorakılıq formalarından qorunması ilə əlaqədar sosial, hüquqi, təhsil və sağlamlıq aspektlərinə aid problemləri əhatə edən, uşaq hüquqlarının təşviqinə kompleks yanaşmanın təmin edilməsinə yönələn vəzifədən irəli gəlir. Proqram bir-biri ilə sıx əlaqəli iki mövqeyi əks etdirir: uşaq hüquqlarının təşviqi və uşaqların zorakılıqdan qorunması. Proqramın əsas məqsədi uşaq hüquqlarının müdafiəsi və uşaqlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması üzrə milli strategiyaların hazırlanması və həyata keçirilməsində bütün qərar qəbul edən şəxslərə və maraqlı tərəflərə kömək etməkdir.

c. “Uşaqların cinsi istismardan və sui-istifadədən müdafiəsi haqqında” Avropa Şurasının Konvensiyası

26. 2002-ci ildə Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi Uşaqların cinsi istismardan müdafiəsi üzrə Mütəxəssislər Qrupunu (PC-S-ES) təyin etdi. PC-S-ES qrupu uşaqların cinsi istismardan müdafiəsi üzrə milli mərkəzlər üçün nümunəvi əsasnamə layihəsini hazırladı. O həmçinin üzv dövlətlərin bu sahədə qanunvericiliyinin qiymətləndirilməsini apardı. Lakin hərtərəfli və qənaətbəxş qiymətləndirmənin aparılmasındakı çətinliklərə görə, PC-S-ES doldurmaları üçün dövlətlərə göndiriləcək anket hazırlamaq qərarına gəldi.

27. Uşaqların cinsi istismarı və sui-istifadəsi əleyhinə mübarizə sahəsində dövlətlərə üzərlərinə götürdüləri müxtəlif öhdəlikləri yerinə yetirməyə imkan verən sənəd “Uşaqların cinsi istismarına və onların sui-istifadəsinə qarşı cavab tədbirləri” (REACT) hazırlanmış və 2004-cü ildə Üzv

dövlətlərə göndərilmişdir. Bu sənəddə yuxarıda qeyd olunan beynəlxalq sənədlərdə dövlətlərin üzərlərinə götürdükleri bütün öhdəliklər sadalanır və həmçinin dövlətlərə əlavə məlumatlar təqdim etmək imkanı verilir.

28. 2004-cü ilin sonunda 23 dövlət doldurulmuş anketləri təqdim etdi və cavablar 2005-ci ilin əvvəlində müstəqil ekspert tərəfindən təhlil edildi. Təhlil göstərdi ki, üzv dövlətlər tərəfindən üzərlərinə götürdükleri öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə tam nail olunmayıb. Cinayətkarlıq problemləri üzrə Avropa Komitəsi (CDPC) vasitəsilə üzv dövlətlərə bir sıra tövsiyələr təqdim edilmişdir.

29. REACT-ın təhlili əsasında PC-S-ES Uşaqların kommersiya məqsədli cinsi istismarına qarşı 2-ci Ümumdünya konqresinin ardınca növbəti konfrans təşkil etmişdir. “Avropa və Mərkəzi Asiya üçün Yokohama konqresinin qərarlarının icrasının icmalı – Uşaqların cinsi istismarı ilə mübarizə” adlı konfrans 2005-ci ilin iyulunda Lyublyanada keçirilmişdir. İşçi qruplarının və seminarların tövsiyələrinin bəziləri gələcək fəaliyyət üçün Avropa Şurasına göndərilmişdir. Avropa Şurasına cinsi istismar və cinsi sui-istifadə hallarında uşaq yönümlü məhkəmə prosedurları ilə bağlı məcburi qüvvəyə malik sənədin hazırlanması barədə tövsiyə xüsusilə vurğulanmışdır.

30. 2005-ci ilin may ayında Varşavada keçirilmiş Avropa Şurasının Dövlət və hökumət başçıların Üçüncü Zirvə Toplantısının uşaqların cinsi istismarına son qoyulmasına yönələn tədbirlərin, o cümlədən lazımi hallarda hüquqi sənədlərin hazırlanması barədə çağırışı özündə əks etdirən yekun sənədə uyğun olaraq, Nazirlər Komitəsi 22 mart 2006-cı ildə Uşaqların cinsi istismardan müdafiəsi üzrə Ekspertlər Komitəsinin (PC-ES) yaradılmasına dair xüsusi əsasnamə qəbul etdi. Komitənin vəzifəsi “uşaqların cinsi istismardan müdafiəsinə dair mövcud beynəlxalq sənədlərin və zəruri hallarda hüquqi əməkdaşlığa dair sənədlərin müddəalarının həyata keçirilməsinə nəzarət mexanizmini nəzərdə tutan məcburi hüquqi qüvvəyə malik əlavə beynəlxalq sənədin və ya məcburi qüvvəyə malik olmayan sənədin və/və ya mövcud sənədlərə dəyişikliklərin qəbul edilməsinə ehtiyacın qiymətləndirilməsi məqsədi ilə rəy vermək” və “belə bir əlavə sənədə ehtiyac olduğu müəyyən edilərsə, Cinayətkarlıq problemləri üzrə Avropa Komitəsinin (CDPC-nin) razılığından alınması şərti ilə belə bir sənədi hazırlamaq” idi.

31. 2006-cı ilin may ayında PC-ES öz işinə uşaqların cinsi istismarına qarşı öhdəliklərin və aşağıdakı beynəlxalq sənədlərin müddəalarının və onların icrasının nəzərdən keçirilməsi ilə başladı:

- Uşaq hüquqları haqqında Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Konvensiyası;
- Uşaq hüquqları haqqında Konvensiyanın “Uşaq alverinə, uşaq fahişəliyinə və uşaq pornoqrafiyasına dair” Fakultativ Protokolu;
- Uşaq əməyinin ən pis formalarının qadağan edilməsi və onların aradan qaldırılması üçün təcili tədbirlərə dair Beynəlxalq Əmək Təşkilatının 182 sayılı Konvensiyası;
- (Yenidən baxılmış) Avropa Sosial Xartiyası;
- Kibercinayətkarlıq haqqında Konvensiya;
- İnsan alverinə qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurasının Konvensiyası;
- “Uşaqların cinsi istismarı və uşaq pornoqrafiyası ilə mübarizəyə dair” Avropa İttifaqı Şurasının Çərçivə Qərarı;

- “Cinayət mühakimə icraatında qurbanların statusuna dair” Avropa İttifaqı Şurasının Çərçivə Qərarı;
- Stokholm bəyannaməsi və fəaliyyət gündəliyi;
- Yokohama global öhdəlikləri;
- Budapeşt öhdəlikləri və fəaliyyət planı;
- “Uşaqların cinsi istismardan müdafiəsinə dair” 16 sayılı Tövsiyə (2001).

32. Komitə uşaqları cinsi istismardan və cinsi sui-istifadədən qorumaq üçün məcburi qüvvəyə malik yeni sənədə ehtiyac olduğu qənaətinə gəldi. Yeni sənədin layihəsinin hazırlanması proseduruna 2006-cı ilin sentyabrında başlandı. Mətnin hazırlanması üçün 2006-cı ilin may, sentyabr, oktyabr, dekabr, 2007-ci ilin fevral və mart aylarında Komitənin iclasları keçirildi.

II. Konvensiyanın müddələrinin şərhı

Preambula

33. Preambulada Avropa Şurası, Avropa İttifaqı, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Beynəlxalq Əmək Təşkilatı çərçivəsində qəbul edilmiş bilavasitə uşaqların cinsi istismarına və onlara qarşı cinsi sui-istifadəyə toxunan ən mühüm beynəlxalq hüquqi sənədlər, proqramlar və fəaliyyət planları sadalanır. Xüsusilə vurğulanmalıdır ki, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, Avropa Şurası uşaqların cinsi istismarını və cinsi sui-istifadəsini müxtəlif aspektlərdən araşdırmaq və onlarla mübarizə aparmaq üçün çoxlu sayda sənədlər hazırlamışdır. Bu Konvensiyanın mətni üzrə danışıqlar zamanı bütün bu beynəlxalq hüquqi sənədlər nəzərə alınmışdır.

34. Preambulada Konvensiyanın əsas məqsədləri müəyyən edilir, buraya xüsusən təqsirkarların kimliyindən asılı olmayaraq uşaqları cinsi istismardan və cinsi sui-istifadədən müdafiə etmək, qurbanlara yardım göstərmək və xüsusilə bu halların artması səbəbindən uşaqların cinsi istismarı və sui-istifadəsi əleyhinə mübarizəni təşviq etmək daxildir.

35. Bu Konvensiyada nəzərdə tutulmuş tədbirlərin digər beynəlxalq konvensiyalarda, xüsusilə də kompüter sistemlərindən istifadə etməklə uşaq pornoqrafiyasının yayılmasının qarşısının alınmasını və cəzalandırılmasını asanlaşdırmağa yönələn müddəaları özündə əks etdirən "Kibercinayətkarlıq haqqında" Konvensiyada nəzərdə tutulmuş qabaqalayıcı mexanizmlərin, araşdırma üsullarının və əməkdaşlıq formalarının inkişaf etdirilməsinə xələl gətirməməsinə diqqət yetirilir.

36. Bu tədbirlər İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiyada (bundan sonra "İHAK") tanınan hüquqların müdafiəsi sahəsində dövlətlərin üzərinə düşən pozitiv öhdəliklərə xələl gətirmir.

I Fəsil. Məqsədlər, ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi prinsipi və anlayışlar

Maddə 1. Məqsədlər

37. 1-ci bənd Konvensiyanın məqsədlərindən bəhs edir. Onun iki əsas məqsədi uşaqların cinsi istismarının və cinsi sui-istifadəsinin qarşısının alınması və buna qarşı mübarizənin aparılması (a) və bu halların qurbanı olan uşaqların hüquqlarının müdafiəsidir (b).

38. “c” yarımbəndi milli və beynəlxalq əməkdaşlıqdan bəhs edir. Milli səviyyədə görüləcək tədbirlər II fəsildə (Qabaqlayıcı tədbirlər), III fəsildə (İxtisaslaşmış və əlaqələndirici orqanlar), IV fəsildə (Qoruyucu tədbirlər və qurbanlara yardım), V fəsildə (Müdaxilə proqramları və ya tədbirləri), VI fəsildə (Maddi cinayət hüququ müddəaları), VII fəsildə (İstintaq, cinayət təqibi və prosesual hüquq) və VIII fəsildə (Məlumatların qeyd alınması və saxlanması) əks etdirilmişdir. Milli tədbirlərdən bəhs edilərkən bu işə cəlb edilə bilən müxtəlif səlahiyyətli orqanlar və xidmətlər arasında əməkdaşlığın və qarşılıqlı fəaliyyətin vacibliyi vurğulanır.

39. Konvensiya ilə müəyyən edilmiş beynəlxalq əməkdaşlıq (IX fəsil) təkcə cinayət işləri ilə məhdudlaşmır. O həm də cinsi istismarın və cinsi sui-istifadənin qarşısının alınmasını, qurbanlara kömək göstərilməsini və onların müdafiəsini əhatə edir.

40. 2-ci bənddə vurğulanır ki, Tərəflərin Konvensiyanın müddəalarını səmərəli surətdə həyata keçirmələri məqsədilə bu Konvensiya üzrə xüsusi monitorinq mexanizmi yaradılır. Bu, Tərəflərin Konvensiyaya əməl etməsini təmin edən vasitədir və Konvensiyanın uzunmüddətli effektivliyinin təminatıdır (X fəslə dair şərtlərə bax).

Maddə 2. Ayırı-seçkiliyə yol verilməməsi prinsipi

41. Bu maddə Tərəflərin Konvensiyanın müddəalarının icrasında, xüsusilə qurbanların hüquqlarının müdafiəsi və təşviqi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsində ayırı-seçkiliyə yol verilməsini qadağan edir. 2-ci maddədəki "ayırı-seçkilik" anlayışının mənası İHAK-ın 14-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş məna ilə eynidir.

42. Ayırı-seçkilik anlayışı Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi tərəfindən İHAK-ın 14-cü maddəsi ilə bağlı presedent hüququnda ardıcıl şəkildə şərh edilmişdir. Xüsusən bu presedent hüququnda aydın şəkildə göstərilmişdir ki, hər bir fərqləndirmə və ya fərqli rəftar ayırı-seçkiliyə bərabər deyil. Məsələn, “*Əbdüləziz, Kabales və Balkandali Birləşmiş Krallığa qarşı*” işi üzrə qərarında Məhkəmənin qeyd etdiyi kimi, “fərqli rəftar “heç bir obyektiv və əqlabatan əsasla malik deyilsə”, yəni “legitim məqsəd” daşımırsa və ya “qarşıya qoyulan məqsəd ilə istifadə edilən vasitələr arasında əqlabatan mütənasiblik əlaqəsi yoxdursa”, o ayırı-seçkilik xarakteri daşıyır”.

43. Hansı əsaslar üzrə ayırı-seçkiliyin yolverilməz olmasının 2-ci maddədə yer alan siyahısı İHAK-ın 14-cü maddəsində və İHAK-ın 12 sayılı Protokolunda əks olunmuş siyahı ilə eynidir. Eyni zamanda, Konvensiyanın mətni üzrə danışıqların iştirakçıları seksual oriyentasiya, sağlamlıq durumu və əlillik kimi əlmətə görə ayırı-seçkiliyə yol verilməməsini də bu siyahıya daxil etmək istəmişlər. BMT-nin Uşaq hüquqları haqqında Konvensiyasında təsbit edilən “uşaq” anlayışının ilk affektiv münasibətləri yaşayan və cinsəlliyini və cinsi oriyentasiyasını özü üçün kəşf edən yeniyetmələri də əhatə etdiyini və son tədqiqatların homoseksual oriyentasiyalı yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün spesifik cinsi zorakılıq, cinsi istismar və cinsi sui-istifadə riskinin mövcud olduğunu müəyyən etdiyini nəzərə alaraq, qərara alınmışdır ki, bu maddədə göstərilən ayırı-seçkilik faktorları sırasına “seksual oriyentasiya” da daxil edilsin. “Sağlamlıq durumu” anlayışı xüsusilə İİV statusunu özündə ehtiva edir. Hansı əsaslar üzrə ayırı-seçkiliyin yolverilməz olmasına dair siyahı tam deyil, nümunə xarakteri daşıyır. Qeyd etmək lazımdır ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi 14- cü maddəni həmin maddədə birbaşa qeyd olunmayan ayırı-seçkilik əsaslarına da şamil etmişdir (məsələn, cinsi oriyentasiyaya əsaslanan ayırı-seçkiliklə bağlı bu işə bax: *Salgeyru da Silva Mouta Portuqaliyaya qarşı*, 21 dekabr 1999-cu il tarixli qərar). “Və ya digər status” ifadəsi, məsələn, qaçqın və ya immiqrant əhalinin uşaqlarına və ya hüquqi statusu aydın olmayan “küçə uşaqlarına” aid edilə bilər.

44. 2-ci maddədə "Tərəflərin bu Konvensiyanın müddəalarını yerinə yetirmələri" ifadəsinə istinad olunur. Bu sözlər ayırı-seçkiliyə qoyulan qadağanın əhatə dairəsini dəqiqləşdirməyə yönəlib.

Konkret olaraq, 2-ci maddə qurbanın hüquqlarını qorumaq üçün Konvensiyanın IV fəslində nəzərdə tutulmuş tədbirlərdən istifadə edərkən ona qarşı ayrı-seçkiliyə yol verilməsini qadağan edir.

Maddə 3. Anlayışlar

45. 3-cü maddədə Konvensiyada yer alan bir neçə terminin anlayışı verilir:

“Uşaq” anlayışı

46. “Uşaq” anlayışı “İnsan alverinə qarşı mübarizə haqqında” Avropa Şurasının Konvensiyasında nəzərdə tutulan anlayışla eynidir, yəni 18 yaşına çatmayan istənilən şəxsi bildirir. Qeyd etmək lazımdır ki, Konvensiyanın cinayətlərlə bağlı bəzi maddələrində fərqli yaş müəyyən edilir. Məsələn, uşaqları seksual məqsədlər üçün şirnikləndirmə yalnız yaşı qanunla müəyyən edilmiş həddən aşağı olan uşaqlara münasibətdə cinayət sayılır, belə ki, həmin yaşa qədər onlarla cinsi əlaqədə olmaq qadağandır.

“Uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsinin” anlayışı

47. 3-cü maddənin "b" bəndində “uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi” anlayışı verilir. Buraya bu Konvensiyanın 18-24-cü maddələrində qeyd olunan bütün davranış növləri daxildir.

48. Beynəlxalq sənədlər uşaqların müdafiəsinə yönələn qaydalar təsbit edərkən əsasən kommersiya məqsədləri üçün törədilən əməllərə diqqət yetirmişdir (fahişəlik, uşaq pornoqrafiyası, uşaq alveri). Bununla belə, təcrübə göstərir ki, bu yanaşma uşaqların hər hansı yetkin şəxsin uşaqların fiziki və əqli rifahına vura biləcəyi zorakılıqdan müdafiəsini təmin etmək üçün çox məhduddur. Uşaqlar yaxın sosial çevrələrində olduğu kimi hətta ailə daxilində də asanlıqla qurbana çevrilə bilərlər. Əksər hallarda kommersiya aspektini özündə ehtiva etməyən belə hallar daha tez-tez baş verir və statistika göstərir ki, uşaqlara qarşı cinsi sui-istifadə hallarını törədənlər adətən qurbana yaxın olan şəxslərdir (valideynlər, babalar, nənələr, qonşular, müəllimlər və s.).

49. Mövcud olan əsas beynəlxalq sənədlərdə uşaqlara qarşı cinsi qısnamanın bütün növləri üçün ümumi termin kimi yalnız “cinsi təcavüz” termini istifadə edilir. Danışıqların iştirakçıları hesab etmişlər ki, bu kontekstdə daha uyğun olan “cinsi sui-istifadə” ifadəsini işlətmək daha uyğun olar.

“Qurban” anlayışı

50. "Qurban" anlayışına çoxlu istinadlar var, onlara xüsusən uşaqların maraqlarına xidmət edən bir sıra tədbirlərin sadalandığı IV fəsildə ("Qoruyucu tədbirlər və qurbanlara yardım") rast gəlinir. Danışıqların iştirakçıları bu ifadənin anlayışının verilməsini vacib hesab etmişlər.

51. Qurban termini “cinsi istismara və ya cinsi sui-istifadəyə məruz qalmış uşağı” bildirir. Qeyd etmək vacibdir ki, uşağın qurban kimi tanınması üçün cinsi istismar və ya cinsi sui-istifadə faktının müəyyən edilməsi mütləq deyil.

II Fəsil. Qabaqalayıcı tədbirlər

52. Bu fəsildə milli səviyyədə həyata keçirilməli olan tədbirlər yer alır. Burada diqqət uşağın cinsi istismarının və ona qarşı edilən cinsi sui-istifadənin qarşısını almağa yönələn siyasət və ya strategiyalara, uşaqların çatdırıla biləcəyi mümkün məlumatlardan xəbərdar olmağa, həmçinin cinsi istismar və cinsi sui-istifadə, onların təsirləri, nəticələri və onlara qarşı ən yaxşı mübarizə üsulları haqqında məlumatların təmin edilməsinə və onlara asan çıxışın əldə edilməsinə yönəldilir.

Maddə 4. Prinsiplər

53. Bu maddədə Konvensiyanın əsas məqsədi (uşaqların cinsi istismarının və onlara qarşı cinsi sui-istifadənin qarşısını almaq) öz əksini tapmışdır.

Maddə 5. Uşaqlarla təmasda çalışan şəxslərin işə götürülməsi, təlimi və məlumatlılıq səviyyəsinin artırılması

54. 1-ci və 2-ci bəndlər uşaqlarla müntəzəm təmasda olan şəxslərin uşaq hüquqları və onların müdafiəsi haqqında kifayət qədər məlumatlı olmasını və uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi haqqında adekvat biliyə malik olmasını təmin etmək məqsədi daşıyır. Bu maddədə bu sahədə fəaliyyət göstərən şəxslərin kateqoriyaları sadalanır: təhsil, səhiyyə, sosial müdafiə, məhkəmə və hüquq-mühafizə sektorlarında uşaqlarla təmasda çalışanlar, habelə idman, mədəniyyət və istirahət fəaliyyətləri sahələrində uşaqlarla məşğul olanlar. Bu maddə yalnız peşə fəaliyyəti ilə əlaqədar olaraq uşaqlarla təmasda olanları deyil, uşaqlarla istənilən səviyyədə məşğul olan hər kəsi nəzərdə tutur. O, xüsusilə könüllü fəaliyyət əsasında uşaqlarla təmasda olan şəxsləri əhatə etmək üçün nəzərdə tutulub.

55. “Uşaqların hüquqlarına” istinad Uşaq hüquqları haqqında Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Konvensiyasında təsbit edilmiş hüquqları əhatə edir. Məsələn, buraya yaşamaq hüququ (maddə 6), iqtisadi istismardan müdafiə hüququ (maddə 32), fiziki və ya psixoloji zorakılığın bütün formalarından, o cümlədən cinsi sui-istifadədən müdafiə hüququ (maddə 19) daxildir.

56. 2-ci bənd həmçinin uşaqlarla müntəzəm təmasda olan şəxslərdən tələb edir ki, cinsi istismar və cinsi sui-istifadə hallarını dərk etmək və 12-ci maddənin 1-ci bəndində qeyd edildiyi kimi, uşağın cinsi istismar və ya cinsi sui-istifadənin qurbanı olduğunu düşünmək üçün ağlabatan əsaslar olduqda uşaqların müdafiəsinə cavabdeh olan xidmətlərə məlumat vermək üçün kifayət qədər biliyə və məlumatlılığa malik olsunlar. Qeyd etmək lazımdır ki, bu müddəada hər hansı konkret təlim öhdəliyi nəzərdə tutulmayıb. “Kifayət qədər biliyə” malik olmaq, cinsi istismar və ya cinsi sui-istifadənin qurbanı olan uşaqların mümkün qədər tez müəyyən edilməsi üçün uşaqlarla təmasda olan insanlara təlim keçilməsini və ya digər məlumatların verilməsini nəzərdə tuta bilər, lakin buna necə nail olmaq barədə qərar vermək Tərəflərin öhdəsinə buraxılır.

57. 3-cü bənd Tərəflərin üzərinə öhdəlik qoyur ki, peşələri uşaqlarla müntəzəm təmasda olmanı tələb edən namizədlərin uşaqlara qarşı cinsi istismar və ya cinsi sui-istifadə törətməyə görə məhkum edilməməsinə əmin olmaq üçün peşələrinin icrasına başlamazdan əvvəl yoxlanılmasını təmin etsinlər. Bəzi üzv dövlətlərdə bu öhdəlik könüllü fəaliyyətlərə də şamil edilə bilər. “Öz qanunvericiliyinə uyğun olaraq” ifadəsi dövlətlərə bu bəndi öz milli normalarına, xüsusən də cinayət törətmiş şəxslərin reabilitasiyası və reinteqrasiyasına dair müddəalara uyğun şəkildə tətbiq etməyə imkan verir. Bundan əlavə, bu bənd həmin dövlətlərdə cinayət törətmiş şəxslərin müəyyən müddətdən sonra məhkumluğunun götürülməsini nəzərdə tutan konkret hüquq normalarının dəyişdirilməsinə yönəlməyib.

Maddə 6. Uşaqların maarifləndirilməsi

58. Danışqların iştirakçıları hesab etmişər ki, uşaqların ümumən cinsi həyat məsələlərində və cinsi istismar və ya cinsi sui-istifadə riskləri mövzusunda maarifləndirilməsi ilk növbədə valideynlərin vəzifəsidir. Bununla belə, elə hallar ola bilər ki valideynlər bunu edə bilmir və ya etmək istəmir. Məsələn, ola bilər ki, valideyn özü uşağa qarşı sui-istifadədə iştirak edir və ya cəmiyyətin mədəni ənənələri bu kimi məsələlərin açıq müzakirəsinə imkan vermir. Bundan əlavə, uşaqlar bəzən evdə deyil, başqa mühitdə onlara izah edilənlərə daha çox diqqət yetirirlər, xüsusən məktəbdə peşəkarlar

(məsələn, müəllimlər, həkimlər, psixoloqlar) tərəfindən müvafiq məlumatların təqdim edilməsini misal göstərmək olar. Buna görə də, 6-cı maddə dövlətlərin üzərinə uşaqların ibtidai və orta təhsil səviyyəsində cinsi istismar və cinsi sui-istifadə riskləri barədə, eləcə də özlərini necə qorumaq və necə yardım istəmək haqqında maarifləndirilməsini təmin etmək öhdəliyini qoyur.

59. Bu məlumatlandırmanın məqsədi uşaqların cinsi istismar və cinsi sui-istifadə riskindən daha yaxşı qorunmasına imkan yaratmaqdır. Bununla belə, bu cür məlumatlandırma böyükləri və dövlət orqanlarını uşaqları cinsi istismarın və cinsi zorakılığın bütün formalarından qorumaq vəzifəsindən azad etməməlidir.

60. Maddədə qeyd edilir ki, bu məlumatlar “ibtidai və orta təhsil zamanı” verilməlidir. Bəzi uşaqlar evdə təhsil aldığından və məlumatlandırma bu uşaqları da əhatə etməli olduğundan, "məktəblər" sözü işlədilmir. Qeyd edilən məlumatlandırma mütləq şəkildə tədris proqramının bir hissəsini təşkil etməyə bilər və qeyri-formal təhsil kontekstində də təqdim edilə bilər. Məktəbin bu baxımdan mühüm rol oynadığı aydındır, lakin “zəruri hallarda” valideynlərin əməkdaşlığı da tələb olunur. Bunun əhəmiyyətsiz ola biləcəyi situasiyalara uşağın yetim qalması və ya valideynlərin uşağa qarşı cinsi sui-istifadəyə görə istintaq və ya məhkəmə proseslərinə cəlb olunması halları daxildir.

61. Danışqların iştirakçıları uşaqların bu məlumatları mümkün qədər erkən yaşlarından almalarını vacib hesab etmişlər, hər hansı bir məlumat onlara “inkişaf səviyyəsinə uyğun” şəkildə, başqa sözlə onların yaşı və yetkinliyinə uyğun olan formada təqdim edilməlidir.

62. Cinsi istismar və ya cinsi sui-istifadə haqqında məlumatların adi cinsi tərbiyənin ümumi kontekstindən kənarda bir-birindən təcrid olunmuş halda verilməsi uşaqlarda narahatlıq yarada bilər. Buna görə də cinsi istismar və cinsi sui-istifadə riskləri ilə bağlı veriləcək məlumatlar cinsi maarifləndirmənin ümumi kontekstində təqdim olunmalıdır. Bu məlumatların uşağın nəzərində böyüklərin nüfuzuna xələl gətirməməsinə də diqqət yetirilməlidir. Uşaqların böyüklərə etibar edə bilmələri də önəmlidir.

63. Maddənin sonuncu hissəsi riskli situasiyalara, xüsusən də yeni informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə ilə bağlı vəziyyətlərə aiddir. Onlar ümumiyyətlə məlumatların ötürülməsi üçün vasitə kimi qəbul edilir və xüsusilə internetdən və mobil telefonlar vasitəsilə internetə çıxışa imkan verən üçüncü nəsil texnologiyalardan (3G) istifadəni nəzərdə tutur. Bütün uşaqlar üçün internetdən təhlükəsiz istifadə ilə bağlı maarifləndirmə və məlumatlandırma proqramları vacibdir.

Maddə 7. Qabaqlayıcı müdaxilə proqramları və ya tədbirləri

64. Danışqların iştirakçıları həddi keçib uşaqlara qarşı seksual xarakterli cinayət təşkil edən hərəkətə yol verə biləcəklərindən ehtiyatlanan insanların, habelə bu cür cinayətlər törətmiş olan, lakin əməlləri hüquq-mühafizə orqanlarının diqqətinə çatdırılmayan şəxslərin öz istəkləri olduqda onlar üçün müdaxilə proqramından və ya tədbirindən faydalanmaq imkanını təmin etmək istəmişlər. İstintaqa və ya cinayət təqibinə cəlb edilməyən və ya cəza çəkməyən şəxslərə şamil edilən və məqsədli şəkildə qabaqlayıcı xarakter daşıyan müddəanın qabaqlayıcı tədbirlər bölməsinə daxil edilməsi daha yaxşı olardı. Danışqların iştirakçıları iştirakçı dövlətlərə V fəsildə nəzərdə tutulmuş müdaxilə proqramlarının və tədbirlərinin nümunəsində olduğu kimi konkret modellər təqdim etmək istəməmişlər, belə ki, onlar sadəcə olaraq 16-cı maddədə qeyd olunan insanlar üçün bu proqramların və ya tədbirlərin əlçatan olmasını “təmin etməlidirlər”, bu şərtlə ki, həmin insanlar bu proqram və tədbirlərdən faydalanmaq istəsinlər və hər bir konkret halda müraciət edən şəxsin onlardan faydalana bilib-bilməyəcəyi qiymətləndirilməlidir.

Maddə 8. Geniş ictimaiyyət üçün nəzərdə tutulmuş maarifləndirmə tədbirləri

65. 8-ci maddə Tərəflərdən geniş ictimaiyyət üçün məlumatlandırma kampaniyalarını təşviq etmələrini və ya həyata keçirmələrini tələb edir.

66. 2-ci bənd Konvensiyada təsvir olunan cinayətlərin hər hansı reklamının qarşısını almaq və ya onu qadağan etmək məqsədi daşıyır. Bu müddəanın həyata keçirilməsi Tərəflərə həvalə edilir, lakin bunu edərkən onlar, əlbəttə ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin ifadə azadlığına təminat verən İHAK-ın 10-cu maddəsi üzrə presedent hüququnu nəzərə almalıdırlar. Belə ki, bu azadlığın həyata keçirilməsi milli təhlükəsizlik, ərazi bütövlüyü və ya ictimai asayiş maraqları naminə, iğtişaşın və ya cinayətin qarşısını almaq üçün, sağlamlığın və məənəviyyatın qorunması məqsədilə qanunla nəzərdə tutulmuş və demokratik cəmiyyətdə zəruri olan müəyyən rəsmiyyətə, şərtlərə, məhdudiyyətlərə və ya sanksiyalara məruz qala bilər.

Maddə 9. Uşaqların, özəl sektorun, media və vətəndaş cəmiyyətinin iştirakı

67. 1-ci bənddə qəbul edilir ki, uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəyə qarşı mübarizə üçün siyasət və tədbirlərin, o cümlədən fəaliyyət planlarının hazırlanmasında hökmən uşaqların inkişaf səviyyəsinə uyğun olaraq rəyləri və təcrübələri ilə iştirak etməsinə imkan yaradılmalıdır.

68. 2-ci bənd Tərəflərdən informasiya və kommunikasiya texnologiyası sektorunu, turizm və səyahət sənayesini, bank və maliyyə sektorlarını uşaqların cinsi istismarının və cinsi sui-istifadəsinin qarşısını almağa yönələn siyasətin işlənilib hazırlanmasında və həyata keçirilməsində iştiraka təşviq etməyi tələb edir.

69. Bu sahədə hər hansı gələcək inkişafın da əhatə olunmasını təmin edən geniş “informasiya və kommunikasiya texnologiyası” sektorunun istifadəsi xüsusilə internet xidməti təminatçılarını, həmçinin mobil telefon şəbəkəsi operatorlarını və axtarış sistemlərini nəzərdə tutur. Şübhəsiz ki, internet uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadə məqsədləri üçün çox istifadə olunan bir vasitədir. İnternetdən uşaq pornoqrafiyasının istehsalı və yayılmasında və cinsi istismar məqsədləri üçün uşaq alverində istifadə edilməsi halları yetərinə sənədləşdirilmiş və bir sıra milli və beynəlxalq qurumların diqqətini cəlb etmişdir. Bu səbəbdən, internet xidməti təminatçılarının özlərinin cinsi istismar haqqında məlumatlılığın artırılması istiqamətində addımlar atılmasında və mümkün olduqda öz sistemləri vasitəsilə internetdən istifadəni tənzimləmək üçün siyasətlərin işlənilib hazırlanmasında iştirak etmələri vacibdir.

70. Səyahət və turizm sənayesi “uşaq seks turizmi” adlanan fenomenlə mübarizə üçün xüsusi olaraq mətnə daxil edilmişdir. Məsələn, bəzi Üzv dövlətlərdə aviaşirkətlər və hava limanları sənişinlərə xaricdə törədilən cinsi cinayətlərə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmə riskləri barədə məlumat verən profilaktik audiovizual materiallar təqdim edirlər.

71. Maliyyə və bank sektorunun qeyd edilməsi olduqca vacibdir, ona görə ki, maliyyə institutları hüquq-mühafizə orqanları ilə əməkdaşlıq edərək, uşaqların cinsi sui-istifadəsi ilə bağlı saytlara baxmaq üçün ödəniş edilməsini dəstəkləyən maliyyə mexanizmlərinin fəaliyyətini pozmağa və onların ləğvinə yardımçı olmağa imkan verir.

72. Daxili normaların tətbiqi barədə qeyd uşaqları cinsi istismardan və sui-istifadədən qorumağa yönəlmiş davranış kodekslərini və ya korporativ direktivləri əhatə etmək üçün nəzərdə tutulub. Bu sahədə qabaqcıl təcrübəyə misal olaraq, 1998-ci ildə ECPAT-ın təşəbbüsü ilə Ümumdünya Turizm Təşkilatı (ÜTT) ilə əməkdaşlıq çərçivəsində qəbul edilən və hazırda dünyanın 16-dan çox ölkəsində 45-dən çox şirkət, turoperator, turizm agentlikləri, turizm assosiasiyaları və mehmanxana şəbəkələri tərəfindən tətbiq edilən “Səyahət və turizm sahəsində uşaqların cinsi istismardan müdafiəsi üçün Davranış Kodeksi”ni göstərmək olar. Orada qeyd edilən tədbirlərdən

biri səyahət edənlərə uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi mövzusunda dair kataloqlar, plakatlar, broşürlər, təyyarə göyərtdəsində video filmlər, biletlər qəbzələri, internet saytları və s. vasitəsilə məlumat verməkdir.

73. “Özünü tənzimləmə” özəl sektor tərəfindən tənzimləmədir; “birgə tənzimləmə” isə özəl sektor və dövlət orqanları arasında tərəfdaşlıq kontekstində tənzimləmədir.

74. 3-cü bənddə uşaqlara qarşı cinsi istismar və cinsi sui-istifadənin bütün aspektləri üzrə müvafiq məlumatların təmin edilməsində medianın rolu qeyd olunur. Bu funksiya fundamental prinsip olan medianın müstəqilliyi və mətbuat azadlığı prinsipinə, xüsusən də təqdim olunan “müvafiq” məlumatların mahiyyətinin qiymətləndirilməsinə lazımi qaydada riayət edilməklə həyata keçirilməlidir. Şübhəsiz ki, media uşaqlar haqqında məlumatların və ümumən uşaqlıq obrazının təqdim edilməsində mühüm rol oynayır ki, bu da uşaqlar haqqında ictimai stereotiplərə, fərziyyələrə və biliklərə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Eynilə, onlar cinsi istismara və ya cinsi zorakılığa məruz qalan uşaqlar barədə, cinsi istismar və cinsi sui-istifadənin mahiyyəti və problemin miqyası haqqında məlumatlılığın artırılmasına kömək etməkdə çox müsbət rol oynaya bilərlər. Bu bənd həmçinin zərər çəkmiş uşaqların şəxsi həyatına (privacy) hörmətlə yanaşılması kimi mühüm məsələni əhatə etmək üçün nəzərdə tutulub.

75. 4-cü bənd Tərəflərdən tələb edir ki, uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsinin qarşısının alınması və onların müdafiəsi məqsədi ilə vətəndaş cəmiyyəti tərəfindən həyata keçirilən layihə və proqramların maliyyələşdirilməsini təşviq etsinlər. Danışqların iştirakçıları bununla QHT-lərin bu sahədə işinin vacibliyini qeyd etmək və vurğulamaq istəmişlər.

III Fəsil. İxtisaslaşmış və əlaqələndirici orqanlar

Maddə 10. Əlaqələndirmə və qarşılıqlı fəaliyyət üzrə milli tədbirlər

76. Birinci bənd uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsinin qarşısının alınması və bununla mübarizəyə cavabdeh olan müxtəlif qurumlar, xüsusən də təhsil və səhiyyə sektorları, sosial xidmətlər, hüquq-mühafizə və məhkəmə orqanları arasında milli və ya yerli səviyyədə koordinasiyanı təmin etmək üçün tədbirlərin görülməsini tələb etməklə, çoxsahəli koordinasiya yanaşmasını təşviq etməyə yönəlib. Bu siyahı tam deyil. Ədliyyə orqanlarına gəlincə, qeyd olunan sektorlar üzrə fəaliyyətin əlaqələndirilməsi onların müstəqilliyinə və hakimiyyət bölgüsü prinsipinə tam riayət edilməklə həyata keçirilməlidir.

77. Şübhə yoxdur ki, uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi məsələləri ilə məşğul olmaq üçün qurumlararası və çoxsahəli yanaşmanın işlənilib hazırlanması vacibdir, ona görə ki, heç bir qurum belə mürəkkəb problemi təklikdə həll etmək iqtidarında deyil.

78. “Yerli” səviyyəyə istinad milli səviyyədən aşağı olan istənilən səviyyəni bildirir və xüsusilə federativ quruluşlu dövlətlərə aiddir.

79. 2-ci bəndin "a" yarım bəndi Tərəflərdən uşaq hüquqlarının təşviqi və müdafiəsi üçün müstəqil milli və ya yerli qurumlar yaratmağı və ya təyin etməyi tələb edir. Uşaq hüquqlarının təşviq edilməsini və onlara hörməti təmin etmək üçün dövlətlər müstəqil şəxs və ya qurum təyin etməlidirlər ki, onların vəzifələrindən biri uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi barədə və onların uzunmüddətli mənfi təsirləri haqqında ictimaiyyətin məlumatlandırılmasını təşviq etmək, habelə uşaqların hüquqlarına hörmət edilməsini təmin etmək olmalıdır.

80. Bir sıra ölkələr müxtəlif adlarla tanınan, fərqli məsuliyyət və funksiyaları özündə birləşdirən belə vəzifələr yaratmışlar: uşaq ombudsmanı, uşaq müdafiəçisi, uşaq hüquqları üzrə müvəkkil,

uşaq hüquqları komitəsi və s. İctimai və dövlət həyatına aid çox az siyasət var ki, uşaqlara təsir göstərmiş olmasın və ombudsmanın və ya müvəkkilin funksiyalarından biri milli və yerli hakimiyyət orqanlarının siyasət və praktikasını uşaqların maraqlarının nəzərə alınması baxımından tədqiq etmək və onların uşaqlar üçün nəticələrini təhlil etməkdən ibarət ola bilər.

81. Bundan əlavə, bu cür yanaşmanın işlənilib hazırlanması üçün kifayət qədər resursun ayrılması və vəzifələrin dəqiq müəyyənləşdirilməsi də vacibdir.

82. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, Üzv dövlətlər səviyyəsində müstəqil orqanların təyin edilməsi ilə yanaşı, Avropa Şurası Parlament Assambleyası qitə səviyyəsində Avropa Uşaq Ombudsmanının təyin edilməsinin bütün Avropada bir çox uşaqların vəziyyəti haqqında məlumatlılığın artırılmasında, onların həyat perspektivlərinin yaxşılaşdırılması siyasətlərinin əlqələndirilməsində güclü bir vasitə olacağını hesab etmişdir (bax: Parlament Assambleyasının 1460 (2000) sayılı Təvsiyəsi).

83. 2-ci bəndin "b" yarımbəndi Tərəflərdən uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi fenomenini monitorinq etmək və qiymətləndirmək məqsədilə vətəndaş cəmiyyəti ilə əməkdaşlıq edərək milli və ya yerli səviyyələrdə məlumatların toplanması üçün mexanizmlər və ya koordinasiya mərkəzləri yaratmağı və ya təyin etməyi tələb edir. Uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsinin ciddi və getdikcə artan problem olduğuna şübhə olmasa da, bu fenomenin mahiyyəti və ona məruz qalan uşaqların sayı ilə bağlı dəqiq və etibarlı statistik məlumatlar yoxdur. Siyasət və tədbirlərin ən yaxşı şəkildə işlənilib hazırlanması və lazımi hədəflərə yönəldilməsində qeyri-dəqiq və ya yanlış məlumatlara güvənmək olmaz. 2-ci bəndin "b" yarımbəndində nəzərdə tutulmuş öhdəlik məlumat çatışmazlığını aradan qaldırmaq üçün tədbirlərin görülməsi məqsədini daşıyır.

84. Qeyd edilən məlumatlar insanların fərdi məlumatlarını deyil, yalnız qurbanlar və hüquqpozanlar haqqında statistik məlumatları əhatə edir. Bununla belə, danışqların iştirakçıları "fərdi məlumatların qorunması tələblərinə əməl etməklə" ifadəsini mətnə daxil etməklə hər hansı məlumatın toplanması zamanı məlumatların qorunması qaydalarına riayət edilməsinin vacibliyini vurğulamaq istəmişlər.

85. 3-cü bənddə hərtərəfli və çoxsahəli yanaşmanın zəruriliyi baxımından dövlətlərdən tələb olunur ki, uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsinin qarşısının alınmasında və bununla mübarizədə səlahiyyətli dövlət orqanları, vətəndaş cəmiyyəti və özəl sektor arasında əməkdaşlığı təşviq etsinlər. Vətəndaş cəmiyyətinə istinad qeyri-hökumət təşkilatlarını və könüllülər sektorunu əhatə edən ümumi termindir. 2-ci bəndin "b" yarımbəndində olduğu kimi, bu bənddə də uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsinin qarşısının alınmasında vətəndaş cəmiyyətinin mühüm rolu tanınır və dəstəklənir. Dəstək axtarışında olan bir çox uşaqlar və ailələr üçün QHT-lər rəsmi dövlət strukturlarından və orqanlarından daha əlverişli tərəfdaşlardır. Bu səbəbdən, Tərəflər 10-cu maddədə göstərilən öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə görə cavabdehlik daşımalarına baxmayaraq, qabaqlayıcı tədbirlərin həyata keçirilməsinə bu cür təşkilatları cəlb etməlidirlər.

IV Fəsil. Qoruyucu tədbirlər və qurbanlara yardım

86. Cinsi sui-istifadə və cinsi istismara qarşı mübarizədə yekun məqsəd bu hərəkətlərin baş verməsinin qarşısını almaq olsa da, bu fəsildəki maddələrin məqsədi olan bu cür cinayətlərin qurbanı olmuş uşaqların mümkün olan ən yaxşı dəstək, müdafiə və yardımı əldə etməsini təmin etmək də vacibdir.

Maddə 11. Prinsiplər

87. 1-ci bənddə danışıkların iştirakçıları seksual xarakterli cinayətlərin qurbanı olmuş uşaqlara, eləcə də onların yaxın qohumlarına, ailələrinə və ya himayəsində olduqları hər kəsə yardım göstərmək və onları müdafiə etmək məsələsinə çoxsahəli yanaşmanın tətbiqinin zəruriliyini vurğulamaq istəmişlər. Bu müdafiə və yardım tədbirləri geniş mənada bütün valideynlər və ailə üzvləri üçün deyil, yetkinlik yaşına çatmayanla yaxın münasibətlərinə görə birbaşa təsirə məruz qala bilən şəxslər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

88. 2-ci bəndin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, uşaqların xüsusi müdafiə tədbirlərinə ehtiyacı olduğu halda, bəzən şəxsin yaşının 18-dən yuxarı və ya aşağı olduğunu müəyyən etmək çətin olur. Müvafiq olaraq, 2-ci bənd Tərəflərdən qurbanın uşaq olduğuna inanmaq üçün səbəblər olduqda və onun yaşı ilə bağlı qeyri-müəyyənlik olduqda onun uşaq olduğunu ehtimal etməyi tələb edir. Yaşları yoxlanılana qədər onlara münasibətdə uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi müdafiə tədbirləri tətbiq edilməlidir.

Maddə 12. Cinsi istismar və ya cinsi sui-istifadə şübhəsi barəsində məlumatın verilməsi

89. 1-ci bəndə əsasən, Tərəflər təmin etməlidirlər ki, adətən peşə sirri qaydalarına əməl etməyə borclu olan müəyyən peşə sahibləri (məsələn, həkimlər və psixiatrlar) uşağın cinsi istismar və cinsi sui-istifadənin qurbanı olduğuna inanmaq üçün ağlabatan əsasların olduğu istənilən vəziyyət barədə uşaq müdafiəsi xidmətlərinə məlumat vermək imkanına malik olsunlar. Baxmayaraq ki, bir çox Üzv dövlətlərdə məcburi məlumatlandırma sistemləri artıq mövcuddur və bu, zorakılığın aşkar edilməsində və gələcəkdə uşaqlara dəyər biləcək zərərin qarşısının alınmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir, Konvensiya belə mütəxəssislərin üzərinə uşağın cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi barədə məlumat vermək öhdəliyi qoymur. O, bu şəxslərə sadəcə onlara qarşı etimadın pozulması riski olmadan bunu etmək imkanı verir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu bəndin məqsədi cinayət işinin başlanılmasından daha çox, uşaqların müdafiəsini təmin etməkdir. Buna görə də, 1- ci bənd uşaqların müdafiəsi xidmətlərinə məlumat vermək imkanını nəzərdə tutur. Bu, müəyyən dövlətlərdə digər səlahiyyətli xidmətlərə məlumat vermək imkanını istisna etmir.

90. Hər bir Tərəf bu müddəanın şamil olunduğu peşə sahiblərinin kateqoriyalarının müəyyən edilməsinə görə cavabdehlik daşıyır. “Uşaqlarla təmasda çalışan müəyyən peşə sahibləri” ifadəsi funksiyaları uşaqlarla müntəzəm təmasda olmalarını tələb edən mütəxəssisləri, eləcə də iş fəaliyyətində uşaqla yalnız bəzi hallarda təmasda ola bilən şəxsləri əhatə etmək üçün nəzərdə tutulub.

91. 2-ci bənddə Tərəflərdən uşağın cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi ilə bağlı məlumatı və ya şübhəsi olan hər hansı şəxsi səlahiyyətli xidmətlərə məlumat verməyə təşviq etmələri tələb olunur. Bu cür şübhələr barədə məlumat verilə bilən səlahiyyətli orqanları müəyyən etmək hər bir Tərəfin üzərinə düşən vəzifədir. Bu səlahiyyətli orqanlar uşaqların müdafiəsi xidmətləri və ya müvafiq sosial xidmətlərlə məhdudlaşmır. “Vidanlı” şübhə tələbi bu bəndin müddəalarının sırf uydurma xarakteri daşıyan və ya həqiqətə uyğun olmayan faktların qərəzli niyyətlə istifadəsinə icazə verən müddəalar kimi tətbiq edilməsinin qarşısını almağa yönəlib.

Maddə 13. Yardım almaq üçün məlumat xidmətləri

92. Bu maddə konkret olaraq cinsi istismar və cinsi sui-istifadə halı ilə üzləşən şəxslərə şamil edilir. Ola bilər ki, uşağın etibar edildiyi bu cür şəxslər belə vəziyyətə necə reaksiya verəcəklərini bilmirlər. Bundan əlavə, ola bilər ki, zərər çəkmiş uşaqlar da dəstək və ya məsləhət almaq üçün kimə müraciət edəcəklərini bilməsinlər. Bu, elə bir vasitələrin yaradılmasının vacibliyindən xəbər verir ki, onların köməyi ilə insanlar cinsi sui-istifadə və ya cinsi istismar haqqında məlumat əldə

etdikləri və ya belə halın qurbanı olduqları barədə heç nədən ehtiyatlanmadan xəbər verə bilsinlər və yaxud yaxın çevrələrinə daxil olmayan bir şəxslə sadəcə olaraq bu barədə danışsınlar. Buna görə də Tərəflər zəng edənlərə məsləhət vermək üçün telefon və ya internet yardım xətləri kimi məlumat xidmətlərinin yaradılmasını təşviq etməli və dəstəkləməlidirlər. Konvensiya qəbul edilmiş zənglər üzrə tədbir görməyi Tərəflərin öhdəsinə buraxır. Bu yardım xidmətləri mümkün qədər əlçatan olmalıdır. Məsələn, bəzi dövlətlərdə bu cür xidmətlər həftənin 7 günü, günün 24 saati ərzində fəaliyyət göstərir.

Maddə 14. Qurbanlara yardım

93. 14-cü maddə Tərəflərin uşaqların cinsi istismarı və onlara qarşı cinsi sui-istifadənin qurbanları üçün təmin etməli olduğu yardım tədbirlərini müəyyən edir. 1-ci bənddə nəzərdə tutulan yardımın məqsədi “qurbanlara fiziki və psixi-sosial durumlarının bərpasında qısa və ya uzun müddətdə yardım etməkdir”. Buna görə də hakimiyyət orqanları bu məqsədin spesifik xarakterini nəzərə almaqla həmin yardım tədbirlərini təşkil etməlidirlər.

94. Bu bənddə deyilir ki, qurbanlara “qısa və uzun müddətdə” yardım göstərilməlidir. Uşağın cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsinin nəticəsində yaranan istənilən zərər mühüm əhəmiyyət daşıyır və aradan qaldırılmalıdır. Cinsi istismar və ya cinsi sui-istifadə nəticəsində vurulan zərər elə xarakter daşıyır ki, bu yardım uşağın tam fiziki və psixi-sosial durumunun bərpası üçün zəruri olan müddət ərzində davam etməlidir. Bu Konvensiya ilk növbədə uşaqlara aid olsa da, uşaqların cinsi istismarı və ya sui-istifadəsinin nəticələri yetkinlik yaşında da davam edə bilər. Bu səbəbdən, uşaq ikən cinsi istismara və ya cinsi sui-istifadəyə məruz qalmış yetkin yaşlı şəxslərin bu faktlar barədə məlumat verməsinə imkan yaradılması və belə yardıma hələ də ehtiyacları olarsa, müvafiq dəstək və yardım almalarını təmin edən tədbirlərin müəyyən edilməsi vacibdir.

95. Qurbanlara “fiziki durumlarının bərpasında” yardım göstərilməsi təxirəsalınmaz və ya digər növ tibbi müalicəni nəzərdə tutur. Danışqların iştirakçıları diqqəti xüsusi olaraq bu fakta cəlb etmək istəmişlər ki, bu Konvensiyada müəyyən edilmiş cinayətlərin xarakteri nəzərə alınaraq, bu öhdəlik cinsi yolla ötürülən xəstəliklərə və İİV infeksiyasına və onların sonrakı müalicəsinə xüsusi diqqət yetirilməklə tibbi müalicənin bütün formalarını özündə ehtiva edə bilər.

96. “Psixi-sosial” yardım qurbanların yaşadıkları travmaları aradan qaldırmağa və cəmiyyətdə normal həyata qayıtmağa kömək etmək baxımından zəruridir.

97. Bu müddəada vurğulanır ki, bu bəndə uyğun olaraq tədbirlər görülərkən uşağın mövqeyi, tələbatı və problemləri nəzərə alınmalıdır.

98. QHT-lər çox vaxt qurbanlara yardım göstərilməsində mühüm rol oynayır. Bu səbəbdən 2-ci bənddə müəyyən edilir ki, hər bir Tərəf qurbanlara yardımla məşğul olan qeyri-hökumət təşkilatları, digər müvafiq təşkilatlar və ya vətəndaş cəmiyyətinin digər elementləri ilə əməkdaşlıq etmək üçün tədbirlər həyata keçirməlidir. Bir çox dövlətlərdə QHT-lər hakimiyyət orqanları ilə əməkdaşlıqlarını tənzimləmək üçün nəzərdə tutulmuş tərəfdaşlıq və razılaşmalar əsasında işləyirlər.

99. 3-cü bənddə valideynlər və ya uşağa qayğı göstərən şəxslər onun cinsi istismarı və sui-istifadəsində iştirak etdiyi hallarda, ya güman edilən cinayətkarı, ya da qurbanı ailə mühitindən kənarlaşdırmaq imkanı nəzərdə tutulur. Vurğulamaq vacibdir ki, bu cür təcrid etmə güman edilən cinayətkar üçün sanksiya kimi deyil, uşaq üçün müdafiə tədbiri kimi nəzərdə tutulmalıdır. Uşağına qarşı cinsi sui-istifadə törətdiyi güman edilən valideynin təcrid edilməsi zərər çəkmiş uşağa digər valideynin dəstək göstərdiyi halda yaxşı həll yolu ola bilər. Digər seçim isə uşağı ailə mühitindən kənarlaşdırmaq ola bilər. Bu halda kənarlaşdırmanın müddəti uşağın ən üstün maraqlarına uyğun

olaraq müəyyən edilməlidir.

100. Danışqların iştirakçıları 4-cü bəndin tətbiqinin məhdud çərçivədə olacağını etiraf etmiş, lakin həm də hesab etmişlər ki, xüsusilə ciddi xarakter daşıyan müəyyən hallarda qurbana yaxın olan şəxslərin, o cümlədən ailə üzvlərinin, dostlarının və sinif yoldaşlarının təcili psixoloji yardımdan faydalanmasına haqq qazandırmaq olar. Belə yardım tədbirləri cinsi istismar və cinsi sui-istifadəni törətdiyi iddia edilən şəxslərin onlardan faydalanması üçün nəzərdə tutulmur, bunun əvəzinə onlar V fəsildəki müdaxilə proqramlarından və tədbirlərindən faydalana bilərlər.

V Fəsil. Müdaxilə proqramları və ya tədbirləri

Maddə 15. Ümumi prinsiplər

101. Bu fəslin müddəaları Konvensiyada təsbit edilmiş əlavə dəyərin mühüm hissəsini təşkil edir. Uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsinin qarşısını almaq üçün danışqların iştirakçıları seksual xarakterli cinayət törədən şəxslərə münasibətdə müdaxilə proqramları və ya tədbirləri vasitəsilə uşaqlara qarşı təkrar cinayətlərin törədilməsinin qarşısını almaq üçün nəzərdə tutulmuş müddəaların hazırlanmasını zəruri hesab etmişlər. Onlar seksual xarakterli cinayət törədənələrə təklif olunan müdaxilə proqramlarının və ya tədbirlərinin tibbi və psixi-sosial aspektlərini önə çəkən geniş əhatəli, çevik yanaşmanın zəruriliyinə və təklif olunan müdaxilələrin və ya tədbirlərin məcburi xarakter daşımamasına dair razılığa gəlmişlər. Müdaxilənin qeyri- məcburi xarakterinə gəldikdə, bu o deməkdir ki, bu proqramlar cinayət mühakimə sistemi çərçivəsində cəza və tədbirlərin bir hissəsi olmaya da bilər, əksinə, onlar səhiyyə və sosial təminat sistemlərinin bir hissəsi ola bilər. V fəsildə müəyyən edilmiş tədbirlər sistemi psixi pozuntulardan əziyyət çəkən şəxslərin müalicəsi ilə məşğul olmaq üçün yaradılmış milli sistemlərin işinə müdaxilə təşkil etməməlidir.

102. Psixoloji müdaxilə dedikdə bir sıra terapevtik metodlar, məsələn, koqnitiv-davranış terapiyasının və ya psixi-dinamik yanaşmanın tətbiqi nəzərdə tutulur. Tibbi müdaxilə əsasən antihormonal terapiyanı (tibbi kastrasiya) nəzərdə tutur. Nəhayət, sosial müdaxilə cinayətkarın sosial davranışını tənzimləmək və sabitləşdirmək üçün müəyyən edilmiş tədbirləri (məsələn, müəyyən yerlərə getməyə və ya müəyyən şəxslərlə görüşməyə qadağa qoyulması), eləcə də reintegrasiyaya yardım göstərən (məsələn, inzibati məsələlərin həllinə, iş axtarışına kömək edən) strukturları nəzərdə tutur.

103. Tətbiq edilə bilən tədbirlərin geniş spektrini və bu sahədə dövlətlərin təcrübəsini nəzərə alaraq, danışqların iştirakçıları bu müddəanın yüksək dərəcədə çevikliyə imkan verməsini təmin etməyə çalışmış, bunun üçün xüsusən tez-tez Tərəflərin daxili qanunvericiliyinə istinad etmişlər. Buna görə də V fəslin müddəaları tətbiq ediləcək tədbirlər və ya proqramların təfərrüatlarına varmadan sadəcə bəzi fundamental prinsipləri müəyyən edir. Digər tərəfdən, az və ya çox dərəcədə müntəzəm həyata keçirilən proqram və tədbirlərin səmərəliliyini və nəticələrini və elmi baxımdan aktuallığını qiymətləndirmək iştirakçı dövlətlərə həvalə olunub.

104. V fəslin üç maddəsində təsbit olunmuş əsas prinsiplər aşağıdakılardır:

- müdaxilə proqramlarının və ya tədbirlərinin tətbiq edildiyi şəxslər buna əvvəlcədən razılıq verməlidirlər: onlara heç bir müdaxilə proqramı və ya tədbiri məcburi şəkildə tətbiq edilə bilməz;
- uğurlu nəticəyə nail olmaq şansını artırmaq üçün müdaxilə proqramları və ya tədbirləri mümkün qədər tez tətbiq edilməlidir;

- müvafiq şəxslərin ictimai təhlükəliliyinin və onların təkrar cinayət törətməsi riskinin qiymətləndirilməsi üçün mexanizmlər olmalıdır;
- müdaxilə proqramlarının və tədbirlərinin qiymətləndirilməsi üçün mexanizmlər olmalıdır;
- cinayət törədən, həm də özləri uşaq olan şəxslərə xüsusi diqqət yetirilməlidir;
- müxtəlif məsul orqanların, xüsusən də səhiyyə xidmətlərinin, sosial orqanların və penitensiar xidmətlərin fəaliyyətləri məhkəmə orqanlarının fəaliyyəti ilə koordinasiya edilməli, bu zaman sonuncunun müstəqilliyinə lazımı diqqət yetirilməlidir.

Maddə 16. Müdaxilə proqramları və tədbirləri yönəldilən şəxslər

105. 16-cı maddə müdaxilə proqramlarının və ya tədbirlərinin tətbiqinin təklif edilməli olduğu üç kateqoriyaya aid şəxsləri müəyyən edir:

- Konvensiyaya uyğun olaraq müəyyən edilmiş hər hansı cinayət əməlinə görə barələrində cinayət təqibi aparılan şəxslər;
- Konvensiyaya uyğun olaraq müəyyən edilmiş hər hansı cinayət əməlini törətməsinə görə məhkum edilmiş şəxslər;
- seksual xarakterli cinayət əməlini törətmiş uşaqlar (18 yaşına çatmamış şəxslər).

106. Yadda saxlamaq lazımdır ki, 7-ci maddə bu hesabatın 64-cü bəndində qeyd olunan şəxslərin də müdaxilə proqramlarından və tədbirlərindən yararlanmasına imkan verir.

107. Danışqların iştirakçıları cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmiş, lakin hələ də məhkum olunmamış şəxslərlə bağlı hesab etmişlər ki, istintaq və ya məhkəmə araşdırması zamanı istənilən vaxt onlara müdaxilə proqramlarından və ya tədbirlərindən yararlanmağı təklif etmək (məcburiyyət tətbiq edilmədən) mümkün olmalıdır. Danışqların iştirakçıları təqsirsizlik prezumpsiyası prinsipini nəzərə alaraq belə bir qənaətə gəlmişlər ki, müdaxilə tədbirinin qəbulu ilə məhkəmə prosesi zamanı qəbul edilmiş qərarlar arasında heç bir əlaqə qurulmamalıdır və belə bir tədbirdən yararlanmaq və ya yararlanmamaq barədə qərar vermək maraqlı şəxslərin öz ixtiyarındadır. 16-cı maddənin 1-ci bəndində müdafiə tərəfinin hüquqlarının təminatlarından, ədalətli məhkəmə araşdırmasının tələblərinə və təqsirsizlik prezumpsiyası prinsipi ilə bağlı qaydalara riayət edilməsinin zəruriliyindən bəhs edilir. Tərəflərdən tələb olunur ki, bu müddəaları həyata keçirərkən cəzanın yüngülləşdirilməsi perspektivinin müdaxilə proqramları və tədbirlərinə aid məsələnin həllinə lüzumsuz təsir göstərməməsini təmin etsinlər.

108. “Məhkum edilmiş” şəxslər o şəxslərdir ki, təqsirli olduqları barədə hakim və ya məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü çıxarılıb.

109. 16-cı maddənin 3-cü bəndi konkret olaraq seksual xarakterli cinayətlər törətmiş uşaqlara onların inkişafı ilə bağlı tələbatlarını qarşılamaq və seksual davranış problemlərini həll etmək üçün təklif oluna biləcək müdaxilə proqramları və ya tədbirlərinə dair müddəanı özündə ehtiva edir. Müdaxilə proqramları və tədbirləri yetkinlik yaşına çatmayanların tələbatlarına uyğunlaşdırılmalıdır.

Maddə 17. Məlumat və razılıq

110. 17-ci maddədə müdaxilə proqramları və ya tədbirləri təklif edilən şəxslərin tam razılığının

alınması zərurətinə xüsusi diqqət yetirilir, çünki belə görünür ki, bütün hallarda olmasa da əksər hallarda bunların uğurlu olması maraqlı şəxsin həyata keçirilən tədbirlərə və ya proqramlara riayət etməsindən asılıdır. 1-ci bənddə vurğulanır ki, tam razılıq könüllü və düşünülmüş razılığı nəzərdə tutur ki, bu da maraqlı şəxsə müdaxilə proqramı və ya tədbirinin təklif edilməsinin səbəbləri barədə onun məlumatlandırılmasını nəzərdə tutur.

111. Razılıq tələbi o deməkdir ki, 2-ci bənddə qeyd olunduğu kimi, maraqlı şəxslər təklif olunan proqram və ya tədbirdən imtina etməkdə sərbəst olmalıdırlar. Məhkumlara münasibətdə isə, dövlətlərin daxili qanunvericiliyi cəzaların təxirə salınması və ya yüngülləşdirilməsi üçün müəyyən tədbirlərin (məsələn, şərti cəza və ya şərti azadlığa buraxılma) müdaxilə proqramında iştirakla şərtləndirilməsini nəzərdə tuta bilər. "Şərti azad edilmə" termini "Şərti azad edilməyə (sınaq müddəti ilə azadlığa buraxılmağa) dair" Nazirlər Komitəsinin Rec(2003)22 sayılı Təvsiyəsinə Əlavədə "azadlıqdan məhrum etmə yerlərində saxlanılan məhkumların azadlığa buraxıldıqdan sonrakı dövr üçün fərdi qaydada müəyyən edilən şərtlərlə vaxtından əvvəl azad edilməsi" kimi müəyyən edilmişdir. Bu cür hallarda maraqlı şəxslər onların imtinasının nəticələri, məsələn, cəzanı yüngülləşdirən tədbirin qanunla tətbiq edilməməsi barədə tam məlumatlandırılmalıdırlar.

VI Fəsil. Maddi cinayət hüququ müddəaları

112. 18-23-cü maddələr müəyyən əməllərə görə cinayət məsuliyyətinin müəyyən edilməsinə aiddir. Bu cür hüquqi unifikasiya bir neçə səbəbə görə milli və beynəlxalq səviyyədə cinayətkarlığa qarşı mübarizəni asanlaşdırır. Birincisi, daxili hüquq normalarının beynəlxalq unifikasiyası cinayətkarları cəzalarını ən yüngül cəzanın mövcud olduğu dövlətdə çəkmək kimi daha əlverişli hüquqi rejimi seçmək imkanından məhrum edir. İkincisi, hamı üçün faydalı məlumat və təcrübələrin mübadiləsinə təşviq etmək mümkün olur. Ümumi anlayışların olması həm də tədqiqatlara kömək edə, eləcə də milli və regional səviyyədə məlumatların müqayisəliliyini təşviq edə bilər ki, bu da cinayətkarlığın ümumi mənzərəsini əldə etməyi asanlaşdırır. Nəhayət, beynəlxalq əməkdaşlıq (xüsusilə ekstradisiya və qarşılıqlı hüquqi yardım sahəsində) asanlaşmış olur (yuxarıda 10-cu bəndə bax).

113. Bu maddələrdə qeyd olunan cinayətlər minimal konsensus təşkil edir ki, bu da onların siyahısına əlavələr edilməsini və ya daxili qanunvericilikdə daha yüksək standartların müəyyən edilməsini istisna etmir.

114. Daha sonra bu fəsildə təhrikçilik və ya köməklik və cinayət törətməyə cəhd (maddə 24), cinayət qanununun qüvvəsi (maddə 25), hüquqi şəxslərin məsuliyyəti (maddə 26), cəzalar və tədbirlər (maddə 27), ağırlaşdırıcı hallar (maddə 28) və keçmişdə məhkumluluq (maddə 29) ilə bağlı müddəalar var.

115. Bu məsələ ilə bağlı daxili qanunvericiliyin və presedent hüququnun geniş spektrli olduğunu nəzərə alaraq, danışıqların iştirakçıları cinayət törətdiyi güman edilən şəxsin qurbanın yaşını bilməsi və ya bilməməsi ilə bağlı müddəaların Konvensiyaya daxil edilməsini məqsəduyğun hesab etməmişlər. Beləliklə, bu məsələ hər bir Tərəfin qanunvericiliyinin və presedent hüququnun öhdəsinə buraxılmışdır.

116. Bundan əlavə, danışıqların iştirakçıları etiraf etmişlər ki, yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin cinayət törətdiyi müəyyən hallarda (məsələn, onların öz aralarında və şəxsi istifadələri üçün uşaq pornoqrafiyası hazırladıqları, lakin sonradan həmin təsvirləri yaydıqları və ya internetdə təqdim etdikləri hallarda) onlarla mübarizə üçün daha uyğun üsullardan istifadə oluna bilər, cinayət təqibi isə ən son vasitə olmalıdır.

Maddə 18. Cinsi sui-istifadə

117. 18-ci maddədə uşağa qarşı cinsi sui-istifadə cinayəti təsvir edilir. Cinayət məsuliyyətinin yaranması üçün bu cinayətin qəsdən törədilməsi zəruridir. “Qəsdən” sözünün şərhı daxili qanunvericiliyin ixtiyarına buraxılır, lakin əməlin qəsdən törədilməsi tələbi cinayət tərkibinin bütün elementlərinə aiddir.

118. 18-ci maddədə yetkinlik yaşına çatmayanlara qarşı cinsi sui-istifadənin iki növü fərqləndirilir.

119. Birincisi, 1-ci bəndin "a" yarımbəndi şəxsin daxili qanunvericilikdə cinsi münasibətdə olmaq üçün müəyyən edilmiş yaş həddinə çatmayan uşaqla seksual xarakterli hərəkətlər etməsi faktını cinayət əməli kimi müəyyən edir.

120. İkincisi, 1-ci bəndin "b" yarımbəndi uşağın yaşından asılı olmayaraq, məcbur etməklə, güc tətbiq etməklə və ya hədə-qorxu gəlməklə, yaxud uşağın etibarından, onun üzərində nüfuzdan və ya təsirdən, yaxud uşağın xüsusilə həssas (köməksiz) vəziyyətindən sui-istifadə etməklə uşaqla seksual xarakterli hərəkətlər etməyi cinayət əməli kimi müəyyən edir.

121. Cinayətlərin tərkib elementlərini qiymətləndirərkən Tərəflər Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququnu nəzərə almalıdırlar; bununla əlaqədar olaraq, danışıqların iştirakçıları “*M.C. Bolqarıstana qarşı*” işi üzrə 4 dekabr 2003-cü il tarixli qərarında Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin verdiyi şərhı nəzərə alaraq həmin iş üzrə qərarı xatırlatmışlar. Həmin qərarla Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi bəyan etmişdir ki, “o əmindir ki, cinsi cinayətlərə görə təqibə münasibətdə istənilən sərt yanaşma, məsələn, bütün hallarda fiziki müqavimətin sübutunu tələb etmək zorlamanın bəzi növlərinin cəzasız qalması ilə nəticələnə bilər ki, bu da şəxsin cinsi toxunulmazlığının təhlükə altına düşməsi riskini doğurur. Bu sahəyə aid müasir norma və tendensiyalara uyğun olaraq, Konvensiyanın 3-cü və 8-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş Üzv dövlətlərin pozitiv öhdəlikləri qarşılıqlı razılıq olmadan baş verən hər hansı cinsi əlaqəyə görə cinayət məsuliyyətinin müəyyən edilməsini və şəxslərin faktiki məsuliyyətə cəlb olunmasını tələb edən öhdəliklər kimi qəbul edilməlidir, buraya qurbanın fiziki müqavimət göstərmədiyi hallar da daxildir (166-cı bənd). Məhkəmə həmçinin aşağıdakıları qeyd etmişdir: “Qanunverici tərəfindən seçilən konkret ifadədən asılı olmayaraq, bir sıra ölkələrdə bütün hallarda razılığa əsaslanmayan cinsi aktlara görə məsuliyyətə cəlb edilmə praktikada müvafiq qanunvericiliklə müəyyən edilən kateqoriyaların (“məcbur etmə”, “zorakılıq”, “təzyiq göstərmə”, “hədələmə”, “aldatma” və ya “hazırlıqsız yaxalama” və s.) şərhı vasitəsilə və işin halları nəzərə alınmaqla sübutların qiymətləndirilməsi yolu ilə həyata keçirilir” (161-ci bənd).

122. Məcbur etmək, güc tətbiq etmək və ya hədə-qorxu gəlmək ifadələrinin işlənməsi uşağın 18-ci maddənin 2-ci bəndində göstərilən yaşa çatdığı hallarda seksual xarakterli hərəkətlərlə məşğul olmağa razılığının olmamasını ifadə edə bilər.

123. “b” yarımbəndinin ikinci hissəsi uşağın etibarından, onun üzərində nüfuzdan və ya təsirdən sui-istifadə ilə bağlıdır. Burada, məsələn, uşaqla etimad münasibətlərinin formalaşdığı, peşə fəaliyyəti çərçivəsində uşaqla münasibətlərin qurulduğu (uşaq müəssisələrinin tərbiyəçiləri, müəllimlər, həkimlər və s.) və ya qeyri-bərabər fiziki, iqtisadi, dini və ya şəxsi təsir kimi digər münasibətlərin olduğu hallardan söhbət gedə bilər.

124. İkinci hissədə nəzərdə tutulur ki, müəyyən münasibətlər çərçivəsində uşaq seksual xarakterli fəaliyyət üçün qanuni yaşa çatdığı və onunla seksual xarakterli münasibətdə olan şəxs məcburiyyət, güc və ya hədə-qorxudan istifadə etmədiyi halda belə, uşaq müdafiə edilməlidir. Belə vəziyyətlərdə həmin şəxslər uşağı idarə etməyə, onu emosional, maddi və hətta fiziki cəhətdən cəzalandırmağa və ya mükafatlandırmağa imkan verən təbii, şəxsi və ya mənəvi səlahiyyətə malik olmaları ilə əlaqəli olan etimad münasibətindən sui-istifadə edirlər. Bu cür etimad münasibətləri

adətən uşaqla onun valideynləri, ailə üzvləri, himayədarları və ya övladlığa götürən valideynləri arasında mövcud olur, lakin aşağıdakı şəxslərlə də belə münasibətlər mövcud ola bilər:

- valideynin və ya qəyyumun funksiyalarını yerinə yetirənlər;
- uşağın tərbiyəsi ilə məşğul olanlar;
- uşağa emosional, mənəvi, terapevtik və ya tibbi qayğı göstərənlər;
- uşaq üzərində maliyyə nəzarəti imkanından istifadə edənlər və ya belə imkana malik olanlar; və ya
- uşaq üzərində digər formada nəzarəti həyata keçirənlər.

Asudə vaxtlarında və ya könüllü fəaliyyətlər zamanı uşaqlarla məşğul olanlar, məsələn, tətillər, düşərgələrində və ya gənclər təşkilatlarında çalışanlar da uşaqların etibar etdiyi şəxslər sayıla bilər. Bu siyahı tam deyil və etimad münasibətlərinin, nüfuz və ya təsir imkanlarının mövcud olduğu situasiyaların geniş spektrini təsvir etmək məqsədi daşıyır.

125. “O cümlədən ailə daxilində” ifadəsi açıq-aydın şəkildə ailədə törədilən cinsi sui-istifadəni nəzərdə tutur. Tədqiqatlar göstərmişdir ki, bu, zərər çəkmiş uşaq üçün uzunmüddətli nəticələrə səbəb olan cinsi zorakılığın tez-tez baş verən və psixoloji cəhətdən ən zərərli formalarından biridir. Bundan əlavə, "ailə" termini genişləndirilmiş tərkibdə götürülən ailəni ifadə edir.

126. "b" yarımbəndinin üçüncü hissəsi uşağın xüsusilə həssas vəziyyətindən, yəni əqli və ya fiziki əlilliyə və ya asılılıq vəziyyətinə görə sui-istifadə etməklə bağlıdır. Əlil uşaqlara fiziki və hissiyat qüsurları, əqli qüsurları və autizmi olan uşaqlar və psixi xəstə uşaqlar aiddir. “Asılılıq vəziyyəti” təkcə narkomaniya və ya alkoqol asılılığı problemi olan uşaqların durumuna deyil, həm də uşağın öz hərəkətləri və ya cinayətkar tərəfindən alkoqol və ya narkotik vasitələrdən sərxoş vəziyyətə salındığı və sonradan zəifliyindən sui-istifadə edildiyi situasiyalara aiddir. Asılılıq termini uşağın zorakılığa boyun əyməkdən başqa real və məqbul variantının olmadığı digər vəziyyətləri də əhatə edir. Belə vəziyyətlərin səbəbləri fiziki, emosional, ailə ilə əlaqəli, sosial və ya iqtisadi ola bilər, məsələn, təminatlı və ya qeyri-qanuni inzibati status, iqtisadi asılılıq vəziyyəti və ya kövrək sağlamlıq durumu. Bu halda uşaq cinsi əlaqəyə razılıq verə bilər, lakin onun həssas durumu razılıq vermə qabiliyyətini hüquqi cəhətdən etibarsız edir. Uşağın xüsusilə həssas vəziyyəti və ya asılılıq vəziyyəti kateqoriyaları onun fiziki və mənəvi cəhətdən təcrid olunması, xarici aləmlə əlaqəsinin kəsilməsi və tez-tez müxtəlif formalarda “beyin yuyulmasına” məruz qalması şəraitində aparılan təriqət fəaliyyəti çərçivəsində uşağa qarşı törədilən hərəkətlərə də şamil edilə bilər. Müşayiət olunmayan azyaşlı miqrantların vəziyyəti də xüsusilə həssas vəziyyət və ya asılılıq vəziyyəti kimi qiymətləndirilə bilər.

127. “Seksual xarakterli hərəkətlər” termininin anlayışı Konvensiyada verilməyib. Danışqların iştirakçıları bu terminin mənası və əhatə dairəsinin müəyyən edilməsini Tərəflərin öhdəsinə buraxmağa üstünlük vermişlər.

128. 2-ci bənd hüquqi müəyyənlik məqsədi ilə Konvensiyanın bütün Tərəfləri üçün uşaqla seksual xarakterli hərəkətlərlə məşğul olmağın qadağan olunduğu yaş həddini müəyyən etmək tələbini bir daha təsdiqləyir. Danışqların iştirakçıları Konvensiyada cinsi əlaqə üçün qanuni yaş həddini müəyyən etməklə bu sahədə cinayət qanunvericiliyinin müddələrinin uzlaşdırılması imkanını nəzərdən keçirmişlər, lakin bu yaş həddi Avropa Şurasına üzv olan dövlətlərdə və hətta hər bir üzv dövlətin daxilində cinayətkar ilə zərər çəkmiş uşaq arasında mövcud ola biləcək münasibətdən

asılı olaraq olduqca fərqlidir (13 yaşdan 17 yaşa qədər). Bu səbəblərə görə bu terminin anlayışının hər bir Tərəfin öhdəsinə buraxılması qərara alınıb.

129. Bu Konvensiyanın məqsədi cinsi yetkinlik dövründə cinsi münasibətlərə başlayan və bir-biri ilə cinsi əlaqədə olan yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən seksual xarakterli hərəkətləri kriminallaşdırmaq deyil. Həmçinin eyni yaşda olan və yetkinlik yaşına çatan şəxslər arasında cinsi münasibətləri əhatə etmək də nəzərdə tutulmur. Bu səbəbdən, 3-cü bənddə deyilir ki, Konvensiya yetkinlik yaşına çatmayanlar arasında, hətta onların yaşı daxili qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş seksual xarakterli hərəkətlər üçün qanuni yaş həddindən aşağı olsa belə, qarşılıqlı razılıq əsasında baş verən seksual xarakterli hərəkətləri tənzimləmək məqsədi daşımır. “Yetkinlik yaşına çatmamış şəxs” termininin anlayışını müəyyən etmək Tərəflərin öhdəsinə buraxılmışdır.

Maddə 19. Uşaq fahişəliyi ilə bağlı cinayət əməlləri

130. Bu maddə uşaq fahişəliyi ilə bağlı cinayət əməllərini, o cümlədən uşağı fahişəliyə cəlb etmə və ya vadar etməni və uşaq fahişəliyi “xidmətlərindən istifadə etməni”, başqa sözlə, fahişəliyə cəlb edilmiş uşağın seksual xarakterli “xidmətlərindən istifadə etməni” nəzərdə tutur.

131. Uşaq fahişəliyinə tələbat nəzərəcarpacaq dərəcədə artıb. Bu çox vaxt mütəşəkkil cinayətkarlıqla əlaqələndirilir və insan alverini özündə ehtiva edir. Yetkinlik yaşına çatmış şəxslərin fahişəliyindən daha çox, uşaqların iştirak etdiyi seks ticarəti onu təşviq və təşkil edən, eləcə də bundan qazanc əldə edən insanların mövcud olmasından asılıdır. Buna görə də bu maddədə uşaq fahişəliyi ilə bağlı tələb və təklif arasında əlaqə müəyyən edilir və həm uşaqları fahişəliyə cəlb edənlər, həm də bundan istifadə edənlər üçün cinayət cəzası tələb olunur. Fahişəliyə cəlb edilən uşaqların çoxu çətin durumda olur. Məsələn, bunlar evdən qaçanlar, atılmış uşaqlar və maddi və mənəvi dəstəyi olmayan uşaqlardır. Onları fahişəliyə cəlb edənlər uşaqların psixoloji və emosional sıxıntılarından istifadə edərək uşaqları fahişəliyə sövq etmək üçün təlqin və təzyiqlərdən istifadə edirlər. Fahişəliyə cəlb edilmiş uşaqlara vurulan ciddi zərəri nəzərə alaraq, danışıqların iştirakçıları uşaq fahişəliyinə cəlb olunanların müştərilərinə qarşı cəzaların tətbiq edilməsini haqlı hesab etmişlər.

132. “Uşaq fahişəliyi” termininin anlayışı 2-ci bənddə verilmişdir. Uşaq fahişəliyindən istifadə qeyri-müntəzəm xarakter daşıya bilər və bunun qanunla cinayət əməli sayılması üçün nəinki uşağa haqq (məsələn, narkotik, sığınacaq, paltar, yemək və s.) ödənilməsi və ya vəd edilməsi kifayətdir, həm də ona hər hansı mükafat və ya fayda verilməsi yetərlidir. Bundan əlavə, mükafat və ya ödəniş və ya bu barədə vəd uşağa deyil, uşaq fahişəliyindən maddi gəlir əldə edənlər qismində üçüncü şəxslərə verilə bilər.

Maddə 20. Uşaq pornoqrafiyası ilə bağlı cinayət əməlləri

133. Uşaq pornoqrafiyasına dair 20-ci maddə Avropa Şurasının Kibercinayətkarlıq haqqında Konvensiyasının müddəalarına (Maddə 9. Uşaq pornoqrafiyası ilə bağlı cinayətlər) əsaslanır. Həmin müddəalar cinayət qanunu normalarını modernləşdirməklə uşaqların müdafiəsi tədbirlərini gücləndirməyə yönəlib ki, bunda məqsəd uşaqlara qarşı cinsi sui-istifadə və onların cinsi istismarı vasitəsi kimi kompüter sistemlərinin istifadəsinin qarşısını almaqdır.

134. Bu Konvensiyada nəzərdə tutulan cinayətlər kompüter sistemindən istifadə etməklə törədilən uşaq pornoqrafiyası ilə məhdudlaşmır. Bununla belə, kompüter sistemi internetin getdikcə artan istifadəsi ilə bu cür materialların kommersiya məqsədi ilə yayılması üçün əsas alətə çevrilmişdir. Çoxları hesab edir ki, bu cür materiallar və onlayn xidmətlər uşaqların cinsi istismarının dəstəklənməsi, həvəsləndirilməsi və təşviq edilməsində rol oynayır.

135. 1-ci bəndin "a" yarım-bəndində uşaq pornoqrafiyasının istehsalı kriminallaşdırılır. Bu, o deməkdir ki, cinsi sui-istifadə və cinsi istismar aktları ilə birbaşa onların mənbəyində mübarizə aparmaq lazımdır.

136. 1-ci bəndin "b" yarım-bəndində uşaq pornoqrafiyasını "təklif etmə və ya təqdim etmə" kriminallaşdırılır. Bu o deməkdir ki, materialı təklif edən şəxs faktiki olaraq onu təqdim edə bilər. "Təqdim etmə" ifadəsi, məsələn, uşaq pornoqrafiyası saytlarının yaradılması yolu ilə başqalarının istifadəsi üçün uşaq pornoqrafiyasının internetdə yerləşdirilməsini əhatə etmək üçün nəzərdə tutulub. Bu bənd həm də uşaq pornoqrafiyasına çıxışı asanlaşdırmaq üçün belə saytlara hiperlinklərin yaradılması və ya tərtib edilməsini əhatə etmək üçün nəzərdə tutulub.

137. 1-ci bəndin "c" yarım-bəndində uşaq pornoqrafiyasının yayılması və ya ötürülməsi kriminallaşdırılır. "Yayma" termini materialların aktiv şəkildə yayılmasını bildirir. Uşaq pornoqrafiyasının kompüter sistemi vasitəsilə başqa şəxsə göndərilməsi, o cümlədən fotosəkillər və ya jurnallar kimi uşaq pornoqrafik materiallarının satışı və ya verilməsi "ötürmə" termini ilə əhatə olunur.

138. 1-ci bənddə yer alan "şəxsi istifadə və ya başqa şəxs üçün satın alma" termini şəxsi istifadə və ya başqa şəxs üçün uşaq pornoqrafiyasının aktiv şəkildə əldə edilməsini, məsələn, kompüter məlumatlarının yüklənməsini və yaxud filmlər və ya şəkillər kimi uşaq pornoqrafiyası materiallarının alınmasını bildirir.

139. Jurnallar, videokasetlər, DVD-lər və ya portativ telefonlar, o cümlədən kompüter sistemində və ya məlumat daşıyıcısında saxlanılan, habelə çıxarıla bilən yaddaş qurğusu, disket və ya CD-ROM kimi hər hansı vasitələrlə uşaq pornoqrafiyasına malik olma 1-ci bəndin "e" yarım-bəndində kriminallaşdırılır. Uşaq pornoqrafiyasının istehsalı ilə mübarizənin effektiv yolu pornoqrafiyanın istehsalından tutmuş saxlanmasına qədər cinayət zəncirinin hər bir iştirakçısının hərəkətlərinin cinayət-hüquqi nəticələrə səbəb olmasını təsbit etməkdir.

140. 1-ci bəndin "f" yarım-bəndi bu Konvensiyaya daxil edilmiş yeni elementdir. O, uşaq pornoqrafiyası saytlarına daxil olaraq heç nə yükləmədən uşaq təsvirlərinə onlayn rejimdə baxan və buna görə də bəzi yurisdiksiyalarda uşaq pornoqrafiyasının satın alınması və ya saxlanmasına görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməyən şəxsləri məsuliyyətə cəlb etmək üçün nəzərdə tutulub. Şəxsin məsuliyyətə cəlb edilməsi üçün o həm uşaq pornoqrafiyasının mövcud olduğu sayta daxil olmaq niyyətində olmalı, həm də orada belə şəkillərin tapıla biləcəyindən məlumatlı olmalıdır. Uşaq pornoqrafiyasının yer aldığı saytlara təsadüfən daxil olan şəxslərə cəza tətbiq edilməməlidir. Cinayətin qəsdən törədilmiş əməl mahiyyəti daşması onun təkrarən törədilməsi və ya ödəniş müqabilində xidmətdən istifadə etmə yolu ilə törədilməsi faktı ilə müəyyən edilə bilər.

141. "Haqsız" termini Tərəfə bədii, tibbi, elmi və ya analoji dəyərə malik "pornoqrafik material" ilə bağlı hərəkətlərə münasibətdə müdafiəni təmin etmək imkanı verir. O həmçinin cinayət işinin başlanması üçün daxili hüquqi səlahiyyətlər çərçivəsində həyata keçirilən fəaliyyətlərə, məsələn, səlahiyyətli orqanlar tərəfindən uşaq pornoqrafiyasının qanuni əsasla saxlanmasına icazə verir. Bundan əlavə, o, konkret şəraitdə şəxsin məsuliyyətdən azad edilməsinə yönələn hüquqi müdafiə vasitələrinin və ya müvafiq analoji prinsiplərin tətbiqini istisna etmir.

142. 2-ci bənd Uşaq hüquqları haqqında Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Konvensiyasının Fakültativ Protokoluna əsaslanır. Orada "uşaq pornoqrafiyası" termini real və ya simulyasiya (təqlid) edilmiş aşkar cinsi hərəkətlər edən uşağın hər hansı vasitələrlə istənilən təsviri, yaxud əsasən uşağın cinsi orqanlarının "əsasən seksual məqsədlər üçün" istənilən təsviri kimi müəyyən edilir. Bu cür təsvirlər bədənə zərər yetirmə ilə bağlı və ya materialları ədəbsiz və ya ictimai əxlaqa zidd olaraq təsnif edən milli standartlarla tənzimlənir. Buna görə də, istifadəsinin seksual məqsədlər

daşımadığı, bədii, tibbi, elmi və ya analoji dəyərə malik olan material bu müddəanın əhatə dairəsinə düşmür. Vizual təsvir anlayışına kompüter disketində və ya digər elektron daşıyıcıda və ya vizual görüntüyə çevrilə bilən digər yaddaş qurğusunda saxlanılan elektron məlumatlar daxildir.

143. “Aşkar seksual xarakterli davranış (hərəkətlər)” termininin anlayışını Tərəflər müəyyən etməlidir. O, ən azı aşağıdakı real və ya simulyasiya xarakterli hərəkətləri özündə əhatə edir: a) eyni və ya əks cinsdən olan uşaqlar arasında və ya yetkin yaşlı şəxslə uşaq arasında cinsi əlaqə, o cümlədən genital-genital, oral-genital, anal-genital və ya oral-anal əlaqə; b) heyvanlarla cinsi əlaqə; c) masturbasiya; d) seksual kontekstdə sadist və ya mazoxist hərəkətlər; və ya e) uşağın cinsiyyət orqanlarının və ya qasıq nahiyyəsinin şəhvani nümayişi. Təsvir edilən hərəkətlərin real və ya simulyasiya xarakterli olmasının əhəmiyyəti yoxdur.

144. 3-cü bənd Tərəflərin 1-ci bəndin "a" və "e" yarımbəndləri ilə bağlı qeyd-şərtlər etməsinə imkan verir. Yəni onlar müstəsna olaraq mövcud olmayan uşağın simulyasiyalı təqdimatından və ya həqiqətə oxşayan təsvirlərindən ibarət olan və ya seksual hərəkətlər üçün daxili qanunvericilikdə nəzərdə tutulan qanuni yaş həddinə çatmış uşaqları təsvir edən görüntülərin istehsalını və ya saxlanmasını kriminallaşdırmamaq hüququna malikdir, bu şərtlə ki, həmin təsvirlər onların razılığı ilə və yalnız öz şəxsi istifadələri üçün hazırlanmış və saxlanmış olsun. 3-cü bənddə yer alan iki qeyd-şərt yalnız belə pornoqrafik materialın istehsalı və saxlanması ilə bağlı nəzərdə tutulub. Lakin belə bir qeyd-şərt qoyarkən iştirakçı dövlətlər texnologiyaların sürətli inkişafını nəzərə almalıdırlar, belə ki, bu, realıqda heç bir uşağın iştirak etmədiyi uşaq pornoqrafiyasının son dərəcə canlı təsvirlərinin istehsalına imkan verir və onlar qeyd-şərtlərini belə təsvirlərin istehsalına şamil etməkdən çəkinməlidirlər.

145. 4-cü bəndə gəlincə, danışıqların iştirakçıları 1-ci bəndin "f" yarımbəndinə münasibətdə bütövlükdə və ya qismən qeyd-şərt qoyma imkanını mətnə daxil etmişlər. Bu yarımbəndə münasibətdə qeyd-şərtin mümkünlüyü razılaşdırılmış, bu zaman konkret olaraq həmin yarımbənd ilə mətnə yeni cinayət növünün daxil edildiyi nəzərə alınmışdır ki, bu da dövlətlərdən öz qanunvericilik və təcrübələrini buna uyğunlaşdırmağı tələb edir.

Maddə 21. Uşağın pornoqrafiya tamaşalarında iştirakı ilə bağlı cinayət əməlləri

146. Uşaq hüquqları haqqında Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Konvensiyasının 34-cü maddəsi Tərəflərin “istismar məqsədilə uşaqlardan pornoqrafiya tamaşalarında istifadə edilməsinin” qarşısını almaq üçün bütün lazımi tədbirləri görmələrini tələb edir. Eynilə, Avropa İttifaqı Şurasının “Uşaqların cinsi istismarı və uşaq pornoqrafiyası ilə mübarizəyə dair” Çərçivə Qərarının (2004/68/JHA) 2-ci maddəsinin "b" bəndində uşağın pornoqrafiya tamaşalarında iştirak etmək üçün cəlb edilməsi cinayət əməli kimi müəyyən edilib. Bu sənədlərdə uşaqların iştirak etdiyi pornoqrafiya tamaşalarının nədən ibarət olduğuna dair heç bir anlayış verilmir.

147. Eynilə, danışıqların iştirakçıları "pornoqrafiya tamaşaları" termininin anlayışının verilməsini Tərəflərin öhdəsinə buraxmağı qərara almış və bu zaman nəzərə almışlar ki, belə tamaşalar, açıq və ya qapalı, yaxud kommersiya və ya qeyri-kommersiya xarakterli ola bilər. Bununla yanaşı, bu maddə mahiyyətcə açıq-aydın seksual hərəkətlər edən uşaqların canlı şəkildə təşkil edilmiş tamaşalarda iştirakını nəzərdə tutur.

148. 21-ci maddə uşaqların pornoqrafiya tamaşalarında iştirakı ilə bağlı müəyyən hərəkətləri kriminallaşdırır. 1-ci bəndin "a" və "b" yarımbəndləri uşaqların iştirak etdiyi pornoqrafiya tamaşalarının təşkilinə aid elementlərə, "c" yarımbəndi isə tamaşaçılara aiddir. Uşaq fahişəliyi və uşaq pornoqrafiyasında olduğu kimi, bu maddə belə pornoqrafiya tamaşalarında tələb və təklifi əlaqələndirir və istər təşkilatçının, istərsə də tamaşaçının cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsini

nəzərdə tutur. Dövlətlərin qanunvericiliyindən asılı olaraq, bu maddə uşaqların iştirak etdiyi pornoqrafiya tamaşalarında veb-kamera kimi kommunikasiya vasitələrinin köməyi ilə iştirak edən tamaşaçıların hüquqi vəziyyətini də əhatə edə bilər.

149. Cinayət məsuliyyətinin yaranması üçün bütün bu əməllər qəsdən törədilməlidir. “Qəsdən” termini cinayətin mahiyyətcə bilərəkdən törədildiyini vurğulamaq üçün mətnə daxil edilmişdir. Bu isə o deməkdir ki, şəxs təkcə pornoqrafiya tamaşasında iştirak etmək niyyətində olmamalı, həm də pornoqrafiya tamaşasında uşaqların iştirak edəcəyini bilməlidir.

150. 2-ci bənd Tərəflərə imkan verir ki, 1-ci bəndin “c” yarımbəndinin tətbiqini pornoqrafiya tamaşalarında iştirak edən uşaqların bu cür tamaşalarda iştiraka 1-ci bəndin “a” və “b” yarımbəndlərinə uyğun olaraq cəlb edilməsi və ya məcbur edilməsi halları ilə məhdudlaşdırsın.

Maddə 22. Uşaqlara qarşı əxlaqsız hərəkətlər (corruption of children)

151. 22-ci maddədə uşağın cinsi hərəkətləri müşahidə etməyə sövq edilməsi və ya qurbanın psixoloji sağlamlığına zərər vura bilən, onun şəxsiyyətinə ciddi ziyan vurma riski doğuran, o cümlədən seksual və şəxsi münasibətlər barədə təhrif olunmuş təsəvvür yaradılması ilə nəticələnən bu cür hərəkətlərin uşaqların yanında edilməsi ilə bağlı yeni növ cinayət nəzərdə tutulur.

152. Bu maddə qanunla müəyyən edilmiş minimum yaş həddinə çatmamış uşağın qəsdən digər uşaqlara qarşı cinsi sui-istifadəsini və ya böyüklərin seksual xarakterli hərəkətlərini müşahidə etməyə sövq edilməsinə görə cinayət məsuliyyətini nəzərdə tutur. Cinayət məsuliyyətinin yaranması üçün uşaqların özlərinin bu seksual xarakterli hərəkətlərdə hər hansı şəkildə iştirakı tələb olunmur.

153. Cinayət qəsdən və “seksual xarakterli məqsədlər üçün” törədilmiş olmalıdır.

154. Konvensiya “sövq etmə” termininin şərhini Tərəflərin ixtiyarına buraxır, amma bu anlayış uşağın törədilən hərəkətləri müşahidə etməsinə yönələn istənilən üsulu özündə ehtiva edə bilər. Buraya güc tətbiqi, məcbur etmə, təhrik etmə, vəd vermə və s. kimi üsullar daxildir.

Maddə 23. Seksual xarakterli məqsədlər üçün uşaqların təqib edilməsi (solicitation of children for sexual purposes)

155. 23-cü maddə ilə Konvensiyaya bu sahədə mövcud olan, digər beynəlxalq sənədlərdə yer almayan yeni növ cinayət daxil edilib. Seksual xarakterli məqsədlər üçün uşaqların təqib edilməsi daha çox “ələ alma” (grooming) kimi tanınır. Danışqların iştirakçıları Konvensiyada uşaqların kiberməkanda, xüsusən də internetdəki söhbət forumlarında və ya oyun saytlarında tanış olduqları böyüklərlə görüşlər nəticəsində cinsi zərərə məruz qalmaları ilə bağlı son dövrdə meydana çıxan, lakin getdikcə daha çox narahatlıq doğuran fenomenə aid müddəanın Konvensiyada öz əksini tapmasını vacib hesab etmişlər.

156. “Ələ alma” termini uşağın cinsi sui-istifadə aktına hazırlanmasını bildirir və bunun kökündə cinsi həzz istəyi dayanır. Bu, çox vaxt böyüklərin uşaqla dostluq münasibəti qurması, bunun üçün özünü yeniyetmə kimi qələmə verməsi, uşağı intim məsələlərin müzakirəsinə cəlb etməsi və onun müqavimət və ya müdafiə reaksiyasını zəiflətmək üçün uşağa tədricən seksual məzmunlu materiallar təqdim etməsi kimi hərəkətləri əhatə edə bilər. Uşaq həmçinin rəqəmsal kamera, veb-kamera və ya telefon kamerasından istifadə edərək şəxsi fotosəkillərini göndərməklə uşaq pornoqrafiyasının istehsalına cəlb oluna bilər ki, bu da uşağı ələ alan şəxsin hədə-qorxu yolu ilə uşağı idarə etməsinə imkan verir. Fiziki görüş təşkil edildikdə, uşaq cinsi sui-istifadəyə məruz qala bilər və ya ona başqa şəkildə zərər yetirilə bilər.

157. Danışqların iştirakçıları hesab etmişlər ki, uşaqla sadəcə cinsi mövzularda söhbət etməyin özü uşağın ona qarşı cinsi sui-istifadəyə hazırlanmasının bir hissəsi olsa da, cinayət məsuliyyətinə səbəb olmaq üçün kifayət deyil. Əməlin cinayət sayılması üçün əlavə elementə ehtiyac var. Buna görə də, 23-cü maddə Tərəflərdən tələb edir ki, "18-ci maddənin 1-ci bəndinin "a" yarım-bəndinə və ya 20-ci maddənin 1-ci bəndinin "a" yarım-bəndinə uyğun olaraq müəyyən edilmiş cinayəti törətmək məqsədilə" uşağa qəsdən görüş təklif edilməsi və belə təklifdən sonra bu görüşün baş verməsi üçün praktiki hərəkətlər edilməsi kriminallaşdırılsın. Beləliklə, münasibət yaratmaq üçün əlaqə saxladıqdan sonra uşaqla görüşmək üçün təklif gəlməlidir.

158. Cinayət tərkibinin bütün elementləri qəsdən törədilmiş əməl xarakteri daşmalıdır. Bundan əlavə, cinayət məsuliyyətinin yaranması üçün müəyyən edilməlidir ki, uşaqla görüşmək təklifinin "məqsədi" göstərilən cinayətlərdən hər hansı birini törətməkdir.

159. Cinayət yalnız "informasiya və kommunikasiya texnologiyaları vasitəsilə" törədilə bilər. Ələ almanın digər formaları, məsələn, fiziki təmaslar və ya qeyri-elektron əlaqələr vasitəsilə ələ alma bu maddənin tətbiq dairəsinə düşmür. Bu cür texnologiyaların istifadəsinin monitorinqinin çətinliyi ilə əlaqədar olaraq və onların istifadəsinə xas olan xüsusi təhlükəni nəzərə alaraq, danışqların iştirakçıları bu maddənin müddəalarını yalnız uşaqları ələ almanın ən təhlükəli metodu olan internet vasitəsilə və hətta yaşı çox az olan uşaqlar üçün də getdikcə daha çox əlçatan olan mobil telefonlardan istifadə etməklə törədilən ələ alma hallarına şamil etmək istəmişlər.

160. Yuxarıda göstərilən elementlərdən əlavə, cinayət tərkibi yalnız o halda tamamlanmış olur ki, görüş təklifindən sonra "bu görüşün baş verməsi üçün praktiki hərəkətlər" edilmiş olsun. Bunun üçün konkret hərəkətlər, məsələn, cinayətkarın görüş yerinə gəlməsi faktı tələb olunur.

Maddə 24. Təhrikçilik və ya köməklik və cinayət törətməyə cəhd

161. Bu maddənin məqsədi Konvensiyada müəyyən edilmiş cinayətlərin törədilməsinə təhrik və ya kömək etmə və bəzilərinin törədilməsinə cəhd etmə ilə bağlı əlavə cinayətləri müəyyən etməkdir.

162. 1-ci bənd Tərəflərdən tələb edir ki, Konvensiyaya uyğun olaraq müəyyən edilmiş hər hansı cinayətlərin törədilməsinə təhrik və ya kömək etməni cinayət əməli kimi müəyyən etsinlər. Cinayəti törədən şəxsə cinayəti törətmək niyyətində olan başqa bir şəxs kömək etdikdə, həmin şəxsin də cinayətin törədilməsinə təhrik və ya kömək etməsinə görə məsuliyyəti yaranır.

163. Cinayət törətməyə cəhd etmə barəsindəki 2-ci bəndə gəlincə, danışqların iştirakçıları hesab etmişlər ki, müəyyən cinayətlərə və ya cinayət tərkibli elementlərinə cəhd kimi baxılması konseptual çətinliklərə səbəb olur. Bundan əlavə, müəyyən cinayətlər var ki, onların törədilməsinə cəhdin kriminallaşdırılması bəzi hüquq sistemlərində məhdudlaşdırılır. Bu səbəblərə görə, 3-cü bənd tərəflərə aşağıdakı cinayətləri törətməyə cəhd etməni kriminallaşdırmamaq hüququnu özlərində saxlamağa icazə verir: uşaq pornoqrafiyasını təklif etmə və ya təqdim etmə; uşaq pornoqrafiyasını şəxsi istifadə və ya başqa şəxs üçün əldə etmə; uşaq pornoqrafiyasını saxlama; informasiya və kommunikasiya texnologiyaları vasitəsilə bilərəkdən uşaq pornoqrafiyasını əldə etmə (20-ci maddənin 1-ci bəndinin "b", "d", "e" və "f" yarım-bəndləri); uşaqların iştirakı ilə pornoqrafiya tamaşalarına bilərəkdən gəlmə (21-ci maddənin 1-ci bəndinin "c" yarım-bəndi); uşaqlara qarşı əxlaqsız hərəkətlər (22-ci maddə) və seksual xarakterli məqsədlər üçün uşaqların təqib edilməsi (23-cü maddə). Bu o deməkdir ki, bu müddəa ilə bağlı qeyd-şərt qoyan hər hansı Tərəf cinayət törətməyə cəhd etməni kriminallaşdırmaq öhdəliyi daşımayacaq və yaxud hansı cinayətlərə cəhd etməni kriminallaşdırmaq istəyəcəksə, həmin cinayətləri öz seçimi əsasında müəyyən edəcək. Bu qeyd-şərt Konvensiyanın mümkün qədər geniş ratifikasiya prosesini təmin

etmək məqsədi daşıyır, eyni zamanda Tərəflərə öz qanunvericiliyinin müəyyən əsas prinsiplərini pozmaq imkanı verir.

164. Konvensiyaya uyğun olaraq müəyyən edilmiş bütün cinayətlərdə olduğu kimi, cinayətə təhrik və ya kömək etmə və yaxud cəhd etmə əməli qəsdən törədilməlidir.

Maddə 25. Cinayət qanununun qüvvəsi

165. Bu maddədə Tərəflərin Konvensiyaya aidiyyəti olan cinayətlər üzrə yurisdiksiyanı müəyyən etmələri ilə bağlı müxtəlif tələblər təsbit olunur.

166. 1-ci bəndin "a" yarımbəndi ərazi aidiyyəti prinsipinə əsaslanır. Hər bir Tərəfin Konvensiyaya uyğun olaraq müəyyən edilmiş cinayətlər öz ərazisində törədildikdə təqsirkarları cəzalandırması tələb olunur.

167. 1-ci bəndin "b" və "c" yarımbəndləri ərazi aidiyyəti prinsipinin növlərindən birinə əsaslanır. Bu yarımbəndlər hər bir Tərəfdən öz bayrağı altında üzən gəmilərdə və ya qanunlarına əsasən qeydiyyatdan keçmiş hava gəmilərində törədilən cinayətlər üzrə yurisdiksiyasını təsbit etməyi tələb edir. Bu öhdəlik artıq bir çox ölkələrin qanunvericiliyinə əsasən qüvvədədir, çox zaman gəmilər və hava gəmiləri qeydiyyatda olduqları dövlətin yurisdiksiyasında olurlar. Yurisdiksiyanın bu növü o halda son dərəcə faydalı olur ki, cinayət törədildiyi zaman gəmi və ya hava gəmisi ölkə ərazisində olmur və nəticədə 1-ci bəndin "a" yarımbəndinin yurisdiksiyanı müəyyən etmək üçün əsas təşkil etməsi mümkün olmur. Belə bir yurisdiksiya növü barədə müddəa olmasaydı, bayrağın və ya reyestrin məxsus olduğu dövlətin ərazisindən kənarda gəmi və ya hava gəmisinin göyärtəsində cinayət törədildiyi təqdirdə Tərəf həmin gəmi və ya hava gəmisi üzərində öz yurisdiksiyasını təsbit edə bilməzdi. Bundan əlavə, əgər cinayət sadəcə olaraq başqa dövlətin sularından və ya hava məkanından keçən gəminin və ya hava gəmisinin göyärtəsində törədilibsə, sonuncu dövlətin öz yurisdiksiyasını həyata keçirməsinə əhəmiyyətli praktiki maneələr yarana bilər və buna görə də, reyestrin məxsus olduğu dövlətin də yurisdiksiyaya malik olması faydalıdır.

168. 1-ci bəndin "d" yarımbəndi vətəndaşlıq prinsipinə əsaslanır. Vətəndaşlıq nəzəriyyəsi ən çox xüsusi (mülki) hüquq sistemi ənənəsi olan ölkələr tərəfindən tətbiq edilir. Buna əsasən, hər hansı bir ölkənin vətəndaşları onun ərazisindən kənarda olsalar belə, onun qanunlarına riayət etməyə borcludurlar. "d" yarımbəndinə əsasən, əgər onun vətəndaşlarından biri xaricdə cinayət törədirsə, Tərəf onu cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək imkanına malik olmalıdır. Danışqların iştirakçıları hesab etmişlər ki, bu, seks turizminə qarşı mübarizə kontekstində xüsusilə mühüm müddəadır. Həqiqətən də, uşaqların sui-istifadəyə məruz qaldığı və ya istismar edildiyi hallarda bəzi dövlətlərin araşdırmaları uğurla həyata keçirmək üçün ya istəyi, ya lazımı resursları, ya da müvafiq qanunvericilik bazası olmur. 4-cü bəndin müddəaları bu işlərə hətta ərazisində cinayət törədilmiş dövlətdə bu cür əməl cinayət hesab edilmədiyi halda belə baxılmasına imkan verir.

169. 1-ci bəndin "e" yarımbəndi Tərəfin ərazisində daimi yaşayış yeri olan şəxslərə şamil edilir. Bu yarımbənddə nəzərdə tutulur ki, Tərəflər öz ərazisində daimi yaşayış yeri olan şəxslərin xaricdə törətdikləri əməllərin araşdırılması ilə bağlı yurisdiksiyaya malik olduqlarını təsbit etməli və bununla da seks turizminin cəzalandırılmasına töhfə verməlidirlər. Bununla belə, müvafiq şəxsin dövlətə bağlılıq meyarlarının vətəndaşlıq meyarlarından daha az əhəmiyyətli olması ilə əlaqədar olaraq, 3-cü bənd Tərəflərə bu yurisdiksiyanı həyata keçirməməyə və yaxud da bunu yalnız konkret hallarda və ya şəraitdə etməyə imkan verir.

170. 2-ci bənd qurbanın vətəndaşlığı ilə əlaqədardır və onların xüsusi maraqları ilə dövlətin ümumi maraqlarını əlaqələndirir. Müvafiq olaraq, 2-ci bəndə əsasən, vətəndaş və ya ölkədə daimi yaşayış yeri olan şəxs xaricdə törədilmiş cinayətin qurbanı olarsa, Tərəf hüquqi prosedurlara başlamaq üçün yurisdiksiyasını təsbit etməyə çalışmalıdır. Bununla belə, "çalışmaq"

istifadəsindən göründüyü kimi, Tərəflərin üzərinə heç bir öhdəlik qoyulmur.

171. 4-cü bənd bu Konvensiyada mühüm yenilik elementini özündə əks etdirir və uşaqların müəyyən cinsi istismar və cinsi sui-istifadə aktlarından qorunmasında irəliyə doğru atılmış mühüm bir addımdır. Bu bənd ikili cinayət prinsipinə dair qaydanın, əməl hansı dövlətin ərazisində törədilibsə orada onun cinayət sayılmasına dair tələbin, Konvensiyadakı ən ağır cinayətlərə münasibətdə tətbiqini aradan qaldırır. Bu müddəanın məqsədi insanların vətəndaşı olduğu ölkədə cinayət kimi təsnif edilən hərəkətləri etmək üçün xaricə gedə biləcəyi seks turizmi fenomeni ilə mübarizə aparmaqdır. 4-cü bənd hətta ərazisində əməlin törədildiyi dövlətdə həmin əməl cinayət hesab edilmədiyi halda belə, bu işlərə baxılmasına imkan verir. Bu bəndin müddəaları yalnız 18-ci (cinsi sui-istifadə) maddədə, 19-cu maddədə (uşaq fahişəliyi ilə bağlı cinayət əməlləri), 20-ci maddənin 1-ci bəndinin "a" yarım-bəndində (uşaq pornoqrafiyasının istehsalı) və 21-ci maddənin 1-ci bəndinin "a" və "b" yarım-bəndlərində (uşağın pornoqrafiya tamaşalarında iştirakı ilə bağlı cinayət əməlləri) nəzərdə tutulan və müvafiq iştirakçı dövlətin vətəndaşları tərəfindən törədilən cinayətlərə şamil edilir.

172. 5-ci bənddə danışıqların iştirakçıları 18-ci maddənin 1-ci bəndinin "b" yarım-bəndinin ikinci və üçüncü hissələrinə uyğun olaraq müəyyən edilmiş cinayətlərə münasibətdə 4-cü bəndin tətbiqini məhdudlaşdırmaq hüququnu Tərəflərin özündə saxlamaq imkanını nəzərdə tutmuşlar. Buna görə də qeyd-şərt yalnız uşağa qarşı sui-istifadənin etimad münasibətlərindən, nüfuz və ya təsir imkanlarından, o cümlədən ailə daxilindəki belə imkanlardan sui-istifadə edildiyi və ya uşağın xüsusilə həssas vəziyyətindən sui-istifadə edildiyi, yaxud uşağın xüsusilə zəif vəziyyətindən sui-istifadə edildiyi hallara münasibətdə tətbiq edilə bilər. Nəzərə alınmışdır ki, bu növ cinayətlər adətən "seks turizmindən" yararlananlar tərəfindən törədilmir. Beləliklə, Tərəflər 4-cü bəndin tətbiqini şəxsin faktiki olaraq vətəndaşı olduğu dövlətdə daimi yaşayış yerinin olduğu, amma cinayəti törətdiyi ölkəyə yollandığı hallarla məhdudlaşdırmaq imkanına malik olmalıdırlar. Bu cür qeyd-şərtlər humanitar və ya hərbi tapşırıqlarda və ya digər analoji missiyalarda iştirak edən şəxslər kimi məhdud müddət ərzində xaricə çalışan şəxslərə aid halları əhatə etməməlidir.

173. 6-cı bənd şəxsin vətəndaşı və ya daimi yaşayış yerinin olduğu dövlətdə hüquqi prosedurların başlanılmasının adətən qurbanın şikayət etməsi və ya cinayətin baş verdiyi dövlətin hakimiyyət orqanlarının ittiham irəli sürməsi tələbi ilə şərtləndirilməsini qadağan edir. Həqiqətən də, uşaqların cinsi zorakılığa və ya cinsi istismara məruz qaldığı bəzi dövlətlər heç də həmişə araşdırma aparmaq üçün lazımı istəyə və ya resurslara malik olmurlar. Belə vəziyyətdə rəsmi ittihamın irəli sürülməsi və ya zərərçəkmişin şikayət etməsi tələbi çox vaxt cinayət təqibinə mane olur. Bu bəndin müddəaları yalnız 18-ci maddə (cinsi sui-istifadə), 19-cu maddə (uşaq fahişəliyi ilə bağlı cinayət əməlləri), 20-ci maddənin 1-ci bəndi (uşaq pornoqrafiyasının istehsalı) və 21-ci (uşağın pornoqrafiya tamaşalarında iştirakı ilə bağlı cinayət əməlləri) maddədə müəyyən edilmiş cinayətlərə şamil edilir.

174. 7-ci bənd "*aut dedere aut judicare*" ("ekstradisiya et və ya cinayət təqibini həyata keçir") prinsipinə aiddir. 6-cı bənddə müəyyən edilmiş yurisdiksiya mövcud beynəlxalq hüquqi sənədlərə uyğun olaraq ekstradisiyası üçün müraciət edilən vətəndaşı ekstradisiya etməkdən imtina edən Tərəflərin, cinayət törətmiş şəxsin ekstradisiyasını tələb edən Tərəf xahişi etdikdə, ölkə daxilində istintaq araşdırmaları və icraat aparmaq üçün hüquqi imkanlara malik olmasını təmin etməkdən ötrü zəruridir.

175. Uşaqların cinsi istismarına və ya onlara qarşı cinsi sui-istifadəyə aid müəyyən işlərdə birdən çox Tərəfin cinayətin bəzi və ya bütün iştirakçıları üzərində yurisdiksiyaya malik olması baş verə bilər. Məsələn, uşaq bir ölkədə fahişəliyə cəlb oluna, sonra isə başqa ölkəyə aparıla və orada istismar oluna bilər. Prosedurların təkrarlanmasına və şahidlər üçün lüzumsuz narahatlığa yol verməmək və ya icraatın səmərəliliyini və ya ədalətliliyini hər hansı digər formada asanlaşdırmaq üçün təsirə məruz qalan Tərəflərdən cinayət təqibinin aparılması üçün uyğun yeri

müəyyənləşdirməkdən ötrü məsləhətləşmələr aparmaq tələb olunur. Bəzi hallarda cinayət təqibi üçün vahid yer seçilməsi daha effektiv ola, digər hallarda isə bəzi güman edilən cinayətkarları bir ölkədə, digərlərini isə başqa bir ölkədə və ya ölkələrdə təqib etmək ən yaxşı variant ola bilər. Bu bənd hər iki üsula imkan verir. Nəhayət, məsləhətləşmək öhdəliyi mütləq deyil; məsləhətləşmələr “zəruri hallarda” aparılmalıdır. Belə ki, məsələn, Tərəflərdən biri məsləhətləşmənin zəruri olmadığını bilirsə (məsələn, digər Tərəfin tədbir görməyi planlaşdırmadığının təsdiqini almışdırsa) və ya Tərəflərdən biri məsləhətləşmənin onun araşdırmasına və ya məhkəmə icraatına xələl gətirə biləcəyi qənaətindədirsə, o, məsləhətləşməni təxirə sala və ya ondan imtina edə bilər.

176. 1-ci bənddə göstərilən yurisdiksiyanın müəyyən edilməsi üçün əsaslar müstəsna xarakter daşımır. Bu maddənin 9-cu bəndi Tərəflərə öz daxili qanunvericiliklərinə uyğun olaraq cinayətlə bağlı yurisdiksiyanın digər növlərini müəyyən etməyə imkan verir. Belə ki, uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi məsələlərində bəzi dövlətlər cinayətin törədildiyi yerdən və ya cinayətkarın vətəndaşlığından asılı olmayaraq cinayətlə bağlı yurisdiksiyanı həyata keçirirlər.

Maddə 26. Hüquqi şəxslərin məsuliyyəti

177. 26-cı maddə hüquqi şəxslərin məsuliyyətinin tanınması ilə bağlı mövcud hüquqi tendensiyaya uyğundur. Məqsəd kommersiya şirkətlərini, assosiasiyaları və analoji hüquqi şəxsləri (“hüquqi şəxslər”) orada rəhbər vəzifədə olan hər kəs tərəfindən onların adından törədilən cinayət əməllərinə görə məsuliyyətə cəlb etməkdir. 26-cı maddə həmçinin rəhbər vəzifə tutan şəxsin hüquqi şəxsin əməkdaşına və ya nümayəndəsinə nəzarət etmədiyi və ya fəaliyyətlərini yoxlamadığı və beləliklə, onlara Konvensiyada müəyyən edilmiş hər hansı cinayətləri törətməyə imkan verdiyi hallarda hüquqi şəxsin məsuliyyətə cəlb edilməsini nəzərdə tutur.

178. 1-ci bəndə əsasən, məsuliyyətin yaranması üçün dörd şərt yerinə yetirilməlidir. Birincisi, Konvensiyada qeyd olunan cinayətlərdən biri törədilməlidir. İkincisi, cinayət hüquqi şəxsin maraqları naminə törədilməlidir. Üçüncüsü, rəhbər vəzifə tutan şəxs cinayət törətmiş olmalıdır (cinayət törədilməsinə kömək etmə və təhrik etmə daxil olmaqla). “Rəhbər vəzifə tutan şəxs” termini təşkilati baxımdan yüksək vəzifəli şəxsə, məsələn, direktora aiddir. Dördüncüsü, rəhbər vəzifə tutan şəxs öz səlahiyyətlərindən biri əsasında hərəkət etməli (hüquqi şəxsin təmsil olunması və ya qərarların qəbul edilməsi və yaxud nəzarətin həyata keçirilməsi), səlahiyyətləri çərçivəsində hərəkət edərkən hüquqi şəxsin məsuliyyətinə səbəb olduğu sübut edilməlidir. Qısaca desək, 1-ci bəndə əsasən Tərəflər yalnız rəhbər vəzifələr tutan şəxslər tərəfindən törədilmiş cinayətlərə görə hüquqi şəxsləri məsuliyyətə cəlb edə bilərlər.

179. Bundan əlavə, 2-ci bəndin tələblərinə əsasən, Tərəflər cinayətin 1-ci bənddə göstərilən rəhbər şəxs tərəfindən deyil, hüquqi şəxsin səlahiyyətlərinə uyğun hərəkət edən digər şəxs, yəni onun işçilərindən biri və ya onun səlahiyyətləri çərçivəsində fəaliyyət göstərən nümayəndələri tərəfindən törədildiyi halda müvafiq qurumu (“hüquqi şəxsi”) məsuliyyətə cəlb edə bilərlər. Məsuliyyət aşağıdakı şərtlər mövcud olduqda yaranır: 1) cinayət hüquqi şəxsin işçisi və ya nümayəndəsi tərəfindən törədildikdə; 2) cinayət hüquqi şəxsin maraqları naminə törədildikdə; və 3) cinayətin törədilməsi rəhbər şəxsin işçiyə və ya nümayəndəyə nəzarət etməməsi nəticəsində törədildikdə. Bu kontekstdə nəzarətin həyata keçirilməməsi işçilərin və ya nümayəndələrin hüquqi şəxsin adından cinayət fəaliyyəti ilə məşğul olmasının qarşısını almaq üçün lazımi və əqləbatan addımların atılmaması kimi şərh edilməlidir. Bu cür lazımi və əqləbatan addımlar hüquqi şəxsin növü, həcmi, qüvvədə olan qaydalar və qabaqcıl təcrübələr kimi müxtəlif amillərlə müəyyən edilə bilər.

180. Bu maddə üzrə məsuliyyət cinayət, mülki və ya inzibati xarakterli ola bilər. Hər bir Tərəf, öz hüquqi prinsiplərinə uyğun olaraq, 27-ci maddənin 2-ci bəndinin tələblərinə əmək etmək şərti ilə,

yəni cəza və ya tədbirin “səmərəli, mütənasib və çəkindirici” olması şərti ilə, pul cərimələri daxil olmaqla hər növ məsuliyyət tədbirləri müəyyən edə bilər.

181. 4-cü bənddə aydınlıq gətirilir ki, hüquqi şəxslərin məsuliyyəti fərdi məsuliyyəti istisna etmir. Konkret halda eyni vaxtda bir neçə səviyyədə məsuliyyət yarana bilər, məsələn, hüquqi şəxsin orqanlarından birinin məsuliyyəti, bütövlükdə hüquqi şəxsin məsuliyyəti və bunlardan hər hansı biri ilə əlaqədar fərdi məsuliyyət.

Maddə 27. Cəzalar və tədbirlər

182. Bu maddə cinayət qanunvericiliyi ilə cəzalandırılmalı olan müxtəlif cinayətləri müəyyən edən 18-23-cü maddələrlə sıx bağlıdır. Həmin maddələrdə müəyyən edilmiş öhdəliklərə uyğun olaraq, 27-ci maddə Tərəflərdən tədbirlərini cinayətlərin ağırlıq dərəcəsinə uyğunlaşdırmağı və “səmərəli, mütənasib və çəkindirici” cinayət cəzaları təyin etməyi tələb edir. Cinayəti törədən fiziki şəxs olduqda, Tərəflər ekstradisiyaya səbəb ola biləcək azadlıqdan məhrum etmə cəzalarını nəzərdə tutmalıdırlar. Qeyd etmək lazımdır ki, "Ekstradisiya haqqında" Avropa Konvensiyasının (ETS № 24) 2-ci maddəsinə əsasən, ekstradisiya sorğu göndərən Tərəfin və sorğu göndərilən Tərəfin qanunvericiliyinə müvafiq olaraq azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılan, yaxud həbs barədə qərara uyğun olaraq maksimum müddətə — ən azı bir il müddətinə həbs cəzası və ya daha ciddi cəza ilə cəzalandırılan cinayətlərlə bağlı həyata keçirilir.

183. 26-cı maddəyə uyğun olaraq məsuliyyəti müəyyən edilməli olan hüquqi şəxslər cinayət, inzibati və ya mülki xarakterli ola bilən “səmərəli, mütənasib və çəkindirici” cəzalara da məruz qala bilərlər. 2-ci bənd Tərəflərdən hüquqi şəxslərə qarşı pul cərimələrinin tətbiqi imkanını nəzərdə tutmağı tələb edir.

184. Bundan əlavə, 2-ci bənd hüquqi şəxslərə münasibətdə görülməli olan digər tədbirləri konkret nümunələrlə təqdim edir: dövlət imtiyazlarını və ya yardımını almaq hüququndan məhrum etmə; kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olmaq hüququndan müvəqqəti və ya daimi məhrum etmə; məhkəmə nəzarəti altına vermə; və ya məhkəmə qaydasında ləğv etmə qərarı. Tədbirlərin siyahısı məcburi və ya tam deyil və Tərəflər digər tədbirləri nəzərdə tutmaqda sərbəstdirlər.

185. 3-cü bənd Tərəflərdən müəyyən sənədlərin, malların və cinayət yolu ilə əldə edilən gəlirlərin götürülməsi və müsadirə edilməsi ilə bağlı tədbirlərin görülməsini təmin etməyi tələb edir. Bu bənd cinayət yolu ilə əldə edilmiş gəlirlərin müsadirə edilməsinin cinayətə qarşı effektiv vasitə olması ideyasına əsaslanan "Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin leqallaşdırılmasına, axtarışına, həbsinə, müsadirəsinə və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə dair" Konvensiyanın (ETS № 141) fonunda şərh olunmalıdır. Uşaqların cinsi istismarı, xüsusən də uşaq fahişəliyi ilə bağlı bəzi cinayətlər çox vaxt maliyyə mənfəəti üçün törədildiyindən, cinayət törətmiş şəxslərin cinayətlə əlaqəli olan və ya onun nəticəsində yaranan əmlakdan məhrum edilməsinə bu sahədə də açıq-aydın ehtiyac var.

186. Konvensiyada “müsadirə”, “vasitələr”, “gəlir” və “əmlak” terminlərinin anlayışı yoxdur. Bununla belə, Gəlirlərin leqallaşdırılmasına dair Konvensiyanın 1-ci maddəsində bu Konvensiyanın məqsədləri üçün istifadə edilə bilən bu terminlərin anlayışı verilir. “Müsadirə” – cinayət əməli və ya əməlləri üzrə məhkəmə icraatı nəticəsində əmlakdan məhrum etmə ilə nəticələnən, məhkəmə tərəfindən təyin edilən cəza və ya tədbirdir. “Alətlər” (“vasitələr”) – istənilən üsulla, tam və ya qismən cinayət əməlini və ya cinayət əməllərini törətmək məqsədilə istifadə edilmiş və istifadə edilməsi nəzərdə tutulan əşyalardır. “Gəlir” – cinayət əməllərinin törədilməsi nəticəsində bilavasitə və ya dolayısı ilə əldə edilən hər hansı bir iqtisadi mənfəətdir. O, hər hansı “əmlakı” özündə ehtiva edə bilər (aşağıda həmin terminin şərhinə bax). Bu bəndin mətnində nəzərə alınır ki, cinayət törədildikdən sonra müsadirə edilə bilən əmlakın növü ilə bağlı

milli qanunvericilikdə fərqlər ola bilər. Müsadirə (bilavasitə) cinayətin törədilməsi nəticəsində əldə edilən (bilavasitə) gəlirə və ya cinayətkarın cinayət yolu ilə əldə edilməyən digər əmlakına tətbiq edilə bilər, lakin bu zaman əmlakın dəyəri əldə edilən birbaşa gəlirə ekvivalent olmalıdır (“əvəzedici vəsaitlər”). Buna görə də, “əmlak” termini bu kontekstdə istənilən növ maddi və ya qeyri- maddi, daşınar və ya daşınmaz əmlakı və ya ondan əldə edilən gəlirləri, habelə belə əmlaka hüquq verən və ya qanuni maraqları ifadə edən hüquqi sənədi və ya aktı bildirən termin kimi şərh edilməlidir. Qeyd etmək lazımdır ki, Tərəflər əvəzedici vəsaitlərin cinayət-hüquqi müsadirəsini təmin etməyə borclu deyillər, belə ki, "və ya başqa şəkildə məhrum etmək" sözləri “mülki-hüquqi” müsadirəyə imkan verir.

187. 27-ci maddənin 3-cü bəndinin "b" yarımbəndi Konvensiyada müəyyən edilmiş hər hansı cinayətləri həyata keçirmək üçün istifadə edilən istənilən müəssisənin bağlanması nəzərdə tutur. Bu tədbir “İnsan alverinə qarşı mübarizə haqqında” Avropa Şurası Konvensiyasının 23-cü maddəsinin 4-cü bəndində nəzərdə tutulanla eynidir. Digər tərəfdən, bu yarımbənd cinayət törətmiş şəxsin cinayətin törədildiyi müddətdə uşaqlarla təmasda olması ilə əlaqədar olaraq peşə fəaliyyətindən və ya könüllü fəaliyyətdən müvəqqəti və ya daimi olaraq kənarlaşdırılmasına da imkan verir.

188. Konvensiya uşaqları cinsi istismara və ya cinsi sui-istifadəyə məruz qoymanı pərdələmək üçün istifadə edilən evlilik, işə düzəltmə, səyahət agentlikləri, mehmanxanalar və ya müşayiət xidmətləri kimi müəssisələrə qarşı görülməli olan tədbirləri nəzərdə tutur. Tədbirlər həmçinin qurbanların cəlb olunduğu və ya istismar edildiyi bəlli olan tikililəri (kabarelər, barlar, hotellər və ya restoranlar kimi məkanları) bağlamaq və insanların əvvəllər uşaqları cinsi istismara və ya sui-istifadəyə məruz qoyan hərəkətlər üçün istifadə etdikləri fəaliyyətləri qadağan etməklə növbəti qurbanların olması riskini azaltmaq məqsədi daşıyır.

189. Bu yarımbənd Tərəflərdən müəssisələrin bağlanmasını və ya uşaqlarla təmasda olanların fəaliyyətlərinin qadağan edilməsini cinayət-hüquqi cəza qismində tələb etmir. Tərəflər, məsələn, inzibati qaydada bağlama tədbirlərindən və ya uşaqlarla təmasda olanların fəaliyyətlərinin inzibati qaydada qadağan edilməsindən istifadə edə bilərlər. “Müəssisə” uşaqların cinsi istismarının və ya cinsi sui-istifadəsinin hər hansı aspektinin baş verdiyi istənilən yeri bildirir. Bu müddəə istər hüquqi şəxs olan müəssisə üzərində mülkiyyət hüququna malik şəxslərə, istərsə də fiziki şəxslərə şamil edilir.

190. Uşaqların cinsi istismarında və ya sui-istifadəsində iştirak etməyən şəxslərin (məsələn, özünün xəbəri olmadan cinsi istismar və ya sui-istifadənin baş verdiyi müəssisənin sahibinin) cəzalandırılmasının qarşısını almağa yönələn müddədə müəssisələrin bağlanmasının “vicdanlı (*bona fide*) üçüncü tərəflərin hüquqlarına xələl gətirmədən” həyata keçirilməli olduğu qeyd edilir.

191. Konvensiya həmçinin Tərəflərə cinayət törədənələrə münasibətdə valideynlik hüquqlarından məhrum etmə kimi digər tədbirlər tətbiq etmək imkanını da nəzərdə tutur. Bu tədbir, məsələn, 14-cü maddənin 3-cü bəndinə uyğun olaraq, yardım tədbiri qismində ailə mühitindən kənarlaşdırılmış qurbanın mənafeyi naminə həyata keçirilə bilər.

192. Cinayət törətdiyinə görə məhkum olunmuş şəxslərə münasibətdə monitorinqi həyata keçirmək və onlara nəzarət etmək kimi digər tədbirlər də nəzərdən keçirilə bilər. Bunlar da, məsələn, cinayətin təkrar törədilməsi riskinin qiymətləndirilməsini asanlaşdırmağa və ya müdaxilə proqramlarının və tədbirlərinin effektiv olmasını təmin etməyə yönəlmiş olur. Bu cür tədbirlərə məhkum edilmiş və ya şərti cəza çəkən və ya vaxtından əvvəl şərti azadlığa buraxılan şəxslərin, eləcə də cəza müddəti başa çatmış şəxslərin nəzarət altına alınması aid edilə bilər.

193. 5-ci bənddə Tərəflərə təklif edilir ki, cinayət yolu ilə əldə edilmiş gəlirləri və ya müsadirə edilmiş əmlakı Konvensiyada təsbit edilmiş hər hansı cinayətlərin qarşısının alınması və qurbanlara yardım proqramlarının maliyyələşdirilməsi üçün yaradılan xüsusi fonda köçürsünlər. Bu müddəa 9-cu maddənin 4-cü bəndi ilə əlaqələndirilə bilər ki, bu da uşaqlara qarşı cinsi istismarın və cinsi sui-istifadənin qarşısının alınması və onların müdafiəsi məqsədi ilə vətəndaş cəmiyyəti tərəfindən həyata keçirilən layihə və proqramların maliyyələşdirilməsini təşviq edir.

Maddə 28. Ağırlaşdırıcı hallar

194. 28-ci maddə Tərəflərdən tələb edir ki, bu Konvensiyada nəzərdə tutulmuş cinayətlərə görə cəzanın müəyyən edilməsi zamanı müəyyən ("a"- "g" yarımbəndlərində qeyd olunan) halların ağırlaşdırıcı hallar kimi nəzərə alınmasını təmin etsinlər. Bu hallar artıq cinayətin tərkib elementlərinin bir hissəni təşkil edən hallar olmamalıdır. Bu prinsip ağırlaşdırıcı halların artıq iştirakçı dövlətin milli qanunvericiliyində cinayətin tərkib elementlərinin bir hissəsini təşkil etdiyi hallara şamil edilir. Məsələn, 18-ci maddənin 1-ci bəndinin "b" yarımbəndinə uyğun olaraq, uşağın xüsusilə həssas vəziyyətindən sui-istifadə edildiyi halda uşağa qarşı cinsi sui-istifadə cinayəti 28-ci maddənin "c" yarımbəndi üzrə ağırlaşdırıcı hal kimi götürülə bilməz, çünki uşağın xüsusilə həssas vəziyyətindən sui-istifadə edilməsi cinayətin özünün tərkib elementidir.

195. Danışıqların iştirakçıları “nəzərə alına bilər” ifadəsini işlətməklə vurğulamışlar ki, Konvensiya Tərəflərin üzərinə öhdəlik qoyur ki, cinayət törətmiş şəxslərə cəza təyin edərkən hakimlərin nəzərdən keçirməsi üçün bu ağırlaşdırıcı halların qeyd olunmasını təmin etsinlər, baxmayaraq ki hakimlərin onları tətbiq etmək öhdəliyi yoxdur. Daxili "qanunvericiliyin müvafiq müddəalarına uyğun olaraq" ifadəsinə istinad Avropanın müxtəlif hüquq sistemlərinin ağırlaşdırıcı hallara fərqli yanaşması faktını əks etdirmək məqsədi daşıyır və Tərəflərə bəzi fundamental hüquqi konsepsiyalarını saxlamağa imkan verir.

196. Ağırlaşdırıcı hallardan birincisi cinayət nəticəsində qurbanın fiziki və ya əqli sağlamlığına ciddi zərər yetirilməsidir. Bu Konvensiyadakı bəzi cinayətlər, məsələn, uşaqlara qarşı əxlaqsız hərəkətlər və ya seksual xarakterli məqsədlər üçün uşaqların təqib edilməsi uşağa hər hansı “fiziki” zərər verməyə bilər, lakin psixoloji təsirin dərin və uzunmüddətli nəticələri ola bilər. Bundan əlavə, məsələn, hüquqpozma nəticəsində İİV-ə yoluxma qurbanın fiziki və ya əqli sağlamlığına ciddi zərər yetirilməsi kimi qiymətləndirilməlidir.

197. İkinci ağırlaşdırıcı hal cinayətin işgəncə və ya ciddi zorakılıq hərəkətləri ilə müşayiət olunmasıdır. İHAK-ın 3-cü maddəsi heç kəsin işgəncə və ya qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftara və ya cəzaya məruz qalmamasını təsbit edir. “İrlandiya Birləşmiş Krallığa qarşı” (1978) işində Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi işgəncəni “çox ciddi və qəddar əzaba səbəb olan qəsdən törədilmiş qeyri-insani rəftar” kimi müəyyən etmişdir. Qeyri-insani rəftar və ya cəza “güclü fiziki və ruhi əzab” vermə kimi təsvir edilir. Buna görə də, bu bənddə işgəncəyə istinad qurbanın cinayət törədilməzdən əvvəl və ya törədilməsi zamanı çəkdiyi həm fiziki, həm də ruhi iztirabları əhatə edir. Məsələn, azyaşlı uşağa münasibətdə adam oğurluğunu və ya təcrid olunmuş halda saxlanılmanı özündə ehtiva edən müəyyən hərəkətlər ciddi fiziki və ruhi əzablara səbəb ola bilər.

198. Üçüncü ağırlaşdırıcı hal cinayətin xüsusilə həssas, müdafiəyə ehtiyacı olan qurbana qarşı törədilməsidir. Həssas, müdafiəyə ehtiyacı olan (vulnerable) uşaqlara aşağıdakılar misal ola bilər: fiziki və ya əqli qüsuru olan və ya əlverişsiz sosial mühitdə olan uşaqlar; valideyn himayəsindən məhrum olan uşaqlar, məsələn, küçə uşaqları və ya müşayiət olunmayan azyaşlı immiqrantlar; yaşı çox az olan uşaqlar; narkotik və ya alkoqolun təsiri nəticəsində intoksikasiya vəziyyətində olan uşaqlar.

199. Dördüncü ağırlaşdırıcı hal cinayətin ailə üzvü, uşaqla yaşayan şəxs və ya səlahiyyətindən sui-istifadə etmiş şəxs tərəfindən törədilməsinə aiddir. Bu hallar hüquqpozmanın valideyn və ya uşağın ailəsinin digər üzvü, o cümlədən genişləndirilmiş tərkibli ailənin üzvü və ya valideyni əvəz edən hər hansı şəxs, məsələn, uşağa qulluq edən və ya digər formada qayğı göstərən şəxs tərəfindən törədildiyi müxtəlif situasiyaları əhatə edir. Uşaqla yaşayan şəxs dedikdə, uşağın valideyni ilə nikahsız birgə yaşayan şəxs və ya uşaqla eyni ailə təsərrüfatında yaşayan digər şəxslər nəzərdə tutulur. Səlahiyyətə malik şəxs dedikdə, məsələn, müəllim, işəgötürən, böyük qardaş və ya bacı və ya digər daha böyük uşaq da daxil olmaqla, uşaq üzərində üstün mövqeyə sahib olan hər kəs nəzərdə tutulur.

200. Beşinci ağırlaşdırıcı hal cinayətin birlikdə hərəkət edən bir neçə şəxs tərəfindən törədilməsidir. Bu, birdən çox şəxs tərəfindən kollektiv şəkildə törədilən əməlin olduğunu göstərir.

201. Altıncı ağırlaşdırıcı hal cinayətin mütəşəkkil cinayətkar qrup tərəfindən törədilməsidir. Konvensiyada "cinayətkar qrup" termininin anlayışı verilmir. Bununla belə, bu müddəanı tətbiq edərkən Tərəflər bu anlayışı müəyyən edən digər beynəlxalq sənədləri rəhbər tuta bilərlər. Məsələn, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının "Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı" Konvensiyasının 2-ci maddəsinin "a" bəndinə əsasən, "mütəşəkkil cinayətkar qrup" dedikdə, "birbaşa və ya dolaylı yolla maliyyə və ya digər maddi mənfəət əldə etmək üçün bu Konvensiyada nəzərdə tutulmuş bir və ya bir neçə ağır cinayəti və ya cinayətləri törətmək məqsədi ilə müəyyən müddət ərzində mövcud olan və birgə hərəkət edən üç və ya daha çox şəxsin struktur şəklində təşkil edilmiş qrupu başa düşülür". Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə "Mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə üzrə rəhbər prinsiplərə dair" Rec(2001)11 sayılı Təvsiyəsində və Avropa İttifaqı haqqında Müqavilənin K.3 maddəsi əsasında Avropa İttifaqı Şurası tərəfindən 21 dekabr 1998-ci ildə qəbul edilmiş "Avropa İttifaqına üzv dövlətlərdə cinayətkar təşkilatda iştirak edənlərin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi üzrə birgə tədbirlər" sənədində "mütəşəkkil cinayətkar qrup" və "cinayətkar təşkilat" terminlərinə olduqca oxşar anlayışlar verilir.

202. Yeddinci ağırlaşdırıcı hal cinayətkarın əvvəllər eyni xarakterli cinayətləri törətməsinə görə məhkum olunmasıdır. Danışıqların iştirakçıları mətnə bu halı daxil etməklə diqqəti uşaqlara qarşı seksual xarakterli cinayətlər törədənlərin yaratdığı xüsusi residivizm riskinə yönəltmişlər.

Maddə 29. Əvvəlki Məhkumluq

203. Uşaqların cinsi istismarı və ya cinsi sui-istifadəsi bəzən beynəlxalq miqyasda mütəşəkkil cinayətkar qruplar və ya əvvəllər bir neçə ölkədə cinayət təqibinə məruz qalmış və məhkum olunmuş şəxslər tərəfindən törədilir. Milli səviyyədə bir çox hüquq sistemləri şəxsin əvvəllər məhkumluğu olduqda ona fərqli, çox vaxt daha sərt cəza təyin edilməsini nəzərdə tutur. Bir qayda olaraq, əvvəlki məhkumluğun olub-olmaması müəyyən edilərkən yalnız milli məhkəmənin hökmü nəzərə alınır. Ənənəvi olaraq, cinayət hüququnun milli məsələ olduğu və milli qanunvericilikdə fərqliliklərin ola biləcəyi və xarici məhkəmələrin qərarlarına müəyyən dərəcədə şübhə ilə yanaşıldığı üçün xarici məhkəmələrin hökmləri məhkumluğun müəyyən edilməsində indiyədək nəzərə alınmayıb.

204. Artıq belə arqumentlərin gücü bu gün əvvəllər olduğundan daha azdır, çünki cinayət hüququ standartlarının beynəlmilləşdirilməsi (cinayətkarlığın beynəlmilləşməsinin nəticəsi olaraq) müxtəlif ölkələrin hüquq normalarının harmonizasiyasına gətirib çıxarmaqdadır. Bundan əlavə, bir neçə onilliklər ərzində ölkələr İHAK kimi hüquqi sənədləri qəbul etmişlər ki, onların icrası bütün iştirakçı dövlətlərin ədalət mühakiməsi sistemlərinə daha çox etimad yaradan ümumi təminatların möhkəm təməlini yaratmağa kömək etmişdir.

205. Beynəlxalq residivizm prinsipi bir sıra beynəlxalq hüquqi sənədlərdə təsbit edilmişdir. Məsələn, "Narkotik vasitələr haqqında" 30 mart 1961-ci il tarixli Nyu-York Konvensiyasının 36-cı maddəsinin 2(iii) bəndinə əsasən, hər bir Tərəfin konstitusiyaya müddəaları, hüquq sistemi və milli qanunvericiliyi nəzərə alınmaqla, residivizmin müəyyən edilməsi məqsədilə xarici ölkə məhkəmələrinin çıxardığı ittiham hökmləri nəzərə alınmalıdır. "'Avronun dövrüyyəyə buraxılması ilə əlaqədar saxtakarlığa qarşı cinayət cəzaları və digər sanksiyalar vasitəsilə müdafiənin gücləndirilməsinə dair" 2000/383/JHA sayılı Çərçivə qərarında dəyişiklik edilməsi barədə" Aİ Şurasının 6 dekabr 2001-ci il tarixli Çərçivə qərarının 1-ci maddəsinə əsasən, Avropa İttifaqına üzv dövlətlər fiziki şəxsin cinayət əməlini tövsif edərkən əskinasların saxtalaşdırılması ilə bağlı digər Üzv dövlətlərin məhkəmələri tərəfindən qəbul edilmiş yekun qərarları nəzərə almalıdırlar.

206. Fakt ondan ibarətdir ki, residivizmin beynəlxalq səviyyədə standart anlayışı yoxdur və bəzi ölkələrin qanunlarında bu anlayış ümumiyyətlə mövcud deyil. Digər praktiki çətinlik ondan ibarətdir ki, xarici məhkəmələrin çıxardığı ittiham hökmləri barədə məlumat heç də həmişə digər ölkələrin milli məhkəmələrinə çatdırılmır. Bununla belə, "Yeni cinayət icraatı zamanı Avropa İttifaqına üzv dövlətlərdə çıxarılmış ittiham hökmlərinin nəzərə alınmasına dair" Aİ Şurasının, siyasi cəhətdən 4 dekabr 2006-cı il tarixində razılaşdırılmış, Çərçivə qərarı layihəsinin 3-cü maddəsində digər (Üzv) dövlətin məhkəməsinin hökmünə əsaslanan əvvəlki məhkumluğu nəzərə almaq öhdəliyi ilk dəfə ümumi şəkildə (konkret cinayətlərə münasibətdə tətbiqinə dair məhdudiyyət olmadan) öz əksini tapmışdır.

207. Buna görə də 29-cu maddə cəza təyin edilərkən digər Tərəfin çıxardığı yekun hökmləri nəzərə almaq imkanını nəzərdə tutur. Bu müddəaya riayət etmək üçün Tərəflər öz daxili qanunvericiliklərində xarici məhkəmələr tərəfindən əvvəllər məhkum olunmuş şəxslər barəsində daha sərt cəzanın təyin edilməsini nəzərdə tuta bilərlər. Onlar həmçinin nəzərdə tuta bilərlər ki, hökmün çıxarılması zamanı fərdi halları qiymətləndirmək üzrə ümumi səlahiyyətləri çərçivəsində məhkəmələr əvvəlki məhkumluğu nəzərə almalıdırlar. Bu imkan belə bir prinsipi də əhatə etməlidir ki, bu halda cinayət törətmiş şəxsə qarşı rəftar əvvəlki ittiham hökmünün milli məhkəmə tərəfindən çıxarıldığı halla müqayisədə daha az əlverişli olmamalıdır.

208. Bu müddəa məhkəmələrin və ya prokurorluq orqanlarının üzərinə cinayət təqibinə məruz qalan şəxslər barəsində digər Tərəfin məhkəmələrində yekun ittiham hökmü çıxarılıb-çıxarılmadığını öyrənməyə yönələn addımlar atmaq istiqamətində heç bir pozitiv öhdəlik qoymur. Bununla belə, qeyd etmək lazımdır ki, "Cinayət işləri üzrə qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında" Avropa Konvensiyasının (ETS 30) 13-cü maddəsinə əsasən, hər hansı Tərəfin məhkəmə orqanları ehtiyac olduqda digər Tərəfdən cinayət işi ilə bağlı məhkəmə sənədlərindən çıxarışlar və məlumatlar istəyə bilərlər.

VII Fəsil. İstintaq, cinayət təqibi və prosessual hüquq

209. Danışıqların iştirakçıları uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi ilə bağlı əməllərin istintaqı və cinayət təqibi mərhələlərinə aid aspektlərə həsr olunmuş bu fəsildə bu prosedurlarda qurban və ya şahid qismində iştirak edən uşaqların xüsusilə həssas durumunun lazımı qaydada nəzərə alınmasının təmin edilməsinin mühüm əhəmiyyət daşıdığını vurğulamaq istəmişlər (yuxarıda 10-cu bəndə bax).

210. Aşağıdakılarla bağlı faydalı ola biləcək bir neçə məsələ müəyyən edilmişdir:

- a. uşağın ehtiyaclarının nəzərə alınmasını təmin edən xüsusi istintaq və cinayət mühakimə icraatı prosedurlarının qəbul edilməsi (məsələn, şəxsi həyatın toxunulmazlığının (privacy) qorunması və uşaqların məhkəmə iclaslarında iştirakı sahəsində);
- b. bu Konvensiyaya uyğun olaraq müəyyən edilmiş bəzi hüquqpozmalara görə məsuliyyətə

cəlbətməyə dair məhdudiyyət müddətləri (məhdudiyyət müddətinin axımının uşağın yetkinlik yaşına çatmasından sonra başlaması prinsipinin təsdiqi);

c. məhkəmə prosedurlarının aparılmasına cavabdeh olan əməkdaşlar üçün təlim (uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi ilə bağlı istintaq və məhkəmə icraatına cavabdeh olan şəxslər və ya xidmətlər üçün ixtisaslaşdırılmış təlim);

d. uşaqların qisasalma və təkrarən qurbana çevrilmə risklərindən qorunmasının təmin edilməsi.

Maddə 30. Prinsiplər

211. Uşaqların müdafiəsi sahəsində mövcud beynəlxalq hüquqi sənədlərdə sadəcə olaraq zərər çəkmiş uşağın tələbatlarına uyğunlaşdırılmış xüsusi məhkəmə prosedurunun zəruriliyi qeyd olunur. Şübhəsiz ki, bu sahədə ən təfərrüatlı sənəd olan Rec (2001) 16 sayılı Təvsiyədə konkret olaraq şübhəlilərin hüquqlarını pozmadan zərər çəkmiş uşaqların hüquqlarının qorunması, zərərçəkmiş uşaqların şəxsi həyatına hörmət edilməsi və uşaqların iştirakı ilə məhkəmə iclaslarının keçirilməsi üçün xüsusi şəraitin təmin edilməsi zərurəti xatırladılır. Uşaq hüquqları haqqında Konvensiyanın xüsusi olaraq uşaq alveri, uşaq fahişəliyi və uşaq pornoqrafiyasına həsr olunmuş Fakültativ Protokolunun 8-ci maddəsində zərər çəkmiş uşaqların müdafiəsizliyinin etiraf edilməsi və onların xüsusi tələbatlarının, o cümlədən şahid qismində xüsusi ehtiyaclarının tanınması prosedurlarının uyğunlaşdırılması, zərər çəkmiş uşaqlara onların hüquqları, rolu və onların işləri üzrə məhkəmə icraatının məzmunu, müddəti və gedişi barədə məlumat verilməsi, şəxsi maraqlarına toxunulan hallarda təmsil olunmaq hüququnun təmin edilməsi, onların şəxsi həyatının toxunulmazlığının (privacy) qorunması, habelə hədə-qorxu və qisasdan müdafiəsinin təmin edilməsi nəzərdə tutulur. Avropa Şurasının Parlament Assambleyası 1307 (2002) sayılı qətnaməsində Üzv dövlətləri öz fikirlərini ifadə edə bilməyən qurbanların hüquqlarına prioritet verməyə çağırılmışdır.

212. Bu məqsədlərdən əlavə, zərər çəkmiş uşaqlara uyğunlaşdırılmış prosessual normaların təsbit edilməsi və həyata keçirilməsi hər bir dövlətin öz mülahizəsinə və təşəbbüsünə buraxılmışdır. REACT daxil olmaqla son təhlillərdə bu sahədəki fərqlər və uyğunsuzluqlar vurğulanır.

213. Danışıqların iştirakçıları hesab etmişlər ki, cinayət prosesində uşaq yönümlü yanaşmanın və zərər çəkmiş uşaqlar üçün qoruyucu prosedurların tətbiqi üçün bir sıra müddəalar hazırlanmalıdır. Bununla belə, 4-cü bənddə vurğulanır ki, bu tədbirlər İHAK-ın 6-cı maddəsində təsbit edilən müdafiə tərəfinin hüquqlarını və ədalətli məhkəmə araşdırması prinsiplərini pozmamalıdır.

214. Əsas məsələ bir sıra dövlətlərdəki məhkəmə proseslərində uşağın ifadə verməsi ilə bağlı mühüm problem təşkil edən məsələdir, bunu mediada geniş işıqlandırılan bir sıra məhkəmə işlərinin təcrübəsi və son onilliklərdə cinayət prosesinə edilmiş dəyişikliklər sübut edir. Bu şəraitdə dövlətlərin uşaqların ifadələri ilə bağlı prosessual təminatları və qoruyucu normaları qəbul etmələrinə təcili ehtiyac var.

215. Məhz buna görə də 1 və 2-ci bəndlərdə uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi ilə bağlı istintaq və məhkəmə icraatlarının həmişə uşaqların ən üstün maraqlarını və hüquqlarını qoruyan tərzdə aparılmasına və onların artıq məruz qaldıqları travmanın daha da şiddətlənməsinin qarşısının alınmasına yönəlmiş iki ümumi prinsip müəyyən edilir.

216. 3-cü bənddə istintaq və məhkəmə icraatlarına prioritet kimi yanaşılması və əsassız gecikdirmələrə yol verilməməsi prinsipi öz əksini tapmışdır. Belə ki, zərərçəkmiş uşaq məhkəmə prosesinin həddən artıq uzun sürməsinə onun verdiyi ifadənin rədd edilməsi və ya dinlənilməməsi kimi başa düşə bilər ki, bu da onun artıq məruz qaldığı travmanı daha da gücləndirə bilər.

Danışıkların iştirakçıları vurğulamaq istəmişlər ki, bu müddəa İHAK-ın 6-cı maddəsində təsbit olunmuş prinsipi əks etdirir. Orada deyilir ki, “hər kəs ... ağlabatan müddətdə işinin ... araşdırılması hüququna malikdir” və uşaqlarla bağlı məhkəmə proseslərində bu prinsip xüsusi diqqətlə tətbiq edilməlidir. Bu, xüsusilə cinayət törətdiyi güman edilən şəxsin təcrid edilməsinə və ya qurbanın öz ailəsindən kənarlaşdırılmasına yönələn tədbirlərin həyata keçirildiyi hallara aiddir.

217. 5-ci bəndin birinci hissəsində deyilir ki, Tərəflər bu Konvensiyaya uyğun olaraq müəyyən edilmiş cinayətlərlə bağlı səmərəli istintaqın və cinayət təqibinin aparılmasını təmin etmək üçün zəruri qanunvericilik və ya digər tədbirləri həyata keçirirlər. Bu, Konvensiyada müəyyən edilmiş bütün cinayətlərə şamil edilən ümumi öhdəlikdir. İstifadə olunacaq istintaq üsulları barədə qərar qəbul etmək Tərəflərin ixtiyarına verilir. Bununla belə, dövlətlər öz daxili qanunvericiliklərinin fundamental prinsiplərinə uyğun olaraq zəruri hallarda gizli əməliyyat-axtarış tədbirlərindən istifadə edilməsinə icazə verməlidirlər. Bu cür istintaq metodlarına nə vaxt və hansı şəraitdə icazə veriləcəyi barədə qərar qəbul etmək Tərəflərin öhdəsinə buraxılır. Bu zaman onlar, digər məsələlərlə yanaşı, sübut etmə qaydalarına münasibətdə mütənasiblik prinsipini və araşdırılan cinayətlərin xarakterini və ciddiliyini nəzərə almalıdırlar.

218. Həmin bəndin ikinci hissəsi tərəfləri qurbanların müəyyən edilməsini asanlaşdırmaq üçün pornoqrafik təsvirləri özündə ehtiva edən materialın tədqiqi üsullarını işləyib hazırlamağa çağırır. 38-ci maddənin 1-ci bəndində əlavə olaraq nəzərdə tutulduğu kimi, ən azı dövlətlər arasında əməkdaşlıq kontekstində qurbanların müəyyənləşdirilməsini asanlaşdırmaq üçün bütün mümkün vasitələrdən istifadə edilməsi vacibdir.

Maddə 31. Ümumi müdafiə tədbirləri

219. Bu maddədə icraat zamanı uşaqların müdafiəsi üçün nəzərdə tutulmuş uşaq yönümlü prosedurların tam olmayan siyahısı yer alır.

220. Bu ümumi müdafiə tədbirləri həm istintaq zamanı (istər polis, istərsə də məhkəmə orqanı tərəfindən həyata keçirilən), həm də məhkəmə araşdırması zamanı icraatın bütün mərhələlərində tətbiq edilir.

221. Bu maddə hər şeydən əvvəl uşaqların (və onların ailələrinin və ya qanuni nümayəndələrinin) zərərçəkmiş qismində cəlb olunduğu istintaq və məhkəmə icraatlarında baş verən hadisələrdən xəbərdar olmaq hüququnu müəyyən edir. Bununla əlaqədar olaraq, bu maddə qurbanların hüquqları və onların sərəncamında olan xidmətlər haqqında və məlumatlandırılmaqdan imtina etmədikləri halda şikayətləri üzrə görülmüş tədbirlər barəsində, habelə ittihamlar, istintaqın və ya icraatın ümumi gedişi, onların rolu və işlərinin nəticələri barədə məlumatlandırılmalı olduğunu nəzərdə tutur. Danışıkların iştirakçıları müvafiq uşağa qarşı seksual xarakterli cinayətlərə görə cinayət təqibinə məruz qalan və ya məhkum olunan şəxs azadlığa buraxıldıqda, zəruri hesab edilən hər bir halda (məsələn, qisas və ya hədə-qorxu riskinin mövcud olduğu hallarda, yaxud qurban və cinayətkar bir-birinə yaxın yerdə yaşadıkları üçün təsadüfən bir-biri ilə üz-üzə gəlməsi ehtimalı olduqda) uşaqları və onların ailələrini məlumatlandırmaq öhdəliyinin vacibliyini vurğulamışlar. Bu məlumat uşağa onun yaşına "uyğun qaydada" verilməlidir.

222. 31-ci maddədə onun mətnində əks olunmuş ümumi prinsipləri həyata keçirmək üçün nəzərdə tutulmuş bir sıra prosessual normalar sadalanır: qurbanların dinlənilməsi, onların sübutları təqdim etməsi, qurbanların şəxsi həyatının toxunulmazlığının, xüsusilə şəxsiyyətinin və təsvirlərinin gizliliyinin qorunması və hər hansı qisasa məruz qalma və təkrarən qurbana çevrilmə riskindən müdafiəsi. Danışıkların iştirakçıları cinayət təqibi zamanı hər iki tərəfin dinlənilməsinə dair prosessual prinsiplərə və müdafiə tərəfinin ayrılmaz hüquqlarına riayət etmək üçün qurbanın şəxsiyyətinin, şəxsi həyatının və təsvirlərinin qorunmasının “ictimaiyyətə” açıqlanması riskini

əhatə etdiyini və bu tələblərin faktiki icraatın gedişində bu məlumatların açıqlanmasına maneə yaratmamalı olduğunu vurğulamaq istəmişlər.

223. 1-ci bəndin "g" yarımbəndi cinsi istismar və ya cinsi sui-istifadənin qurbanı olmuş uşaqların müdafiə edilməsi, xüsusən də cinayət törətdiyi güman edilən şəxslə onların təmasda olmasının, istintaq orqanlarının binalarında və məhkəmədə əlavə travma yaşamasının qarşısının alınması üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu yarımbəndin tələbləri cinayət prosesinin bütün mərhələlərinə (istintaq mərhələsi də daxil olmaqla) şamil edilir, lakin müəyyən istisnalar var. Belə ki, uşağın ən üstün maraqlarına uyğun olan hallarda (məsələn, uşaq məhkəmə iclasında iştirak etmək istədikdə) və ya uşaqla cinayət törətmiş şəxs arasında təmas zəruri olduqda (məsələn, üzləşdirmə zəruri olduğu hallarda) və ya məhkəmə prosesinin qənaətbəxş şəkildə aparılmasının təmin edilməsi üçün bu tələblərdən imtina faydalı hesab edildikdə istintaq və məhkəmə orqanları bu tələblərdən istisnalar etmək imkanına malik olmalıdırlar.

224. 2-ci bənd inzibati icraatları da əhatə edir, belə ki, bəzi dövlətlərdə qurbanlara kompensasiya verilməsi prosedurları inzibati qaydada aparılır. Ümumiyyətlə, hətta cinayət işi kontekstində belə, müdafiə tədbirlərinin inzibati orqanlara həvalə oluna biləcəyi hallar ola bilər.

225. 3-cü bənd cinsi istismar və cinsi sui-istifadə qurbanları üçün zəruri hallarda ödənişsiz hüquqi yardımını nəzərdə tutur. Danışıqların iştirakçıları hüquqi yardım göstərilməsi üçün Tərəflərin daxili qanunvericiliyində müəyyən edilmiş şərtləri nəzərə almaq istəmişlər, belə ki, bunlar ölkədən ölkəyə əhəmiyyətli dərəcədə dəyişir. Məhkəmə prosedurları və inzibati prosedurlar çox vaxt olduqca mürəkkəb olur və buna görə də qurbanlar öz hüquqlarını qənaətbəxş şəkildə müdafiə edə bilmək üçün hüquq məsləhətçisinin köməyinə ehtiyac duyurlar. Bu müddəa qurbanlara avtomatik olaraq pulsuz hüquqi yardım almaq hüququ vermir. Qurban cinayət prosesinin iştirakçısı olmaq hüququna malik olduqda, bu cür yardımın göstərilməsi şərtlərini Konvensiyanın iştirakçısı olan hər bir Tərəf özü müəyyən etməlidir.

226. 31-ci maddənin 3-cü bəndindən əlavə, Tərəflər İHAK-ın 6-cı maddəsini nəzərə almalıdırlar. Baxmayaraq ki, İHAK-ın 6-cı maddəsinin 3(c) bəndi rəsmi olaraq təyin edilmiş müdafiəçinin ödənişsiz yardımından yararlanmanı yalnız cinayət törətməkdə ittiham olunan şəxslərin işinə aid edir, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququna əsasən (*"Eyri İrlandiyaya qarşı"* işi üzrə qərar, 9 oktyabr 1979-cu il), 6-cı maddənin 1-ci bəndinə əsasən müəyyən hallarda rəsmi olaraq təyin edilmiş müdafiəçidən ödənişsiz yardım almaq hüququ mülki icraatda da tanınır və bu, mülki hüquq və vəzifələrə dair qərarın qəbuluna nail olmaq məqsədilə məhkəməyə müraciət etmək hüququnun təmin edilməsi kimi şərh olunur (*"Qolder Birləşmiş Krallığa qarşı"* işi üzrə qərar, 21 fevral 1975-ci il). Məhkəmə belə bir qənaətə gəlmişdir ki, məhkəməyə faktiki çıxış əldə etmək üçün vəkilin ödənişsiz yardımını tələb oluna bilər. Məsələn, Məhkəmə hesab etmişdir ki, məhkəməyə müraciət etmək istəyən şəxsin vəkilin köməyi olmadan məhkəmə iclasına gəlməsinin effektiv olub-olmayacağını, yəni onun öz işi ilə bağlı mövqeyini adekvat və qənaətbəxş şəkildə müdafiə edə bilib-bilməyəcəyini müəyyən etmək lazımdır. Bu məqsədlə Məhkəmə sözügedən şəxsin öz maraqlarını effektiv şəkildə müdafiə etmək iqtidarında olub-olmadığını müəyyən etmək üçün məhkəmə prosesinin mürəkkəbliyini və müəyyən emosional aspektləri (bunlar məhkəməyə müraciət etmək üçün tələb olunan obyektivlik dərəcəsi ilə bir araya sığmaya bilər) nəzərə almış və qərara gəlmişdir ki, həmin şəxs rəsmi olaraq təyin edilmiş müdafiəçidən ödənişsiz yardım almaq imkanına malik olmalıdır. Beləliklə, mülki iş üzrə rəsmi təyin edilmiş müdafiəçinin yardımından istifadə etməyə icazə verən qanunvericilik olmadığı halda belə, ədalətin bərqərar olması naminə vəkilin haqqını ödəyə bilməyən imkansız tərəfə hüquqi yardımın göstərilməli olub-olmadığını qiymətləndirmək məhkəmənin öhdəsinə düşür.

227. 4-cü bənddə ailədaxili cinsi sui-istifadə halları ilə bağlı situasiya nəzərdə tutulur ki, bu zaman valideyn məsuliyyəti daşıyan şəxslər uşağın mənafeyinin müdafiəsinə cavabdeh olmalarına baxmayaraq, uşağın qurban qismində iştirak etdiyi icraata hansısa formada cəlb olunurlar

("maraqlar toqquşması" olduqda). Belə hallarda bu bənd uşağın məhkəmə icraatında məhkəmə orqanları tərəfindən təyin edilmiş xüsusi nümayəndə tərəfindən təmsil olunmasına imkan yaradır. Məsələn, bu, o halda baş verə bilər ki, valideyn məsuliyyəti daşıyan şəxslər cinayətin iştirakçısı və ya birgə iştirakçısıdır və ya cinayət törətmiş şəxslə münasibətlərinin xarakteri səbəbindən onların zərər çəkmiş uşağın maraqlarını qərəzsizliklə müdafiə etmələrini gözləmək olmaz.

228. 5-ci bənddə müxtəlif təşkilatlar tərəfindən qurbanlara dəstək təqdim etməsi imkanı nəzərdə tutulur. Daxili qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş şərtlərə istinad belə bir faktı vurğulayır ki, yardım və ya dəstəyi təmin etmək dövlətlərin öz səlahiyyətindədir və onlar bu məsələ ilə bağlı öz milli sistemlərində müəyyən edilmiş normalara uyğun olaraq şərtlər qoya, məsələn, təşkilatların, fondların, assosiasiyaların və digər aidiyyəti qurumların sertifikatlaşdırılmasını və ya icazə almasını tələb edə bilərlər.

229. Bu maddənin 6-cı bəndində yazılı və ya digər materiallardan bəhs edilərək nəzərdə tutulur ki, onlar ölkədə ən geniş istifadə olunan dillərdə əlçatan olmalıdır.

Maddə 32. İcraatın başlanması

230. 32-ci maddə dövlət orqanlarına Konvensiyaya uyğun olaraq müəyyən edilmiş cinayətləri qurbanın şikayəti olmadan təqib etməyə imkan vermək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu maddənin məqsədi cinayət təqibini asanlaşdırmaq, xüsusən də cinayət törədənlərin təzyiqi və ya hədələri səbəbindən qurbanların şikayətlərini geri götürməməsinə təmin etməkdir.

Maddə 33. Məsuliyyətə cəlb etmə müddətləri

231. Bu maddə Konvensiyada mühüm yenilik elementi hesab olunur. O, məsuliyyətə cəlb etmə müddətinin uşağın yetkinlik yaşına çatmasından sonra icraatın səmərəli qaydada başlanmasına imkan yaradan müddət ərzində davam etməsini nəzərdə tutur. Həqiqətən də, etiraf edilir ki, cinsi sui-istifadənin qurbanı olmuş bir çox uşaqlar yetkinlik yaşına çatana qədər müxtəlif səbəblərdən onlara qarşı törədilmiş cinayətlər barədə məlumat verə bilmir. Uşağın "yetkinlik yaşına çatmasından sonra icraatın səmərəli qaydada başlanmasına imkan yaradan müddət" ifadəsi o deməkdir ki, birincisi, uşaq şikayət etmək üçün kifayət qədər vaxta malik olmalı, ikincisi, prokurorluq orqanları müvafiq cinayətlərə görə cinayət təqibinə başlamaq imkanına malik olmalıdır.

232. Bununla belə, cinayət prosesinə şamil edilən mütənasiblik tələblərinə riayət edilməsi üçün danışıqların iştirakçıları bu prinsipin tətbiqini 18-ci maddədə, 19-cu maddənin 1-ci bəndinin "a" və "b" yarımbəndlərində və 21-ci maddənin 1-ci bəndinin "a" və "b" yarımbəndlərində nəzərdə tutulmuş cinayətlərlə məhdudlaşdırmışlar. Belə ki, həmin müddələrdə nəzərdə tutulmuş cinayətlərə münasibətdə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin uzadılması üçün əsaslar vardır.

Maddə 34. İstintaq

233. 34-cü maddədə uşaqların cinsi istismarı və ya cinsi sui-istifadəsi ilə bağlı cinayət işlərini aparan mütəxəssislərin bu sahədə təlim keçməsi prinsipi müəyyən edilir.

234. Uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi hallarının araşdırılmasına ümumən cavabdeh olan müxtəlif qurumların (polis, prokurorluq orqanları, uşaq hüquqlarının müdafiəsi xidmətləri və səhiyyə xidmətləri) rollarını nəzərə alaraq, Tərəflər peşə səriştəsinin artırılması və təkrarlanan prosedurlar üzündən qurbanın təkrarən qurbana çevrilməsinin qarşısının alınması məqsədi ilə bu işlərin araşdırılması üçün qurumlararası xidmətlər yarada bilərlər. Məsələn, qurbanlar üçün vahid

bir məkanda (çox vaxt “Uşaq evi” kimi tanınır) uşaq yönümlü hərtərəfli və qurumlararası xidmətlər təşkil edilə bilər.

235. Dövlətlərin, mövcud resursların və istintaq xidmətlərinin təşkili sistemlərinin müxtəlifliyini nəzərə alaraq danışıqların iştirakçıları bu müddəanı çox çevik, uyğunlaşdırıla bilən etmək istəmişlər. Bunda məqsəd uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi ilə bağlı araşdırmalar üçün ixtisaslaşmış personalın və ya xidmətlərin cəlb edilməsinin mümkün olmasıdır. Beləliklə, 34-cü maddədə ixtisaslaşdırılmış bölmələr, xidmətlər və yaxud da, məsələn, müvafiq dövlətin miqyasına görə xüsusi xidmətin yaradılmasına zərurət olmadığı halda sadəcə olaraq ayrı-ayrı şəxslər nəzərdə tutulur.

Maddə 35. Uşaqlardan ifadə alma

236. Bu maddə həm istintaq zamanı, həm də məhkəmə icraatı zamanı ifadə almaq üçün uşaqla müsahibə aparılmasına aiddir. İstintaq zamanı bu müddəa müsahibəni aparan orqanın növündən (polis və ya məhkəmə orqanı) asılı olmayaraq tətbiq edilir. Bu müddəanın əsas məqsədi 30-cu maddə üzrə daha ümumi şəkildə təsvir edilən məqsəd ilə eynidir: uşağın maraqlarını qorumaq və müsahibələr zamanı onun əlavə travma almamasını təmin etmək. Bu məqsədlə, 3-cü bənddə nəzərdə tutulduğu kimi, qurbanın yaşı ilə bağlı şübhə yarandıqda və onun yetkinlik yaşına çatmamış olması əminliklə müəyyən edilə bilmədikdə, sözügedən tədbirləri həyata keçirmək mümkün olmalıdır.

237. Bu məqsədlərə nail olmaq üçün 35-ci maddədə uşağı məruz qaldığı hadisələri yenidən yaşamağa məcbur edən ardıcıl müsahibələrin sayını məhdudlaşdırmaq üçün nəzərdə tutulmuş normalar toplusu müəyyən edilir və həmin normalar bu məqsədlə təlim keçmiş eyni şəxslər tərəfindən uyğun məkanda və uşaqda güvən hissi yaradan mühitdə və xüsusilə uşağın qanuni nümayəndəsinin və ya münasib olduqda, uşağın seçimi əsasında digər şəxsin iştirakı ilə müsahibə almağa imkan verir.

238. 2-ci bənddə nəzərdə tutulur ki, cinayət prosesi zamanı sübut kimi istifadə edilmək üçün zərər çəkmiş uşaqla və ya müvafiq halda şahid uşaqla müsahibələr videoya çəkilə bilər. Bu müddəanın əsas məqsədi uşaqları daha çox travma alma riskindən qorumaqdır. Videoçəkilişi aparılmış müsahibə tibbi müayinə və terapevtik xidmətlər də daxil olmaqla bir çox məqsəddə xidmət edə bilər ki, bu da müsahibələrin sayını mümkün qədər məhdudlaşdırmaq məqsədinə çatmağı asanlaşdırır. Bu, bir çox ölkələrdə son bir neçə ildə uğurla tətbiq olunan təcrübələri özündə əks etdirir.

239. Bununla yanaşı, danışıqların iştirakçıları razılaşmışlar ki, bu maddənin müddəalarının həyata keçirilməsi zamanı uşağın yaşını, ixtisaslaşmış kadrların mövcudluğunu, cinayət prosesi ilə bağlı tələbləri və istintaqın səmərəliliyi ilə bağlı bütün növ ehtiyacları nəzərə almaq üçün müəyyən dərəcədə adaptivlik (flexibility) tələb olunur. Bu adaptivlik “mümkün olduqda”, “münasib olduqda” və “müvafiq hallarda” kimi ifadələrin istifadəsində özünü göstərir. Eyni zamanda, danışıqların iştirakçıları razılaşmışlar ki, məsələn, işin halları qanuni nümayəndənin və ya uşağın seçdiyi şəxsin cinayətdə iştirak etməsi və ya onun maraqları ilə uşağın maraqları arasında ziddiyyət olması səbəbindən onun icraatda iştirakının arzuolunmaz olduğuna inanmağa əsas verirsə, səlahiyyətli orqanlar onun iştirakına icazə verməkdən imtina edə bilməlidirlər.

Maddə 36. Cinayət mühakiməsi

240. Bu maddədə cinayət mühakimə icraatına xas olan müddəalar yer alır.

241. Məna baxımından 34-cü maddənin 1-ci bəndi ilə oxşar olan 36-cı maddənin 1-ci bəndi məhkəmə prosesində iştirak edən şəxslərin (xüsusən də hakimlər, prokurorlar və vəkillərin) uşaq

hüquqları və uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsinə dair təlim ala bilməsi prinsipini təsbit edir. İştirakçı dövlətlərin bununla bağlı öhdəlikləri, təbii ki, hüquq peşəsi sahiblərinin müstəqilliyindən irəli gələn tələblər və bu peşənin üzvləri üçün təlimlərin təşkili ilə bağlı muxtariyyət nəzərə alınmaqla müəyyən edilir. Məhz bu səbəbdən 1-ci bənddə təlimin keçirilməsi tələb olunmur, amma qeyd edilir ki, təlim almaq istəyən mütəxəssislər üçün belə imkan əlçatan olmalıdır.

242. 2-ci bənddə uşaqları müdafiə etmək və onlarla müsahibəni asanlaşdırmaq üçün cinayət prosesini tənzimləyən müəyyən prinsipləri uyğunlaşdıran müddəalar yer alır. Bu prinsiplər ictimaiyyətin iştirakına və hər iki tərəfin təmsil olunmasını təmin edən tədbirlərə aiddir. Belə ki, "a" yarımbəndi hakimə məhkəmə iclasının ictimaiyyətin iştirakı olmadan keçirilməsi barədə qərar çıxarmağa imkan verir, "b" yarımbəndi isə, xüsusən videorabitə vasitələrindən istifadə edilməklə, güman edilən cinayətkarın fiziki iştirakı ilə mütləq şəkildə üzləşmədən uşağın dinlənilməsini təmin edir.

VIII Fəsil. Məlumatların qeydə alınması və saxlanması

Maddə 37. Seksual xarakterli cinayət törətməyə görə məhkum olunmuş şəxslər barəsində dövlətdaxili məlumatların qeydiyyatı və saxlanması

243. Danışqların iştirakçılarının məqsədi Konvensiyada müəyyən edilmiş cinayətləri törədənlər haqqında müəyyən məlumatların bu cür cinayətlərin qarşısının alınması və təqibi məqsədləri üçün qeydə alınmasını və saxlanmasını təmin etməkdən ibarət olmuşdur. Bu öhdəlik test nümunələrinə deyil, yalnız məhkum edilmiş şəxslərin şəxsiyyəti və genetik profili (DNT məlumatları) ilə bağlı məlumatlara şamil edilir ki, bunun da həmin şəxslər tərəfindən təkrarən cinayət törədildikdə cinayət istintaqı zamanı onların müəyyən edilməsində son dərəcə faydalı olduğu sübuta yetirilmişdir. Cinsi meyllərə dair məlumatlar, tibbi məlumatlar və əvvəlki məhkumluqla bağlı məlumatlar "Fərdi məlumatların avtomatlaşdırılmış qaydada işlənməsi ilə əlaqədar şəxslərin qorunması haqqında" Avropa Şurası Konvensiyasının (ETS № 108) 6-cı maddəsinə əsasən xüsusi qorunma tələb edən "həssas" məlumatlar hesab edilir.

244. Danışqların iştirakçıları razılaşmışlar ki, Konvensiya bu öhdəliyin yerinə yetirilməsi üsullarına qərar verilməsində Tərəflərə mümkün qədər çox çeviklik imkanı verməlidir.

245. 37-ci maddə "məlumat bazasının", xüsusən də vahid məlumat bazasının yaradılmasını tələb etmir. Buna görə də, sözügedən məlumatlar və aidiyyəti şəxslərin keçmiş bioqrafiyasına aid məlumatlar ayrı-ayrı məlumat bazalarına daxil edilə bilər. Bu o deməkdir ki, seksual xarakterli cinayət törətmiş şəxslər haqqında məlumatların təkcə belə cinayətkarlar haqqında məlumatlardan ibarət olmayan məlumat bazalarında mövcud olması da mümkündür.

246. Bu maddənin 1-ci bəndində müəyyən edilir ki, Konvensiyada nəzərdə tutulmuş cinayətlərə görə məhkum edilmiş şəxslər haqqında məlumatların toplanması və saxlanması hər bir dövlətdə "şəxsi məlumatların qorunmasına dair müvafiq müddəalara və qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər müvafiq normalara və təminatlara uyğun qaydada" həyata keçirilməlidir. Birinci aspektə gəlcə, burada ETS №108 Konvensiyasına istinad edilməlidir.

247. Həmin Konvensiyanın 5-ci maddəsində xüsusi olaraq qeyd edilir ki, "avtomatlaşdırılmış qaydada işlənən fərdi məlumatlar: a) ədalətli və qanuni qaydada əldə olunur və işlənir; b) müəyyən olunmuş və qanuni məqsədlər üçün saxlanılır və həmin məqsədlərə uyğun olmayan şəkildə istifadə olunmur; c) adekvat, müvafiq olmalı və saxlanma məqsədlərindən başqa məqsədlər üçün istifadə olunmamalıdır; d) düzgün olur və zəruri olduğu halda yeniləşdirilir; e) məlumatların saxlanma məqsədləri üçün tələb olunan vaxtdan çox olmayaraq məlumat subyektlərinin müəyyənləşdirilməsinə imkan verən formada qorunub saxlanılır". Həmin Konvensiyaya dair

İzahedici məruzədə deyilir ki, "bu maddənin müxtəlif müddəaları iki əsas hüquqi standartda riayət edilməsinə yönəlib. Bir tərəfdən məlumatlar düzgün, aktual olmalı və toplanma məqsədləri baxımından qədərindən artıq olmamalıdır. Digər tərəfdən onların istifadəsi də (toplanması, saxlanması, yayılması) düzgün olmalıdır". Bundan əlavə, "b" və "c" yarımbəndlərindəki "məqsədlər"ə istinad onu göstərir ki, məlumatların qeyri-müəyyən məqsədlər üçün saxlanmasına yol verilməməlidir. Bu cür qanuni məqsədlər milli qanunvericiliyə uyğun olaraq fərqli şəkildə müəyyən edilə bilər". Nəhayət, "(e) yarımbəndində məlumat subyektlərinin eyniləşdirilməsinə imkan verən formada məlumatların saxlanması müddəti ilə bağlı müəyyən edilmiş tələb o demək deyil ki, müəyyən müddətdən sonra məlumatlar aid olduqları şəxsin adından və soyadından mütləq şəkildə ayrılmalıdır, bu sadəcə o deməkdir ki, bu məlumatları və identifikatorları onun şəxsiyyəti ilə asanlıqla əlaqələndirmək mümkün olmamalıdır".

248. Məlumatların təhlükəsizliyinə gəlincə, ETS № 108 Konvensiyasına dair İzahedici məruzədə qeyd edilir ki, "hər bir fayl üçün onun məxfilik dərəcəsi, təşkilat daxilində məlumatlara daxil olmanın məhdudlaşdırılması zərurəti, uzunmüddətli saxlama ilə bağlı tələblər və s. nəzərə alınmaqla xüsusi təhlükəsizlik tədbirləri görülməlidir. Təhlükəsizlik tədbirləri münasib olmalı, yəni faylın cari vəziyyətinə uyğunlaşdırılmalı və onunla əlaqədar olan riskin dərəcəsinə əsaslanmalıdır. Onlar məlumatların təhlükəsizliyi və emalı sahəsində ən yeni metod və texnikalara əsaslanmalıdır".

249. Məlumatların toplanması və saxlanması hər bir dövlətin daxili "qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş müvafiq normalara və təminatlara uyğun qaydada" həyata keçirilməsi dedikdə DNT məlumatlarının toplanması və saxlanmasına dair müxtəlif milli normalar nəzərdə tutulur. Həmin normalarda, məsələn, "avtomatlaşdırılmış məlumat faylının məqsədinin nə olması, fərdi məlumatların hansı kateqoriyalarının saxlanması və onlara hansı əməliyyatların tətbiq edilməsi barədə qərar vermək səlahiyyətinə malik olan fiziki və ya hüquqi şəxsin, dövlət orqanının, agentliyin və ya hər hansı digər orqanın" müəyyən edilməsi üçün dəqiq meyarlar yer alır (ETS № 108 Konvensiyasının 2-ci maddəsi).

250. Seksual xarakterli cinayət törədənlərin bəzən yerlərini dəyişdikləri və bir neçə dövlətdə cinayət törətdikləri nəzərə alınaraq, dövlətlərin onların şəxsiyyətləri və genetik profilləri barədə məlumatları mübadilə etməsi vacib hesab olunur. 3-cü bənddə belə bir tələb yer alır ki, Tərəflər cinayətin qarşısının alınması və təqib edilməsi məqsədləri üçün fərdi məlumatların beynəlxalq səviyyədə ötürülməsinə tətbiq edilən qaydalara uyğun olaraq müvafiq məlumatların digər Tərəflərə çatdırılmasına imkan verə biləcək mexanizmlər yaratmalıdırlar.

IX Fəsil. Beynəlxalq əməkdaşlıq

251. IX fəsildə Konvensiyanın Tərəfləri arasında beynəlxalq əməkdaşlığa dair müddəalar əks olunmuşdur. Həmin müddəalar cinayət işləri üzrə məhkəmələr arasında əməkdaşlıq ilə məhdudlaşmır. Onlar həmçinin uşaqların cinsi istismarının və cinsi sui-istifadəsinin qarşısının alınması və qurbanların müdafiəsi və onlara yardım göstərilməsi sahəsində əməkdaşlığa aiddir (yuxarıda 10-cu bəndə bax).

252. Cinayət hüququ sahəsində məhkəmələr arasında əməkdaşlığa gəlincə, Avropa Şurası standartları müəyyən edən əhəmiyyətli sayda hüquqi sənədlərə malikdir. Burada "Ekstradisiya haqqında" Avropa Konvensiyasını (ETS № 24), "Cinayət işləri üzrə qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında" Avropa Konvensiyasını (ETS № 30), onların Əlavə Protokollarını (ETS № 86, 98, 99 və 182) və "Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin ləqallaşdırılmasına, axtarışına, həbsinə, müsadirəsinə və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə dair" Konvensiyanı (ETS № 141) qeyd etmək lazımdır. Bu müqavilələr çoxlu sayda cinayətlərə şamil edilən sahələrarası sənədlərdir və Konvensiyaya uyğun olaraq müəyyən edilmiş cinayətlər üzrə icraatda məhkəmələr arasında

253. Bu səbəbdən, danışıqların iştirakçıları bu Konvensiyada yuxarıda qeyd olunan sahələrarası sənədlərə daxil edilmiş müddəalara oxşar müddəaları təkrar etməməyə üstünlük vermişlər. Məsələn, onlar bir qayda olaraq qarşılıqlı yardım və ekstradisiya haqqında qüvvədə olan və praktik mütəxəssislərə yaxşı tanış olan müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş mexanizmlərə güvənməyin daha səmərəli olacağına əsaslanaraq, tətbiq edilən digər sənədləri və mexanizmləri əvəz edəcək ayrıca qarşılıqlı yardım tədbirləri nəzərdə tutmaq istəməmişlər. Buna görə də, bu fəslə yalnız mövcud konvensiyalara nəə bir yenilik əlavə etmiş müddəalar daxil edilmişdir.

254. Bundan başqa, Tərəflər mövcud beynəlxalq sənədlər, xüsusən də Avropa Şurasının yuxarıda qeyd olunan konvensiyaları əsasında, Avropa İttifaqına üzv dövlətlər isə həm də bu sahədə qəbul etdikləri sənədlər, xüsusilə "Avropa həbs orderi və Üzv dövlətlər arasında təhvil vermə prosedurları" haqqında Aİ Şurasının 13 iyun 2002-ci il tarixli Çərçivə qərarı əsasında əməkdaşlıq etmək barədə razılığa gələ bilərlər. Onlar həmçinin vahid qanunvericiliyə və ya qarşılıqlı əsasda tətbiq edilən qanunvericiliyə əsaslanan mexanizmlər vasitəsilə əməkdaşlığa razılıq verə bilərlər. Bu prinsip Avropa Şurasının digər konvensiyalarında, konkret olaraq "Ekstradisiya haqqında" Avropa Konvensiyasında (ETS № 24) da nəzərdə tutulub və bunda məqsəd ekstradisiya (təhvil vermə) prosedurlarının tətbiqi vahid qanunvericiliyə əsaslanan sistemə malik olan Tərəflərə, yəni Skandinaviya ölkələrinə, və ya ekstradisiya prosedurların tətbiqi qanunvericiliklərinin qarşılıqlı tətbiqinə əsaslanan sistemə malik Tərəflərə, yəni İrlandiya və Böyük Britaniyaya, qarşılıqlı münasibətlərini yalnız bu sistemə uyğun qurmasına imkanı yaratmaqdan ibarətdir.

Maddə 38. Beynəlxalq əməkdaşlıq üzrə ümumi prinsiplər və tədbirlər

255. 38-ci maddə beynəlxalq əməkdaşlığı tənzimləməli olan ümumi prinsipləri müəyyən edir.

256. O, ilk növbədə Tərəflərin üzərinə bir-biri ilə geniş əməkdaşlıq etmək, xüsusilə məlumat və dəlillərin sürətli dövriyyəsinə qarşı maneələri mümkün qədər azaltmaq öhdəliyi qoyur. Konvensiyada (X Fəsil) nəzərdə tutulmuş monitoring mexanizmi, digər məsələlərlə yanaşı, bu prinsipin həyata keçirilməsini və uşaqların cinsi istismar və cinsi sui-istifadədən müdafiəsi üçün mövcud əməkdaşlıq alətlərinin tətbiqi qaydasını əhatə edə bilər.

257. Bundan əlavə, 38-ci maddədə aydınlıq gətirilir ki, əməkdaşlıq öhdəliyi ümumi xarakter daşıyır: o, uşaqların cinsi istismarının və cinsi sui-istifadəsinin qarşısının alınması və bu cür hallara qarşı mübarizə aparılması ("a" yarımbəndi), qurbanların müdafiə və yardımla təmin edilməsi ("b" yarımbəndi) və Konvensiyaya uyğun olaraq müəyyən edilmiş cinayətlərlə bağlı istintaq və ya cinayət təqibinin aparılması ("c" yarımbəndi) məsələlərini əhatə edir.

258. 2-ci bənd "Cinayət mühakimə icraatında qurbanların statusuna dair" Avropa İttifaqı Şurasının 15 mart 2001-ci il tarixli Çərçivə qərarının 11-ci maddəsinin 2-ci və 3-cü bəndlərinə əsaslanır. O, qurbanlara yaşadıkları dövlətin səlahiyyətli orqanlarına şikayət etmək imkanı verməklə onların şikayət etməsini asanlaşdırmaq üçün nəzərdə tutulmuşdur.

259. Bundan sonra bu səlahiyyətli orqanlar ya ölkə qanunları icazə verərsə prosesə başlaya, ya da sözügedən dövlətlərə şamil edilən əməkdaşlıq sənədlərinin müvafiq müddəalarına uyğun olaraq şikayəti cinayətin törədildiyi dövlətin səlahiyyətli orqanlarına ötürə bilərlər.

260. 3-cü bənd cinayət işlərində qarşılıqlı yardımını və ya ekstradisiyanı müqavilənin mövcudluğu ilə şərtləndirən Tərəfə Konvensiyanı belə müqavilə bağlamamış Tərəflə məhkəmə əməkdaşlığı üçün hüquqi əsas kimi nəzərdən keçirmək səlahiyyəti verir. Müvafiq olaraq, 1957 və 1959-cu illərdə qəbul edilmiş "Ekstradisiya haqqında" və "Cinayət işləri üzrə qarşılıqlı hüquqi yardım

haqqında" Avropa Konvensiyaları və onların Protokolları mövcud olduğuna görə, Avropa Şurasına üzv olan dövlətlər üçün elə bir əhəmiyyət daşımayan bu müddəa üçüncü dövlətlərin Konvensiyaya qoşulması üçün nəzərdə tutulmuş imkanlar baxımından əhəmiyyət kəsb edir (46-cı maddəyə bax).

261. Nəhayət, 4-cü bəndə əsasən, Tərəflər uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsinin qarşısının alınması və bu cür hallarla mübarizənin üçüncü dövlətlərin yardım proqramlarına daxil edilməsinə səy göstərməlidirlər. Avropa Şurasına üzv dövlətlərin çoxu qanunun aliliyinin bərpası və ya möhkəmləndirilməsi, məhkəmə institutlarının inkişafı, cinayətkarlıqla mübarizə və beynəlxalq konvensiyaların həyata keçirilməsi ilə bağlı texniki yardım kimi müxtəlif sahələri əhatə edən bu cür proqramlar həyata keçirirlər. Bu proqramların bəziləri uşaqların ciddi şəkildə cinsi istismar və cinsi sui-istifadə ilə üzləşdiyi ölkələrdə həyata keçirilə bilər. Bu kontekstdə fəaliyyət proqramlarında cinayətin bu formasının qarşısının alınması və cəzalandırılması ilə bağlı məsələlərin nəzərə alınması və lazımı qaydada həmin proqrama daxil edilməsi məqsəduyğun sayılır.

X Fəsil. – Monitoring mexanizmi

262. Konvensiyanın X fəslə Tərəflər tərəfindən Konvensiyanın səmərəli icrasını təmin etmək məqsədi daşıyan müddəaları özündə ehtiva edir. Konvensiyada nəzərdə tutulan monitoring sistemi mahiyyətcə Konvensiya Tərəflərinin nümayəndələrindən, o cümlədən 45 və 46-cı maddələrə əsasən Konvensiyaya qoşula bilən Tərəflərin nümayəndələrindən ibarət orqanın - Tərəflər Komitəsinin fəaliyyətinə əsaslanır.

Maddə 39. Tərəflər Komitəsi

263. Bu maddə Konvensiyaya uyğun olaraq yuxarıda qeyd edilmiş tərkibə malik olan və funksiyası Konvensiyanın icrası ilə bağlı bir sıra vəzifələri əhatə edən orqan olan Tərəflər Komitəsinin yaradılmasını nəzərdə tutur.

264. Tərəflər Komitəsinin ilk iclası Konvensiyanın 10-cu iştirakçı dövlət tərəfindən ratifikasiya edilərək qüvvəyə minməsindən sonra bir il ərzində Avropa Şurasının Baş Katibi tərəfindən çağırılır. Daha sonra onun iclasları Tərəflərin üçdə birinin və ya Avropa Şurası Baş Katibinin müraciəti ilə keçirilir.

265. Qeyd etmək lazımdır ki, danışıqların iştirakçıları Konvensiyanın tez qüvvəyə minməsinə təmin etməyə çalışmış, bunun üçün kifayət qədər dövlət tərəfindən Konvensiya ratifikasiya olunanaqədər, Komitənin normal fəaliyyəti təmin edilənədək və nüfuzu artanaqədər monitoring mexanizminin tətbiqini təxirə salmışlar.

266. Bu orqanın yaradılması qərarların qəbulu prosesində və Konvensiyanın monitoringi prosedurunda bütün Tərəflərin bərabər əsasda iştirakını təmin edir və həmçinin Konvensiyanın düzgün və səmərəli icrasını təmin etmək üçün Tərəflər arasında əməkdaşlığı gücləndirir.

267. Tərəflər Komitəsi Konvensiyanın monitoring sisteminin fəaliyyətini müəyyən edən prosedur qaydalarını qəbul etməli və bu prosedur qaydalarının Avropa Birliyi də daxil olmaqla Konvensiya Tərəflərinin effektiv monitoringini təmin edəcək şəkildə hazırlanmalı olduğunu nəzərə almalıdır.

Maddə 40. Digər nümayəndələr

268. Bu maddənin layihəsini hazırlayarkən danışıqların iştirakçıları Konvensiyanın monitoring mexanizmində Tərəflərin özlərindən başqa digər qurumların iştirakı ilə bağlı mühüm ismarıq

göndərmək istəmişlər. Buna görə də, onlar, birincisi, maddədə sadalanan Avropa Şurasının üç təsisatı – Parlament Assambleyası, İnsan Hüquqları üzrə Komissar və Cinayət Problemləri üzrə Avropa Komitəsini (CDPC) və ikincisi, öz öhdəliklərinə görə Konvensiyada iştirak etməklə mütləq şəkildə monitorinqin aparılmasına dəyərli töhfə verə biləcək bir sıra komitələri göstərmişlər. Bu komitələr Hüquqi Əməkdaşlıq üzrə Avropa Komitəsi (CDCJ), Avropa Sosial Hüquqlar Komitəsi (ECSR), Gənclərin İşləri üzrə Məşvərət Şurası (CCJ) və Sosial Birlik üzrə Avropa Komitəsidir (CDCS). Həmçinin İnsan Hüquqları üzrə Rəhbər Komitə (CDDH) xüsusi olaraq vurğulanmışdır.

269. Vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələrinin Tərəflər Komitəsinin işinə cəlb edilməsinə verilən əhəmiyyət, şübhəsiz ki, danışıqların iştirakçıları tərəfindən nəzərdə tutulmuş monitorinq sisteminin əsas güclü tərəflərindən biridir. Uşaqlara qarşı cinsi istismarın və cinsi zorakılığın qarşısının alınması və bununla mübarizə aparılmasında fəal iştirak edən qeyri-hökumət təşkilatlarının və digər qurumların nümayəndələrinin cəlb edilməsi imkanı güclü dəstək qazanmış və Konvensiyanın tətbiqinin monitorinqinin həqiqətən səmərəli olması üçün vacib hesab edilmişdir.

Maddə 41. Tərəflər Komitəsinin funksiyaları

270. Bu maddənin müddəalarını hazırlayarkən danışıqların iştirakçıları Avropa Şurasının uşaqların cinsi istismarı və cinsi sui-istifadəsi əleyhinə mübarizəyə yönələn hüquqi işində daha geniş rolə malik Tərəflər Komitəsinin mərkəzi rolə sahib olacağı mümkün qədər sadə və çevik mexanizm hazırlamaq istəmişlər. Beləliklə, Tərəflər Komitəsinin uşaqların cinsi istismarının və cinsi sui-istifadəsinin qarşısının alınmasına və bununla mübarizəyə yönələn siyasəti təkmilləşdirmək üçün dövlətlər arasında məlumatların, təcrübələrin və qabaqcıl praktikanın toplanması, təhlili və mübadiləsi üçün mərkəz rolunda çıxış etməsi nəzərdə tutulmuşdur.

271. Konvensiyaya uyğun olaraq Tərəflər Komitəsi ənənəvi nəzarət səlahiyyətlərinə malikdir və:

- a. Konvensiyanın effektiv tətbiqi və icrasını təmin etmək və təkmilləşdirməklə, o cümlədən Konvensiya ilə bağlı hər hansı problemi və hər hansı bəyanatların nəticələrini müəyyən etmək üçün təkliflər hazırlamaqla Konvensiyanın səmərəli şəkildə həyata keçirilməsinə kömək edir;
- b. Konvensiyanın tətbiqi ilə bağlı hər hansı suala münasibətdə rəyini bildirməklə Konvensiya ilə əlaqədar ümumi məsləhətçi funksiyasını yerinə yetirir;
- c. koordinasiya mərkəzi kimi xidmət edir və Konvensiyanın müddəalarının tətbiqi ilə bağlı mühüm hüquqi, siyasi və ya texnoloji irəliləyişlər haqqında məlumat mübadiləsini asanlaşdırır.

272. 5-ci bənddə deyilir ki, Cinayət Problemləri üzrə Avropa Komitəsi (CDPC) 41-ci maddənin 1, 2 və 3-cü bəndlərində qeyd olunan fəaliyyətlər barədə müntəzəm olaraq məlumatlandırılmalıdır.

XI Fəsil. Digər beynəlxalq sənədlərlə əlaqə

Maddə 42. BMT-nin “Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiyası və onun Uşaq alverinə, uşaq fahişəliyinə və uşaq pornoqrafiyasına dair Fakultativ Protokolu ilə əlaqə

273. 42-ci maddənin məqsədi Konvensiya ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiyası və onun Uşaq alverinə, uşaq fahişəliyinə və uşaq pornoqrafiyasına dair Fakultativ Protokolu arasında əlaqəyə aydınlıq gətirməkdir.

274. 42-ci maddə iki əsas vəzifəni yerinə yetirir: (i) Konvensiya müddəalarının Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiyasının və onun Protokolunun müddəalarından

irəli gələn hüquq və öhdəliklərə müdaxilə təşkil etməməsini təmin etmək və (ii) Konvensiyanın BMT-nin bu müqavilələri əsasında təmin edilən müdafiəni gücləndirməyə və orada təsbit olunmuş standartları inkişaf etdirməyə yönəldiyini ifadə etmək.

Maddə 43. Digər beynəlxalq sənədlərlə əlaqə

275. 43-cü maddə Konvensiya ilə digər beynəlxalq sənədlər arasındakı əlaqədən bəhs edir.

276. Müqavilələr hüququ haqqında 1969-cu il tarixli Vyana Konvensiyasına uyğun olaraq, 43-cü maddə Konvensiyanın digər müqavilələrlə (istər çoxtərəfli, istərsə də ikitərəfli) və ya Konvensiyanın əhatə etdiyi məsələlərə aid olan sənədlərlə ahəngdar şəkildə yanaşı mövcud olmasını təmin etməyə yönəlmişdir. Bu, cinsi istismar və cinsi sui-istifadə qurbanı olan uşaqlar üçün daha çox müdafiə və yardımı təmin edən beynəlxalq sənədlərə münasibətdə xüsusilə vacibdir. Həqiqətən də, bu Konvensiya uşaqların cinsi istismar və cinsi sui-istifadəsinin bütün formalarından müdafiəsini gücləndirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. O həm də cinsi istismar və cinsi sui-istifadənin qurbanlarına yardımı təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu səbəbdən, 43-cü maddənin 1-ci bəndində müəyyən edilir ki, bu Konvensiyanın müddəaları Konvensiya Tərəflərinin tərəfdar çıxdığı və ya çıxacağı, habelə bu Konvensiyada baxılan məsələlərə dair müddəaları özündə əks etdirən beynəlxalq sənədlərin müddəalarından irəli gələn hüquq və öhdəliklərə təsir göstərmir. Bu maddənin müddəaları bu Konvensiyanın ümumi məqsədinin cinsi istismar və cinsi sui-istifadənin qurbanı olan uşaqların hüquqlarını qorumaq və onların ən yüksək səviyyədə müdafiəsini təmin etməkdən ibarət olduğunu bir daha aydın şəkildə göstərir.

277. 43-cü maddənin 2-ci bəndində konkret olaraq qeyd edilir ki, Tərəflər Konvensiyanın tənzimlədiyi məsələlərlə bağlı ikitərəfli və ya çoxtərəfli saziş bağlaya və ya hər hansı digər hüquqi sənədi imzalaya bilərlər. Eyni zamanda, mətndən aydın şəkildə görünür ki, Tərəflərin bu Konvensiyaya zidd olan hər hansı saziş bağlamasına icazə verilmir.

278. 23 may 2007-ci ildə Avropa Şurası ilə Avropa İttifaqı arasında Anlaşma Memorandumunun imzalanmasından sonra CDPC qeyd etmişdir ki, “Birliyin və Avropa İttifaqının qanunvericiliyi və Avropa Şurasının standartları arasında uyğunluğu təmin etmək məqsədilə Avropa Şurası ilə Avropa İttifaqı arasında hüquqi əməkdaşlıq daha da inkişaf etdirilməlidir. Lakin bu, Birliyin və Avropa İttifaqının daha təkmil standartları öz qanunvericiliklərinə daxil etmələrinə mane olmamalıdır”.

279. Konvensiyanı qəbul edərkən Avropa Birliyi/Avropa İttifaqı və ona üzv dövlətlər 43-cü maddənin 3-cü bəndinə münasibətdə aşağıdakı bəyanatı vermişlər:

“Avropa Birliyi/Avropa İttifaqı və ona üzv dövlətlər bir daha təsdiq edirlər ki, mətnə “ayırma, aralama barədə bəndin” (“disconnection clause”) daxil edilməsini tələb etməkdə onların məqsədi beynəlxalq konvensiyalara qoşularkən, xüsusən də suveren səlahiyyətlərin Üzv dövlətlərdən Birliyə verildiyi halda, İttifaqın institusional strukturunun nəzərə alınmasından ibarət olmuşdur.

Bu bəndin müddəaları Avropa İttifaqına üzv olmayan tərəfin Avropa Birliyi/Avropa İttifaqı və ona üzv dövlətlərlə müqayisədə hüquqlarını azaltmağa və ya öhdəliklərini artırmağa yönəlməyib, belə ki, sonuncular da bu Konvensiyanın tərəfləridir.

Bu bənd Konvensiyanın o hissələrinə münasibətdə zəruridir ki, Avropa İttifaqına üzv dövlətlər Birliyin/İttifaqın səlahiyyətlərinə aid məsələlərdə Konvensiyanın həmin hissələrindən irəli gələn hüquq və öhdəlikləri həyata keçirə və ya birbaşa öz aralarında (yaxud özləri ilə Avropa Birliyi/İttifaqı arasında) tətbiq edə bilməyəcəklər. Bu, Konvensiyanın bir

tərəfdən Avropa Birliyi/Avropa İttifaqı və ona üzv dövlətlər, digər tərəfdən isə Konvensiyanın digər Tərəfləri arasında tam şəkildə tətbiq olunması faktına xələl gətirmir; Birlik və Avropa İttifaqına üzv dövlətlər üçün Konvensiya məcburi qüvvəyə malik olacaq və zərurət yaranarsa, onlar Birlik/İttifaq qanunvericiliyi vasitəsilə Konvensiyanın istənilən digər Tərəfi kimi onu tətbiq edəcəklər. Beləliklə, onlar Avropa İttifaqına üzv olmayan tərəflərdən tələb olunduğu kimi özlərinin də Konvensiyanın müddəalarına tam riayət edəcəklərinə zəmanət verirlər”.

Müqavilələr hüququ haqqında Vyana Konvensiyasının 31-ci maddəsinin 2(b) bəndində nəzərdə tutulan mənada müqavilənin bağlanması ilə bağlı tərtib edilmiş sənəd olaraq, bu bəyanat bu Konvensiyanın “kontekstinin” bir hissəsini təşkil edir.

280. Avropa Birliyi, Birlik üzərinə əlavə monitoring öhdəliklərinin qoyulmaması şərti ilə, yalnız şəffaflıq məqsədləri üçün cari Konvensiyanın əhatə etdiyi sahələrdə Birlik və ona üzv dövlətlər arasında səlahiyyətlərin bölüşdürülməsinə dair zəruri məlumatları təqdim edə bilər.

XII Fəsil. Konvensiyaya düzəlişlər

Maddə 44. Düzəlişlər

281. Tərəflər Konvensiyanın müddəalarına düzəlişlər təklif edə bilərlər. Düzəlişlər Avropa Şurasının üzv dövlətlərinə, bu Konvensiyanı imzalamış, ona tərəfdar çıxmış dövlətə, Avropa İttifaqına, Konvensiyanı imzalamağa dəvət edilmiş hər bir dövlətə və ona qoşulmağa dəvət edilmiş hər bir dövlətə göndərilir.

282. 39-cu maddəyə uyğun olaraq yaradılmış Tərəflər Komitəsi təklif olunan düzəlişlə bağlı rəy hazırlayır və o, Nazirlər Komitəsinə təqdim edilir. Təklif olunan düzəlişi və Tərəflər Komitəsinin təqdim etdiyi rəyi nəzərdən keçirdikdən sonra Nazirlər Komitəsi düzəlişi qəbul edə bilər. Düzəlişlə bağlı qərar qəbul etməzdən əvvəl Nazirlər Komitəsi məsləhətləşmələr aparır və bütün Tərəflərin yekdil razılığını alır. Belə bir tələb Konvensiyanın bütün Tərəflərinin düzəlişlərlə bağlı qərarların qəbulu prosesində bərabər əsasda iştirak edə bilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

XIII Fəsil. Yekun müddəalar

283. Bəzi istisnalarla, 45-50-ci maddələr mahiyyət etibarı ilə "Avropa Şurası çərçivəsində bağlanmış konvensiyalar və sazişlər üçün nümunəvi yekun müddəalar" sənədinə əsaslanır, həmin sənəd Nazirlər Komitəsinin 1980-ci ilin fevralında keçirilmiş 315-ci iclasında nazirlərin müavinləri tərəfindən təsdiq edilmişdir.

Maddə 45. İmzalanma və qüvvəyə minmə

284. Konvensiya Avropa Şurasına üzv dövlətlər, Avropa Birliyi və mətnin tərtib edilməsində iştirak etmiş Avropa Şurasına üzv olmayan dövlətlər (Kanada, Müqəddəs Taxt-tac, Yaponiya, Meksika və ABŞ) tərəfindən imzalanmaq üçün açıqdır. Konvensiya qüvvəyə mindikdən sonra 3-cü bəndə uyğun olaraq, digər qeyri-üzv dövlətlər 46-cı maddənin 1-ci bəndinə uyğun olaraq Konvensiyaya qoşulmağa dəvət edilə bilər.

285. 45-ci maddənin 3-cü bəndinə əsasən Konvensiyanın qüvvəyə minməsi üçün beş ratifikasiya, qəbul etmə və ya təsdiq sənədinin təqdim edilməsi tələb olunur. Bu rəqəm Konvensiyanın qüvvəyə minməsinə lüzumsuz olaraq gecikdirməmək üçün çox da yüksək deyil, lakin buna baxmayaraq, uşaqları cinsi istismardan və cinsi sui-istifadədən qorumaq kimi mühüm problemi uğurla həll etmək məqsədilə minimum sayda dövlətlər qrupunun formalaşdırılmasına ehtiyac duyulduğuna inamı əks etdirir. Konvensiyanın qüvvəyə minməsinə təmin edəcək beş dövlətdən ən azı üçü

Avropa Şurasının üzvü olmalıdır.

Maddə 46. Konvensiyaya qoşulma

286. Tərəflərlə məsləhətləşdikdən və onların yekdil razılığını aldıqdan sonra Nazirlər Komitəsi Avropa Şurasına üzv olmayan və Konvensiyanın hazırlanmasında iştirak etməyən istənilən dövləti ona qoşulmağa dəvət edə bilər. Qərarın qəbulu üçün Avropa Şurası Nizamnaməsinin 20-ci maddəsinin "d" bəndində nəzərdə tutulmuş üçdə iki səs çoxluğu və Nazirlər Komitəsinin tərkibinə daxil olmaq səlahiyyətinə malik Konvensiya Tərəflərinin yekdil səsleri tələb olunur.

Maddə 47. Ərazi üzrə tətbiqi

287. 47-ci maddənin 1-ci bəndində Konvensiyanın tətbiq olunduğu ərazilər göstərilir. Burada qeyd edilməlidir ki, iştirakçı dövlətlərin öz ərazilərinin bir hissəsini əsaslı səbəb olmadan (məsələn, Konvensiyada nəzərdə tutulmuş məsələlərlə bağlı tətbiq edilən fərqli hüquq sistemlərinin mövcudluğu kimi) Konvensiyanın tətbiq dairəsindən kənarlaşdırması Konvensiyanın predmeti və məqsədi ilə bir araya sığmır.

288. 47-ci maddənin 2-ci bəndi Konvensiyanın tətbiqinin Tərəflərin beynəlxalq münasibətlərinə görə məsuliyyət daşıdıqları və ya adından öhdəliklər götürmək səlahiyyətinə malik olduqları ərazilərə şamil edilməsi ilə əlaqədardır.

Maddə 48. Qeyd-şərtlər

289. 48-ci maddədə göstərilir ki, Tərəflər Konvensiyada açıq şəkildə icazə verilmiş qeyd-şərtlərdən istifadə edə bilərlər. Başqa heç bir qeyd-şərtlər edilə bilməz. Danışıqların iştirakçıları qeyd-şərtlərin istənilən vaxt geri götürülə biləcəyini vurğulamağı lazım bilmişlər.

Maddə 49. Denonsasiya

290. 49-cu maddə istənilən Tərəfin Konvensiyanı denonsasiya etməsinə icazə verir.

Maddə 50. Bildiriş

291. 50-ci maddədə Konvensiyanın depozitarisi qismində Avropa Şurasının Baş Katibinin göndərməli olduğu bildirişlər sadalanır və belə bildirişləri alanlar (dövlətlər və Avropa Birliyi) göstərilir.